

Ministerie van Defensie

Defensie Projectenoverzicht

Mei 2026

Inhoudsopgave

Voorwoord

Inleiding

Opbouw

Tabellen

6	Defensiebreed materieel	19
8	Aanvulling inzetvoorraad munitie	20
	Counter Improvised Explosive Devices (C-IED)	22
	Defensie Bewakings- en Beveiligingssystemen (DBBS)	23
	Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS)	24
10	Defensiebrede vervanging gepantserde civiele voertuigen	26
	Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)	27
	Doorontwikkeling Chemisch, Biologisch, Radiologisch en Nucleair (CBRN)	30
14	Initiële Counter-Unmanned Aircraft Systems (C-UAS)	31
	Operationele infrastructuur voor de snel inzetbare eenheden van de krijgsmacht	32
	Precision Guided Rockets (PGR)	33
	Uitbreiding Wielvoertuigen Operationele Capaciteit (UWOC)	34
	Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)	36
	Vervanging tenten en klimaatbeheersing	38
	Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en	
	Wielbergingsvoertuigen (WTB)	39
	Verwerving extended All Arms Air Defence (eAAAD) Toolbox	41
	Verwerving gewondentreinen	42
	Verwerving helderheidsversterkende brillen	43
	Verwerving meerloops machinegeweer	44
	Verwerving onbemenste systemen	45
	Vervanging aanvalsgeweer	46

Maritiem materieel

Aanschaf Floating Decoy	
ESSM Block 2: Verwerving en integratie	
Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn (FLATM BV)	
Future Littoral All-Terrain Mobility Patrouillevoertuigen (FLATM PV)	
Inlichtingencapaciteit Korps Mariniers	
Integratie commandovoorzieningen vlootverbanden	
Langer doorvaren LCF: Elektronische oorlogvoering	
Langer doorvaren LCF: Materiële zeewaardigheid	
Luchtwaarschuingsradar Caribisch gebied	
Midlife Update (MLU) Oceangoing Patrol Vessel (OPV)	
Multifunctionele ondersteuningsvaartuigen	
Radars op de Noordzee	
Verbetering MK48 torpedo	
Vervanging 127mm kanon Luchtverdedigings- en Commandofregatten	
Vervanging Close-in Weapon System (vCIWS)	
Vervanging hulpvaartuigen	
Vervanging M-fregatten (ASWF)	
Vervanging Maritiem Surface-to-surface missile	
Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (LCVP)	
Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (MCM)	
Vervanging MK46 Lightweight torpedo	
Verwerving Combat Support Ship	
Verwerving Maritieme Onbemenste Systemen (VMOS)	
Verwerving Maritime Strike	
Verwerving Softkill torpedo Defensiesysteem	
Bewapening maritieme lucht- en raketverdediging	
Maritieme kinetische counter-UAS	
Vervanging LC-fregatten	
Verwerving Amfibische Transportschepen	
Verwerving Counter UUV systeem Anti-Torpedo Torpedo (ATT)	

47

Land materieel

48	155mm Precision Guided Munition (PGM) voor de PzH2000	87
49	Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten	88
51	Doorontwikkeling Combat Unmanned Ground Systems (CUGS)	89
52	Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie	90
53	Ground based Area Access Denial (GAAD)	91
54	Levensduurverlenging zwaar bergingsvoertuig	92
56	Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS)	93
57	Midlife Update (MLU) Bushmaster	94
58	Midlife Update (MLU) Fennek	95
59	Midlife Update (MLU) voor de Pantserhouwitser 2000NL (PzH2000NL)	96
60	Midlife Update (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL	97
62	Multi Missie Radar (MMR)	98
63	Raketartillerie	99
64	Uitbreiding zware bergingscapaciteit	100
65	Verlenging levensduur Patriot	101
66	Vervanging CBRN Detectie, Identificatie en Monitoring	102
68	Vervanging drijvende brugslagcapaciteit	103
70	Vervanging en uitbreiding Short Range Anti-Tank (SRAT) capaciteit	104
71	Vervanging Medium Girder Bridge	105
72	Vervanging Medium Range Anti-Tank (MRAT)	106
74	Vervanging MRAD & SHORAD	107
75	Verwerving amfibische brugslagcapaciteit	109
77	Verwerving Combat Counter-UAS	110
78	Verwerving Combat General Purpose Vehicle (CGPV)	111
79	Verwerving infanteriegevechtsvoertuig CV90	112
80	Verwerving Leopard-2A8 gevechtstanks	113
81		
82		
83		
85		

Lucht materieel

- Anti-A2AD capaciteit F-35
- Apache Remanufacture
- Block Upgrade AH-64E, Chinook en Multi-Ship Multi-Type (MSMT)
- Chinook Vervanging & Modernisering
- Cyber en Elektromagnetische Activiteiten (CEMA) capaciteit CLRS
- Deep Strike capaciteit Air
- F-35 tactische bewapening
- F-35: Verwerving middellange tot lange afstandsraket
- Midlife Update NH90
- Modelling & Simulation Special Operation Forces (SOF) Air
- MQ-9 Bewapening
- Multi Ship Multi Type (MSMT) Helikopter Simulatoren
- Network Enabled Capabilities Helikopters
- NH90
- Opbouw Operationele Satelliet Capaciteit
- Operational Training Infrastructure
- Programma Doorontwikkeling F-35
- Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit
- Verbeteren Visuele geleiding helikopters
- Verbetering AH-64E Bewapening (JAGM)
- Verbetering zelfbeschermingssystemen helikopters
- Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit
- Vervanging Medium Power Radars in Wier en Nieuw Milligen
- Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)
- Vervanging strategisch luchttransport en AAR (MRTT)
- Vervanging tactische luchttransport capaciteit
- Verwerving F-35
- Vliegtuigafreminstallatie

114

- 115
- 116
- 117
- 119
- 120
- 121
- 122
- 123
- 124
- 126
- 127
- 128
- 130
- 131
- 133
- 134
- 135
- 137
- 138
- 140
- 141
- 142
- 143
- 144
- 145
- 146
- 147
- 149

IT

- Geïstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden
- Joint Electronic Attack (EOV)
- Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS)
- Programma Foxtrot
- Realisatie Maritime Operations Centre Admiral BENELUX (MOC ABNL)
- Vervanging Advanced Stinger Trainer (AST)
- Vervanging ESM-capaciteiten KL EOVSysteem

- 150
- 151
- 152
- 153
- 154
- 157
- 158
- 159

Voorwoord

De wereld om ons heen is onvoorspelbaarder geworden. De geopolitieke competitie neemt toe, internationale verhoudingen veranderen in hoog tempo en de op regels gebaseerde wereldorde staat sterk onder druk. Waar stabiliteit lang vanzelfsprekend leek, is directe betrokkenheid bij een grootschalig gewapend conflict vandaag de dag een reële mogelijkheid. In deze veranderende veiligheidssituatie moeten Nederland en Europa beter in staat zijn om de eigen veiligheidsbelangen te beschermen.

De NAVO en de EU, en daarmee ook Nederland, spannen zich in om deze uitdaging op een gepaste, maar robuuste manier het hoofd te bieden. Afschrikking is het doel, maar de NAVO-bondgenoten moeten ook voorbereid zijn op een daadwerkelijk gewapend conflict. Dit vraagt om een sterke en slagvaardige krijgsmacht die in staat is om geloofwaardig af te schrikken en - wanneer het erop aankomt - het gevecht aan te gaan en te winnen. Een sterke krijgsmacht begint bij onze mensen, maar valt of staat met het materieel waarover zij beschikken. Het is onze verantwoordelijkheid om te zorgen dat onze militairen tijdig kunnen beschikken over voldoende betrouwbaar, kwalitatief goed en innovatief materieel en IT.

Het kabinet investeert daarom fors in Defensie. In het coalitieakkoord zijn structurele investeringen aangekondigd in de gevechtskracht en het voortzettingsvermogen van de krijgsmacht. Dat betekent op materieelgebied: de versterking en de vernieuwing van materieel, het versneld aanvullen van de voorraden en de ingebruikname van de nieuwste technologieën. De aanstaande Defensienota kondigt de nieuwe maatregelen in het investeringsprogramma van Defensie aan.

Het Defensie Projectenoverzicht dat voor u ligt laat zien hoe Defensie het afgelopen jaar binnen 112 lopende en nieuwe projecten heeft gewerkt aan deze opgave. Ten opzichte van vorig jaar bevat dit DPO 22 nieuw gestarte projecten. Nieuw opgenomen projecten zijn onder meer de aanschaf van radars voor de bewaking van het Noorzegebied, de verwerving van tactische bewapening voor de F-35 en de doorontwikkeling van onbemenste grondgebonden systemen. Om nieuwe en bestaande eenheden te versterken en de toekomstige groei van de krijgsmacht te faciliteren zijn verschillende materieelprojecten uitgebreid en geïntensiveerd, in lijn met de NAVO-

capaciteitsdoelstellingen, bijvoorbeeld door de verwerving van extra tenten, kleding, uitrusting en vrachtauto's. Om deze reden zijn drie nieuwe projecten opgenomen in het DPO. Waar mogelijk worden projecten versneld zodat de noodzakelijke capaciteiten sneller beschikbaar komen. Zo heeft Defensie het afgelopen jaar versneld additionele counterdronemiddelen aangeschaft en maakt Defensie gebruik van de ontstane mogelijkheid om extra Boxerpantserwielvoertuigen, een Patriot Fire Unit en NH90-helikopters aan te schaffen. Verder zijn drie projecten het afgelopen jaar afgesloten en worden daarom in 2026 voor de laatste keer opgenomen in het DPO. Dit betreft bijvoorbeeld het project 'Verwerving Combat Support Ship', nadat in 2025 het schip in ontvangst is genomen.

Defensie kan dit niet alleen. De geopolitieke realiteit vraagt om een sterke positionering en opschaling van de Nederlandse en Europese defensie-industriële basis. Om de uitbreiding en groei van onze krijgsmacht te versnellen en versterken bieden we de Nederlandse en Europese defensie-industrie de ruimte om te groeien. Gevechtskracht betekent ook het beschikken over

voldoende productiecapaciteit om deze in stand te houden. Door de overheid, het bedrijfsleven en kennisinstellingen samen te brengen, stimuleren we de industriële opschaling van het innovatieve productievermogen en nieuwe technologieën.

Defensie werkt nadrukkelijk samen met haar internationale partners. Minder afhankelijkheid van landen buiten het NAVO-bondgenootschap en de Europese Unie voor de levering van ons materieel is cruciaal voor het vergroten van onze weerbaarheid. We streven er daarom naar veertig procent van onze defensieaankopen en productie van materieel en IT gezamenlijk met Europese partners te doen.

Materieelsamenwerking kan langs meerdere wegen en Defensie maakt per project een keuze voor het meest geschikte traject. Het afgelopen jaar is Nederland bijvoorbeeld aangesloten bij het Zweedse vraagbundelingsinitiatief voor de verwerving van het moderne CV90 infanteriegevechtsvoertuig. Daarnaast streeft Defensie ernaar vijftig procent in te kopen bij Nederlandse en Europese ondernemers, inclusief licentieproductie

en onderhoud. De beoogde aanschaf van de Franse F21 MK2 zwaargewicht torpedo voor op onze nieuwe onderzeeboten is hier een goed voorbeeld van.

Nederland is bezig met de grootste versterking van de krijgsmacht in decennia. Deze opgave vraagt om realiteitszin, doordachte prioritering en wendbaarheid. De internationale vraag naar defensiematerieel is groot, productieketens staan onder druk en technologische ontwikkelingen gaan razendsnel. Daarom zet Defensie in op versnelling waar dat kan, internationale samenwerking waar dat verstandig is en versterking van de Nederlandse en Europese defensie-industrie waar dat noodzakelijk is.

Het doel is om de krijgsmacht zo snel mogelijk te voorzien van het benodigde materieel met een zo groot mogelijke focus op de Nederlandse en Europese strategische autonomie. Onze militairen moeten op tijd over het juiste en voldoende materieel beschikken. Dit is cruciaal om daadwerkelijk geloofwaardig te kunnen afschrikken en - wanneer het erop aankomt - het gevecht te winnen. Met dit Defensie Projectenoverzicht leggen we verantwoording af over deze investeringen

en laten wij zien hoe we bouwen aan een krijgsmacht die klaar is voor de uitdagingen van vandaag, morgen én overmorgen.

Derk Boswijk
Staatssecretaris van Defensie

Inleiding

Projecten

Defensie investeert continu in de modernisering en vernieuwing van materieel en informatietechnologie (IT). Om de verwerving en uitvoering van investeringsprojecten in goede banen te leiden en ervoor te zorgen dat het defensiegeld zo goed mogelijk wordt besteed, is zorgvuldigheid noodzakelijk. Bij investeringsprojecten voor materieel en wapensysteemgebonden IT met een budget groter dan € 50 miljoen wordt het Defensie Materieel Proces (DMP) gevolgd. In dit proces wordt uw Kamer geïnformeerd, zodat een goede afweging bij de besluitvorming mogelijk is. Begin 2024 is het DMP aangepast met de geactualiseerde brochure “DMP bij de tijd 2.0” (Kamerstuk 2024Z07282 van 23 april 2024). De aanpassingen vonden plaats op drie aspecten: het ophogen van de financiële ondergrens van € 25 miljoen naar € 50 miljoen, het ophogen van de mandateringsgrens naar € 250 miljoen

en het clusteren van DMP-brieven. Deze aanpassingen passen bij een slagvaardige organisatie die versnelt, herstelt en verantwoordelijkheden effectief belegt.

Het DMP bestaat uit meerdere fasen, namelijk: de A-fase (behoeftestellingsfase), de B-fase (onderzoeksfase), eventueel de C-fase (vervolgonderzoeksfase) en de D-fase (verwervingsvoorbereidingsfase). Alleen als Defensie in de B-fase concludeert dat een (verder) ontwikkelingstraject nodig is om in de behoefte te voorzien, volgt een C-fase. Na bestudering van de aanbiedingen, toetsing aan de gestelde eisen en onderhandelingen met leveranciers, informeert Defensie met de D-brief uw Kamer over de keuze voor het product of de dienst en de leverancier. Na parlementaire behandeling zal Defensie de overeenkomst met de leverancier bekrachtigen, waarna Defensie en de leverancier het project verder realiseren.

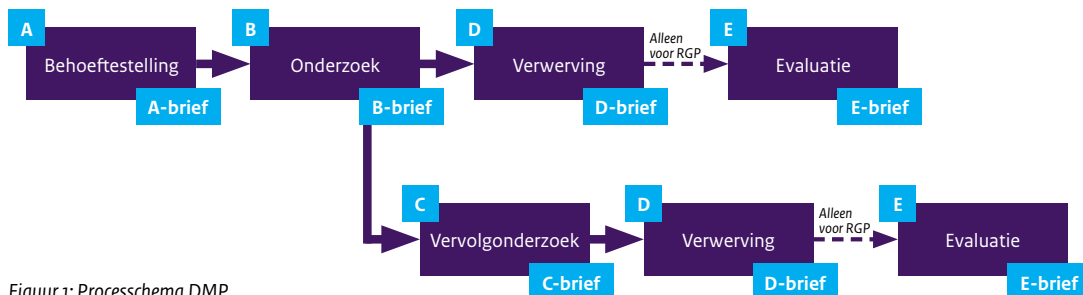
Investeringsprojecten tussen de € 50 miljoen en € 250 miljoen worden na de A-fase gewoonlijk door de staatssecretaris van Defensie gemandateerd aan de ambtelijke organisatie (Kamerstuk 27 830, nr. 379 van 1 november 2022). Mandatering van projecten van meer dan € 250 miljoen is mogelijk in het geval van eenvoudige, weinig risicovolle en politiek niet-gevoelige investeringsprojecten, of als feitelijk al vast staat hoe de behoefte moet worden vervuld omdat er maar één aanbieder is of weinig aanbieders zijn. Ook is mandatering aan de orde als het gaat om kapitale munitie. Indien een project van meer dan € 250 miljoen wordt gemandateerd, zal de A-brief in ieder geval ingaan op de projectrisico's en het al dan niet voorhanden zijn van verwervingsalternatieven.

Bij gemandateerde projecten stuurt Defensie na de A-brief geen DMP-brieven meer, maar blijft uw Kamer geïnformeerd via de begroting van het

Defensiematerieelbegrotingsfonds (DMF) en het DPO. Bij niet-gemandateerde projecten wordt uw Kamer na de A-brief geïnformeerd over het verdere verloop van het proces via de opeenvolgende DMP-brieven. Daarnaast bevat de begroting van het DMF informatie over zowel gemandateerde als niet-gemandateerde projecten van meer dan € 250 miljoen.

Maatwerk kan worden toegepast door bijvoorbeeld DMP-fasen samen te voegen of een DMP-fase weg te laten. Dat is bijvoorbeeld aan de orde als in de behoeftstellingsfase geen alternatieven zijn onderkend, waardoor feitelijk de vervulling van de behoefte al vaststaat. In dergelijke gevallen kan na de A-brief van een niet-gemandateerd project direct de D-fase beginnen. De A-brief wordt in dat geval zoveel mogelijk aangevuld met de relevante informatie die anders in de B-brief zou zijn opgenomen, zoals informatie over risico's en het al dan niet voorhanden zijn van verwervingsalternatieven. Defensie heeft hier het afgelopen jaar als volgt invulling aan gegeven:

- Voor het project ‘Verwerving Maritime Strike’ heeft uw Kamer op 17 juni 2025 een gecombineerde B/D-brief ontvangen (Kamerstuk 27 830, nr. 467);

Figuur 1: Processchema DMP

- Op 19 december 2025 is uw Kamer in de gecombineerde A/B-brief ‘Verwerving infanteriegevechtsvoertuig CV90’ geïnformeerd over de behoeftestelling en de uitkomst van de onderzoeksfase van dit project (Kamerstuk 27 830, nr. 476);
- Voor het project ‘Uitbreiding zware bergingscapaciteit’ is op 11 februari 2026 een gecombineerde A/B-brief naar uw Kamer gezonden (Kamerstuk 27 830, nr. 478).

Daarnaast is het ten behoeve van de hogere wendbaarheid en vermindering van de werklast van Defensie en het parlement mogelijk om meerdere behoeftestellingen van gerelateerde projecten in één A-brief samen te voegen. In 2025 heeft uw Kamer de ‘Gecombineerde A-brief materieelprojecten’ ontvangen (Kamerstuk 27 830, nr. 463 van 23 april 2025), met hierin de behoeftestelling van zeventien projecten.

Indien sprake is van projectomstandigheden die op verzoek van uw Kamer vallen onder de Regeling Grote Projecten (RGP), volgt na de verwerving en invoering van het materieel een E-fase (evaluatie).

Ook projecten waarbij internationaal wordt samengewerkt, verlopen volgens het DMP. Daarbij kunnen zich situaties voordoen waarbij maatwerk nodig is, bijvoorbeeld omdat de overheid van een partnerland als verwervende instantie optreedt, zoals bij de gezamenlijke vervanging van het moderne

infanteriegevechtsvoertuig CV90 waarvoor Zweden als *lead nation* optreedt. In dat geval wordt uw Kamer over het te volgen proces geïnformeerd. Door de intensivering van materieelsamenwerking zal in de komende jaren vaker maatwerk nodig zijn.

Defensie Projectenoverzicht (DPO)

Met het DPO geeft Defensie het parlement jaarlijks op Verantwoordingsdag integraal inzicht in de lopende DMP-projecten. Het DPO is het resultaat van de ambitie de rapportages van Defensie meer integraal te maken (Kamerstuk 35 000 X, nr. 68). Met het oog op deze integraliteit zijn in het DPO ook wapensysteemgebonden IT-projecten weergegeven waarvoor in de komende vijftien jaar uitgaven zijn geraamd.

Materieel- en wapensysteemgebonden IT-projecten uit het DPO waarbij een significante afwijking is opgetreden, worden opgenomen in de artikelen van de begroting van het DMF. Met ingang van september 2025 ontvangt uw Kamer geen DPO-afwijkingrapportage als afzonderlijke rapportage. Voortaan wordt uw Kamer via de begroting van het DMF geïnformeerd over de significante afwijkingen.

Een afwijking is significant als:

- er een scopewijziging in kwantiteit van minimaal 10% of een significante scopewijziging in kwaliteit plaatsvindt (product);

- de realisatiedatum (levering van het product) van een project over de grens van het beoogde kalenderjaar heen verschuift (tijd);
- het projectbudget de financiële bandbreedte volgens het DMP overschrijdt (geld);
- het projectbudget 10% afwijkt, met een drempel van € 25 miljoen (geld).

Daarnaast worden afwijkingen in politiek gevoelige projecten gemeld.

Projecten die door uw Kamer als ‘groot’ project zijn aangemerkt en op basis van een uitgangspuntennotitie jaarlijks een separate rapportage kennen, worden niet opgenomen in het DPO. Dit geldt momenteel voor de projecten Vervanging Onderzeebootcapaciteit (Kamerstuk 34 225, nr. 52 van 26 maart 2024) en Grensverleggende IT (Kamerstuk 35 728, nr. 14 van 8 april 2024). De Kamer wordt wel geïnformeerd over de aan deze grote projecten gerelateerde (DMP-)projecten in het DPO en indien daartoe aanleiding is in het DMF. Over niet-wapensysteemgebonden IT-projecten wordt gerapporteerd via het Rijks ICT-dashboard.

Het DPO wordt jaarlijks met Verantwoordingsdag aan het parlement aangeboden met het departementaal jaarverslag. De begroting van het DMF wordt aangeboden op Prinsjesdag. Een totaaloverzicht van financiële afwijkingen

ten opzichte van het DMF wordt gecommuniceerd in de eerste en tweede suppletoire begrotingen en de september suppletoire die Defensie publiceert. De eerste suppletoire begroting wordt tegelijk met de Voorjaarsnota ingediend en uiterlijk 1 juni gepubliceerd. Het DPO wordt op internet gepubliceerd via: www.defensie.nl.

Vertrouwelijkheid

In verband met de verslechterende geopolitieke situatie is het van belang om potentiële tegenstanders en andere partijen niet wijzer te maken door zorgvuldiger om te gaan met bepaalde categorieën militaire informatie. Met ingang van 2026 is de informatie over specifieke tijdslijnen, aantallen en specifieke projectbudgetten waaruit de mogelijke gevolgen voor de operationele gereedheid zijn af te leiden, naar de vertrouwelijke bijlage bij het DPO verplaatst (D2026-001743/MINDEF20260030565). Ook is de openbare informatie naar een hoger abstractieniveau getild. Openbaarmaking van deze informatie geeft inzicht in de capaciteiten en de inzetbaarheid van Defensie en van de krijgsmachten van onze bondgenoten en partners. Het delen van deze informatie maakt Defensie kwetsbaar en heeft nadelige gevolgen voor de veiligheid van Nederland en haar bondgenoten.

Opbouw

Dit DPO geeft een totaaloverzicht van alle materieel- en wapensysteemgebonden IT-projecten in onderzoek en in realisatie waarvan het projectbudget groter is dan € 50 miljoen. De standdatum voor de informatie van deze rapportage is 17 april 2025.

De rapportage is opgebouwd uit projectbladen waarin allereerst de afwijking wordt weergegeven en toegelicht. De projectbladen zijn opgebouwd volgens een vaste indeling. De projecten zijn ingedeeld naar defensiebrede toepassingen, per operationeel commando en IT.

Het DPO geeft tevens informatie over de grootschalige afstotingsprojecten, waarbij het alleen gaat om het nog te verkopen materieel. De verkoopwaarde is afhankelijk van de actuele staat van het te verkopen materieel en de marktomstandigheden. Uit commerciële overwegingen wordt geen informatie verstrekt over de geschatte verkoopwaarde van de afzonderlijke afstotingsprojecten.

In de navolgende paragrafen worden de elementen van de projectpagina's nader toegelicht.

Projectfasering

Projecten waarover uw Kamer met een A-brief is geïnformeerd over de behoeftestelling en waarvan de wijze van realisatie wordt onderzocht, bevinden zich in de 'onderzoeksfase'. Na voltooiing van de onderzoeksfase wordt aangevangen met de voorbereidingen voor de contractuele verplichting(en) in de 'realisatiefase'. Op het moment dat de commerciële vertrouwelijkheid van het beschikbare projectbudget voor het project niet langer hoeft te worden gewaarborgd, wordt in het DPO de financiële reeks opgenomen. Zodra een (wapen)systeem door Defensie buiten gebruik wordt gesteld, komt het in de 'afstotingsfase'.

Projectfase cf. DMP		Projectfase cf. DPO
Behoeftestellingsfase	(A-fase)	Projecten worden pas in het DPO opgenomen zodra er een A-brief is verstuurd
Onderzoeksfase	(B-fase)	In onderzoek
Vervolgonderzoeksfase	(C-fase)	
Verwervingsvoorbereidingsfase	(D-fase)	In realisatie
Uitvoering van het project		
Evaluatiefase	(E-fase)	Project afgerond/voltooid

Figuur 2: Visualisatie van gehanteerde projectfasen gerelateerd aan de projectfasen in het DMP-proces

Wel/niet gemandateerd

Het projectblad geeft weer of het project overeenkomstig het DMP gemandateerd of niet-gemandateerd is.

Belangrijke wijzigingen

Hier wordt vermeld welke belangrijke wijzigingen zich ten opzichte van het voorgaande DPO hebben voorgedaan. Verschuivingen in tijd en financiële aanpassingen kunnen worden veroorzaakt door een herfasering in tijd, herijking van de behoefte, prijspeilbijstellingen en/of valutakoerscorrecties¹, marktontwikkelingen bij leveranciers en/of budgettaire overwegingen. Bij significante wijzigingen is een nadere toelichting gegeven.

Behoefte en uitwerking

Hier wordt een korte omschrijving gegeven van de inhoud en het doel van het project. Daarbij geldt in het algemeen dat Defensie de ambitie heeft om de krijgsmacht te moderniseren en het multidomein optreden te versterken. Alle genoemde projecten dragen bij aan het behalen van deze ambitie. In de toelichting wordt een algemene toelichting gegeven op de inhoud van het project.

Projectplanning

Voor projecten waarbij de realisatie over de grens van het beoogde kalenderjaar heen verschuift, wordt hier de oorspronkelijk geplande looptijd van het project, de planning ten tijde van het voorgaande DPO en de huidige geplande looptijd vermeld. De projectplanning beslaat daarbij de periode van de A-fase tot en met de D-fase. Per project is de planning uit het voorgaande DPO, zodat direct zichtbaar is bij welke projecten er sprake is van wijzigingen van de planning.

Voor af te stoten (wapen)systemen wordt, waar mogelijk, vermeld welk materieel wordt aangeboden voor verkoop.

¹ Elk project wordt indien nodig jaarlijks gecompenseerd voor inflatie door middel van een prijspeilbijstelling en/of voor valutaschommelingen met een valutakoerscorrectie.

Financiën

De financiële informatie in deze rapportage is vermeld in miljoenen euro's en volgt het prijspeil en de valutakoers van het voorgaande jaar. Alle projecten worden jaarlijks in juni op het prijspeil van het lopende jaar gebracht en in het volgende DPO weergegeven. Bij de financiële weergave kunnen kleine verschillen in optelling optreden door afronding.

Van projecten in onderzoek wordt alleen de financiële bandbreedte weergegeven. Bij projecten in realisatie worden per project in een tabel het projectbudget, indien van toepassing het effect op de exploitatie en de fasering van de kasgeldreeks opgenomen. Tevens worden de veranderingen ten opzichte van het vorig DPO zichtbaar gemaakt. Een uitzondering zijn de reeksen die 'commercieel vertrouwelijk' of 'vertrouwelijk' zijn. Voor commercieel vertrouwelijke reeksen geldt dat Defensie geen openbare informatie verstrekt, omdat dit de onderhandelingspositie van Defensie, de onderhandelingspositie van andere landen, of de commerciële positie van industrie kan schaden. Vanwege de bescherming van de operationele belangen is in het licht van de veranderende veiligheidssituatie een aantal financiële gegevens 'vertrouwelijk' gemaakt.

Dit geldt bijvoorbeeld voor de projecten 'Verbetering MK48 torpedo' en 'Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten'.

Het projectbudget bestaat uit de onderzoekskosten, de basisraming en de risicoreservering van het gehele project. Het projectvolume bestaat uit het projectbudget vermeerderd met het effect op exploitatie. Indien van toepassing is het effect op exploitatie afzonderlijk weergegeven. Het effect op exploitatie is gedefinieerd als het verschil in exploitatiekosten van het huidige wapensysteem en de verwachte exploitatiekosten bij vervanging, *Midlife Update* of levensduur verlengend onderhoud. Hiermee wordt, waar mogelijk, in de planning al rekening gehouden.

Bij projecten waarvoor het contract nog niet is gesloten, wordt het projectbudget in een financiële bandbreedte weergegeven. Ook wordt de planning weergegeven ten opzichte van het voorgaande jaar en de oorspronkelijke planning van het project. Op basis van de A-brief wordt bij niet-gemandateerde projecten de eerstvolgende geplande DMP-brief aan uw Kamer vermeld.

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Oorspronkelijk								
DPO 2024								
DPO 2025								
Effect op exploitatie								

Figuur 3: Financiële tabel met kasgeldreeks van komende vijf jaar

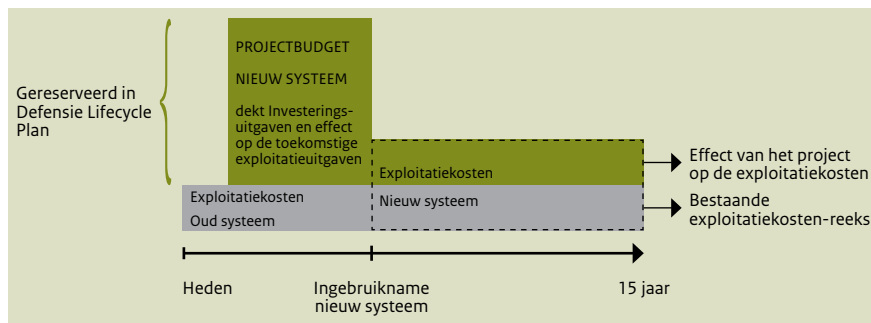
Er worden vier financiële bandbreedtes, onderscheiden. In miljoenen euro's zijn dit: 50-250, 250-1000, 1000-2500 en >2500.

Bij projecten in realisatie waarvoor het contract is gesloten, worden per project in een tabel het projectbudget (van het gehele project) en de fasering van de kasgeldreeks in de eerstkomende vijf jaar opgenomen. Het DPO blikkt vijf jaar vooruit in de kasgeldreeks vanaf het betreffende jaar. Deze zijn in verband gebracht met het voorgaande jaar en de oorspronkelijke planning van het project. De financiële informatie is vermeld in miljoenen euro's en volgens het prijspeil van het lopende jaar. Alle projecten worden jaarlijks op het prijspeil van het lopende jaar gebracht.

Indien van toepassing is bij een aantal projecten de toegekende prijspeilbijstelling (bijstelling als gevolg van inflatie) en/of valutakoerscorrectie aan het project toegevoegd. Hierdoor zijn de financiële

reeksen aangepast vooruitlopend op de eerstvolgende verwerking ervan. De huidige planning van het project wordt hierdoor niet beïnvloed.

Het donkergroene oppervlak in figuur 3 komt overeen met het financiële projectvolume dat voor een project wordt gereserveerd. Overigens kan het effect op de exploitatiekosten ook negatief zijn, als het nieuwe systeem goedkoper is in gebruik. In dat geval is het financiële projectvolume van het project lager dan het projectbudget voor de verwerving, omdat de toekomstige bespaarde exploitatiekosten in mindering worden gebracht op het financieel volume. Alleen als het effect op de exploitatie toe- of afneemt, wordt dit genoemd onder het kopje "belangrijke wijzigingen". Wanneer het effect op de exploitatie wordt toegevoegd aan het projectbudget, worden de exploitatiekosten niet langer afzonderlijk weergegeven.

Figuur 4: Overzicht van het effect op de exploitatiekosten

Bij de projecten worden in de projecttabellen onder meer het oorspronkelijke en het huidige projectbudget vermeld. Deze zijn niet direct vergelijkbaar, aangezien in de huidige budgetten de prijspeilbijstellingen van de afgelopen jaren zijn verwerkt en er sprake kan zijn van afrondingsverschillen. Daarnaast kunnen in de periode tussen de goedkeuring van de behoefte en de daadwerkelijke verwerving van de goederen en diensten de nodige mutaties zijn verwerkt.

Deze mutaties (herijkingen) zijn onder meer het gevolg van:

- verandering van het defensiebeleid;
- de opeenvolgende DMP-fasen, waarbij de behoefte in elke volgende fase concreter wordt en waaruit kwantitatieve, kwalitatieve en financiële bijstellingen volgen;
- wijzigingen die voortvloeien uit internationale samenwerking;
- het verloop van het ontwikkeltraject, indien het nieuw te ontwikkelen materieel betreft;
- het opnemen van verschillen in exploitatie van oude en nieuwe systemen als onderdeel van het projectvolume.

Relatie met andere projecten

Hier zijn projecten uit dit DPO vermeld die een directe of indirecte relatie hebben met het beschreven project.

Relevante Kamerstukken

Hier wordt een opsomming gegeven van de Kamerstukken die betrekking hebben op een DMP faseovergang van het project.

Overige aspecten

Afgeronde projecten

Met het voorgaande DPO zijn geen projecten afgerond.

Nieuw opgenomen projecten

In onderstaand overzicht staan de investeringsprojecten die ten opzichte van het vorige DPO voor de eerste keer zijn opgenomen. Dit betreft nieuwe projecten waarvan sinds het voorgaande DPO een A-brief is verzonden. Het totaal aantal projecten in het voorgaande DPO bedroeg 84 projecten. In het DPO 2026 zijn 111 projecten opgenomen, waarvan 27 nieuwe projecten.

Projectbenaming	Reden
Aanschaf Floating Decoys	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Block Upgrade AH-64E, Chinook en Multi-Ship Multi-Type (MSMT)	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Cyber en Elektromagnetische Activiteiten (CEMA) capaciteit CLRS	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Defensiebrede vervanging gepantserde civiele voertuigen	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Doorontwikkeling Chemisch, Biologisch, Radiologisch en Nucleair (CBRN)	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Doorontwikkeling Combat Unmanned Ground Systems (CUGS)	Scopewijziging, projectbudget > € 50 miljoen
F-35 tactische bewapening	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Inlichtingencapaciteit Korps Mariniers	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Luchtwoerschuwingsradar Caribisch gebied	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Maritieme kinetische counter-UAS	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Modelling & Simulation Special Operation Forces (SOF) Air	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Radars op de Noordzee	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Uitbreiding Wielvoertuigen Operationele Capaciteit (UWOC)	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Uitbreiding zware bergingscapaciteit	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Verbeteren Visuele geleiding helikopters	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Vervanging aanvalsgeweer	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Vervanging en uitbreiding Vervanging Advanced Stinger Trainer (AST)	Scopewijziging naar aanleiding van een meerbehoefte, projectbudget > € 50 miljoen
Vervanging Medium Girder Bridge	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Vervanging tenten en klimaatbeheersing	Scopewijziging naar aanleiding van een meerbehoefte, projectbudget > € 50 miljoen
Verwerving amfibische brugslagcapaciteit	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Verwerving Combat General Purpose Vehicle (CGPV)	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Verwerving Counter UUV systeem Anti-Torpedo Torpedo	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Verwerving F-35	Beëindiging RGP-status
Verwerving gewondentrein	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Verwerving infanteriegevechtsvoertuig CV90	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Verwerving Maritieme Onbemande Systemen (VMOS)	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Verwerving meerloops machinegeweer	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen

Nog te verschijnen Kamerstukken

In onderstaand overzicht zijn de projecten weergegeven waarover uw Kamer naar verwachting nog dit jaar of begin 2027 geïnformeerd zal worden.

Benaming
A-brief Midlife update Boxer
A-brief MLU MRTT
A-brief Vervanging en uitbreiding mobiel straalzendersysteem Mobile Radio Relay Station (MRRS)
B-brief Maritieme kinetische C-UAS
B/D-brief Vervanging persoonlijk aanvalsgeweer
B-brief Bewapening maritieme lucht- en raketverdediging vervanging LCF
B-brief Vervanging LC-fregatten
D2- brief Vervanging Close-in Weapon system
D2-brief Multifunctionele ondersteuningsvaartuigen
D-brief Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn (FLATM BV)
D-brief Vervanging hulpvaartuigen
D-brief Verwerving additionele ASW-capaciteit
D-brief Verwerving infanteriegevechtsvoertuig CV90
D-brief Combat General Purpose Vehicle
D-brief Uitbreiding zware bergingscapaciteit
E-brief Verwerving F-35
Kamerbrief Vervanging AWACS

Defensiebreed materieel In realisatie	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
Projectnaam		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Aanvulling inzetvoorraad munitie	>2500	Vertrouwelijk						
Counter Improvised Explosive Devices (C-IED)	209,7	38,1	32,5	1,0				
Defensie Bewakings- en Beveiligingssysteem (DBBS)	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS)	676,0	43,4	50,0	40,2	13,6	4,9	3,6	4,9
Defensiebrede Vervanging gepantserde civiele voertuigen	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						
Doorontwikkeling Chemisch, Biologisch, Radiologisch en Nuclear (CBRN)	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Initiële Counter-Unmanned Aircraft Systems (C-UAS)	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Operationele infrastructuur voor de snel inzetbare eenheden van de krijgsmacht	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Precision Guided Rockets (PGR)	50-250	Vertrouwelijk						
Uitbreiding Wielvoertuigen Operationele Capaciteit (UWOC)	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)	748,9	291,2	57,8					14,4
Vervanging tenten en klimaatbeheersing	83,8		22,0	27,2	32,4	0,2	0,2	0,2
Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Verwerving extended All Arms Air Defence (eAAAD) Toolbox	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Verwerving gewondentrainen	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Verwerving helderheidsversterkende brillen	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Verwerving meerloops machinegeweer	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Verwerving onbemenste systemen	50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Defensiebreed materieel In onderzoek	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
Projectnaam		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Vervanging aanvalsgeweer	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						

Lucht materieel In realisatie	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
Projectnaam		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Anti-A2AD capaciteit F-35	250-1000	Vertrouwelijk						
Apache Remanufacture	1.171,6	659,6	34,4	188,9	38,5	194,9	55,3	
Block Upgrade AH-64E, Chinook en Multi-Ship Multi-Type (MSMT)	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Chinook Vervanging & Modernisering	1.205,1	880,8	0,5	92,2	86,6	144,1		
Cyber en Elektromagnetische Activiteiten (CEMA) capaciteit CLRS	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Deep Strike capaciteit Air	250-1000	Vertrouwelijk						
F-35 tactische bewapening	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
F-35: Verwerving middellange tot lange afstandsraket	250-1000	Vertrouwelijk						
Midlife Update NH90	711,8	55,2	38,4	50,7	85,5	96,5	95,5	114,5
Modelling & Simulation Special Operation Forces (SOF) Air	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
MQ-9 Bewapening	50-250	Vertrouwelijk						
Multi Ship Multi Type (MSMT) Helikopter Simulatoren	225,7	41,3	98,9	47,1	38,4			
Network Enabled Capabilities Helikopters	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
NH90	1.662,5	1.376,6	38,2	61,9	69,4	52,9	41,3	5,0
Opbouw Operationele Satelliet Capaciteit	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Operational Training Infrastructure	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Programma Doorontwikkeling F-35	3486	215,6	136,1	139,2	155,8	189,6	87,0	86,0
Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Verbeteren Visuele geleiding helikopters	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Verbetering AH-64E bewapening-Joint Air to Ground Missiles (JAGM)	50-250	Vertrouwelijk						
Verbetering zelfbeschermingssystemen helikopters	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit	146,2	25,3	9,6	98,5	2,1	10,7		
Vervanging Medium Power Radars in Wier en Nieuw Milligen	130,9	99,0	25,7	6,2				
Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						
Vervanging strategisch luchttransport en AAR (MRTT)	469	466,7	2,3					
Vervanging tactische luchttransport capaciteit	1450,4	231,1	290,8	277,0	5,0	443,4	119,6	121,8
Verwerving F-35	7.300,7	5.627,5	423,4	248,0	438,4	563,4		
Vliegtuigafreminstallatie	71,3	50,3	11,4	4,0	5,6			

IT In realisatie	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
Projectnaam		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Geïstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden	102,9	73,5	8,7	20,7				
Joint Electronic Attack (EOV)	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS)	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
Programma Foxtrot	>2500	Commercieel vertrouwelijk						
Realisatie Maritime Operations Centre Admiral BENELUX (MOC ABNL)	65,1	4,1	3,9	4,4	26,4	18,9	7,4	
Vervanging en uitbreiding Advanced Stinger Trainer (AST)	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
Vervanging ESM-capaciteiten KL EOv-systeem	50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Defensiebreed materieel

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

In 2025 zijn contracten gesloten voor verschillende munitiesoorten, waaronder klein kaliber munitie, chaffs, flares, decoys en 40mm munitie voor de nieuwe mijnenbestrijdingsvaartuigen. De looptijd van het project is aangepast naar de actuele levertijden.

In 2025 en begin 2026 heeft Defensie deellieferingen voor zes verschillende *Battle Decisive Munition* (BDM) soorten in ontvangst genomen. Daarnaast zijn er diverse soorten non-BDM soorten ontvangen, waaronder handgranaten, klein kaliber munitie en pyrotechnische munitie. De toegenomen wereldwijde vraag op de defensiemarkt leidt nog steeds tot langere levertijden en latere leveringen.

Aanvulling inzetvoorraad munitie

Behoefte

Voor de eerste hoofdtaak van Defensie, de eigen en bondgenootschappelijke verdediging, is een aanvulling van de munitievoorraden van groot belang. Een verdere aanvulling van alle inzetvoorraden, waaronder munitie, draagt bij aan een verhoging van de inzetbaarheid van de krijgsmacht en aan de Nederlandse en Europese strategische autonomie.

Met het programma ‘Aanvulling inzetvoorraad munitie’ realiseert Defensie de tijdige beschikbaarheid van munitie en worden de komende jaren gefaseerd munitievoorraden opgehoogd. Dit programma voorziet in deze behoefte door de aanschaf van tientallen bestaande categorieën munitie, gerelateerd aan de wapensystemen die bij Defensie in gebruik zijn.

Uitwerking

Dit programma betreft een uitbreiding op de al lopende bestellingen ‘programma munitievoorraden fase 2’ uit 2018 en omvat zowel klein kaliber munitie, vuursteunmunitie (artillerie- en mortiergranaten) als een aanvulling van de voorraad anti-tank wapens. Dit wordt ‘conventionele’ munitie genoemd. Daarnaast bestaat de behoefte uit aanvulling van de voorraad hoogtechnologische ‘kapitale’ munitie met onder meer luchtverdedigingsraketten, *precision guided munitions* voor de F-35 en Pantserhouwitser, GPS-gestuurde precisieraketten voor raketartillerie en munitie voor de Apache gevechtshelikopter.

Om snelle verwerving te faciliteren maakt Defensie, naast de ruimte in de eigen raamcontracten, ook gebruik van de contracten die de *NATO Supply and Procurement Agency* (NSPA) aan lidstaten biedt. Verder worden via het door de Verenigde Staten gefaciliteerde *Foreign Military Sales* (FMS) proces kapitale munitie-artikelen verworven.

Dit programma is uitgebreid om de verdere doorgroei van de inzetvoorraad munitie voor de eerste hoofdtaak te faciliteren. Zo investeert Defensie in de verhoging van de inzetbaarheid en het voortzettingsvermogen van de krijgsmacht.

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2025	>2500							
	DPO 2026	>2500							

Vertrouwelijk

Vertrouwelijk

Aanvulling inzetvoorraad munitie (vervolg)

Relatie met andere projecten

- 155mm *Precision Guided Munition* (PGM) voor de PzH2000
- Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten
- Bewapening maritieme lucht- en raketverdediging
- Deep Strike capaciteit Air
- ESSM Block 2: Verwerving en integratie
- F-35: verwerving middellange tot lange afstandsraket
- Ground based Area Access Denial (GAAD)
- Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS)
- Multifunctionele ondersteuningsvaartuigen
- *Precision Guided Rockets* (PGR)
- Raketartillerie
- Verbetering AH-64E bewapening - Joint Air to Ground Missiles (JAGM)
- Vervanging *Close-in Weapon System*
- Vervanging en uitbreiding *Short Range Anti-Tank* (SRAT) capaciteit
- Vervanging Maritiem *Surface-to-surface missile*
- Vervanging Medium Range Anti-Tank (MRAT)
- Vervanging MK46 *Lightweight Torpedo*
- Vervanging MRAD & SHORAD
- Verwerving *Maritime Strike*

Relevante Kamerstukken

- Kamerbrief Aanvullende bestelling munitievoorraden voorjaar 2024 d.d. 14-05-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 434)
- Kamerbrief Aanvulling inzetvoorraad munitie d.d. 18-04-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 395)
- Kamerbrief Versnelde Aanvulling inzetvoorraad munitie d.d. 29-04-2022 (Kamerstuk 35 925-X, nr. 74)
- Kamerbrief Stand van zaken munitiedomein d.d. 21-05-2021 (Kamerstuk 27 830, nr. 337)
- Verzamelbrief Versterking voorraden d.d. 19-10-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 268)
- Kamerbrief Aanvulling munitievoorraden fase 2 d.d. 19-10-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 265)

Defensiebreed materieel

Projectfase

- C-IED Blok 1 (2009 -2011): Gerealiseerd
- C-IED Blok 2 (2011-2013): Gerealiseerd
- C-IED Blok 3 (2013-2025): Vrijwel voltooid
- C-IED Blok 4 (2026-2038): In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Defensie is gestart met C-IED blok 4 binnen het programma C-IED. Dit blok richt zich op de instandhouding van bestaande capaciteit en op uitbreiding van de C-IED capaciteiten met een focus op hoofdtak 1.

C-IED Blok 3 is vrijwel voltooid en Defensie is gestart met de verwervingsvoorbereiding van het vierde blok van het programma. Het projectbudget en de projectomvang zijn aangepast en de projectduur is verlengd. Tevens is het effect op de exploitatie toegevoegd aan het projectbudget.

Counter Improvised Explosive Devices (C-IED)

Behoefte

Om de militaire inzet bij grondoptreden te versterken zijn middelen en kennis nodig om te voorzien in de veiligheid en bescherming van operationele eenheden tegen geïmproviseerde explosieven (IED's). Hiervoor is door het Defensie Expertisecentrum C-IED een plan van aanpak opgesteld. Dit project voorziet in vier blokken in de personele, materiële en organisatorische maatregelen die nodig zijn om de eenheden veiligheid en bescherming te bieden tegen IED's.

Uitwerking

Het C-IED-programma berust op een plan van aanpak van de Joint Task Force C-IED uit 2008. Het betreft een gefaseerd investeringsprogramma voor C-IED-materieel dat in vier blokken in de krijgsmacht is en wordt geïmplementeerd:

- Blok 1 betrof de destijds urgente C-IED behoeften van de Task Force Uruzgan. Blok 1 is via Fast Track Procurement verworven en in 2011 voltooid.
- Blok 2 behelst de initiële borging van de maatregelen op het gebied van Military Search, Improvised Explosive Device Disposal en Weapon Intelligence Teams, het testen en valideren van diverse maatregelen voor de Task Force Uruzgan, en de uitvoering van urgente onderzoeksprogramma's in relatie tot de missie. Met blok 2 begon ook de reorganisatie en de inbedding van permanente voltijd C-IED functionarissen in de organisatie. Blok 2 is in 2013 voltooid.

- Blok 3 betreft de structurele inbedding van C-IED en bestaat uit personele, materiële en organisatorische maatregelen. Blok 3 wordt in 2026 voltooid.

C-IED Blok 4 is gestart. Dit vierde blok richt zich op defensiebrede capaciteiten zoals biometrie, search, route clearance, elektronische tegenmaatregelen en trainingsfaciliteiten C-IED, met een focus op het behoud en de doorontwikkeling van de C-IED capaciteit in hoofdtak 1.

Relatie met andere projecten

- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)

Relevante Kamerstukken

- Kamerbrief inzake bescherming tegen geïmproviseerde explosieven (C-IED-blok 3 'Structurele inbedding') (A-brief) d.d. 02-11-2012 (Kamerstuk 32 164, nr. 2)
- Brief C-IED structurele behoefte (A-brief) d.d. 06-10-2009 (Kamerstuk 32 164, nr. 1)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2025	63,9	58,8	5,2					
DPO 2026	209,7	38,1	50	40,2	13,6	4,9	3,6	4,9
Effect op exploitatie	55,2		3,4	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

In december 2025 hebben Defensie en de leverancier nadere afspraken gemaakt over de herijking, voornamelijk het beperken van de scope, van DBBS. De oplevering van de laatste locaties met aansluiting op DBBS is voorzien eind 2026, waarbij deze aansluitingen binnen vijf jaar zullen worden vervangen. Voor deze en alle overige locaties wordt in 2026 gezien hoe deze tijdig van nieuwe bewakings- en beveiligingssystemen kunnen worden voorzien.

Defensie Bewakings- en Beveiligingssystemen (DBBS)

Behoefte

In 2008 is besloten om één Defensie Bewakings- en Beveiligingsorganisatie op te richten. Daarnaast bereikten diverse grote systemen tussen 2014 en 2016 het einde van hun levensduur. Verder bestond de wens om de huidige situatie met meer dan veertig verschillende bewakings- en beveiligingssystemen doelmatiger in te richten. Tenslotte was een aanpassing van een deel van de systemen noodzakelijk om de nieuwe technologie (cryptosleutels) van de contactloze Defensiepas te faciliteren.

De behoefte blijft bestaan om de beveiligingssystemen van Defensie te vervangen. Belangrijk is dat deze systemen worden afgestemd op de eisen die de mondiale veiligheidscontext stelt aan de (elektronische) beveiliging van de te beschermen belangen van Defensie.

Uitwerking

Het project DBBS had moeten voorzien in de tijdige vervanging van de huidige bewakings- en beveiligingssystemen, teneinde de continuïteit van de ondersteuning binnen de bewakings- en beveiligingsoperatie te waarborgen, te verbeteren en hierbij kosten te besparen. Onder genoemde systemen vallen elektronische toegang, indringerdetectie en de meldkamersystemen. Het project DBBS was randvoorwaardelijk om indertijd toekomstvast en structureel betaalbaar de fysieke beveiliging uit te kunnen voeren van Defensielocaties.

Binnen het DBBS-programma zouden ruim 45 verschillende bestaande systemen onder regie van Defensie worden omgebouwd door het Nederlandse consortium Thales & Unica. Vanwege de aanhoudende technische en organisatorische knelpunten is Defensie in 2024 met de leverancier overeengekomen het programma DBBS te herijken, zodat ruimte ontstaat om de noodzakelijke verbeteringen door te voeren die zijn afgestemd op de mondiale veiligheidscontext. Naar aanleiding van de herijking van het programma worden er nog maar 13 defensielocaties aan gesloten op DBBS.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Kamerbrief Behoeftestelling Defensie Bewakings- en Beveiligingssysteem (DBBS) (A-brief) d.d. 02-11-2012 (Kamerstuk 33 468, nr. 1)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	25-100							
	DPO 2025	250-1000							
	DPO 2026	250-1000							

Commercieel vertrouwelijk

Commercieel vertrouwelijk

Defensiebreed materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Als gevolg van de opschaling van de krijgsmacht en de focus op hoofdtak 1 is het project DOKS herijkt. Deze additionele behoefte is in opdracht gegeven bij de leverancier. Het projectbudget en de projectomvang zijn aangepast en de projectduur is verlengd.

De eerste batches kleding zijn begin 2026 in ontvangst genomen. Defensie verwacht eind 2026 te starten met de uitrol, waarna het project in 2028 wordt overgedragen aan het Kleding- en Persoonsgebonden Uitrustingsbedrijf (KPU) als instandhoudingsorganisatie.

Defensie Operationeel
Kledingsysteem (DOKS)

Behoefte

Nederlandse militairen opereren en trainen wereldwijd en onder uiteenlopende klimatologische omstandigheden. De kleding van de militairen draagt bij aan het kunnen leveren van een optimale prestatie, onder deze uiteenlopende omstandigheden en in het gehele geweldsspectrum. Hierbij staan bescherming, individuele veiligheid en draagcomfort tijdens de inzet centraal. Vanwege de vooruitgang op technisch gebied en verdere professionalisering voldoet de huidige kleding niet meer aan de eisen die Defensie hier aan stelt waardoor invoering van nieuwe gevechtskleding voor de krijgsmacht noodzakelijk is.

Uitwerking

Het project DOKS betreft de invoering van nieuwe gevechtskleding voor de krijgsmacht. Sinds de invoer van de huidige gevechtskleding begin jaren '90 is de inzet van de krijgsmacht aanzienlijk gewijzigd. Bovendien zijn de tekortkomingen niet meer te verhelpen met (gedeeltelijke) aanpassingen. Bij de verwerving van de kleding staan bescherming, individuele veiligheid en draagcomfort centraal. Dit alles met het oog op het kunnen leveren van een optimale prestatie onder uiteenlopende omstandigheden. Hierbij zijn ook degelijkheid en duurzaamheid van belang. Deze zullen ook ten goede komen aan de instandhouding.

In 2018 heeft Defensie besloten om de kwaliteit van de kledingpakketten te verhogen en er is hiervoor extra geld beschikbaar gesteld. Hierdoor wordt de gehele krijgsmacht met kwalitatief hoogwaardige nieuwe gevechtskleding en helmen uitgerust. Er is een zeer hoge waardering gegeven door zowel de vrouwelijke als mannelijke collega's in de gebruikerstesten voor dit kledingsysteem (pakket) van het Duitse bedrijf Hexonia. DOKS heeft als doel alle militairen te voorzien van kwalitatief passende operationele kleding. Om dit ook in de komende fases van het project DOKS te borgen is er een vrouwenreferentiegroep ingesteld.

Na de doorstart van de verwerving van het kledingsysteem begin 2023, is de order in 2024 aan de leverancier gegund. In de tussentijd heeft Defensie twee tijdelijke maatregelen genomen ter overbrugging tot de uiteindelijke uitlevering van de DOKS-gevechtskleding. Ten eerste is de zogenoemde multicam-gevechtskleding, voor optreden onder extreme omstandigheden, gebleven voor militairen die op missie gaan. Ten tweede krijgen alle militairen inclusief reservisten, vooruitlopend op de gefaseerde uitrol van DOKS, een vervangend en kwalitatief verbeterd gevechtspak, gebaseerd op het gevechtspak dat nu wordt gedragen door het Korps Mariniers. Deze overbruggingsmaatregelen passen binnen het beschikbare budget. Om te voorkomen dat de interim-pakken na de interim-periode niet bruikbaar zijn, worden deze ook

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2025	243,6	85,6	106,0	51,9				
DPO 2026	676	43,4	232,0	84,0	83,2	83,2	83,2	4,0
Effect op exploitatie	181,2		10,7	34,1	34,1	34,1	34,1	34,1

Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS) (vervolg)

uitgevoerd in het *Netherlands Fractal Pattern* (NFP).

De uitgifte van de helmen is gestart in 2021 en de initiële verstrekking is afgerond. Als gevolg van de Defensienota 2024 bestelt Defensie extra DOKS helmen. Ook zijn additionele kledingpakketten verworven om de doorgroei van de krijgsmacht te faciliteren. Met deze bijbestellingen zet Defensie de volgende stap in de groei van de strategische inzetvoorraden in lijn met de hernieuwde focus op hoofdtak 1. Defensie heeft de eerste lading nieuwe gevechtstkleding binnen. De leveringen worden naar verwachting uitgevoerd vanaf eind 2026 tot en met 2032.

Innovatie

Om effectief te kunnen optreden moeten kleding, helm en uitrusting van militairen een samenhangend geheel vormen en afgestemd zijn als een compleet systeem op de uit te voeren taken. Een COTS/MOTS-oplossing biedt deze systeemgarantie niet. Daarom is bij deze aanbesteding gekozen voor een systeembenadering in plaats van uit bestaande assortimenten zelf een passend systeem proberen te vormen.

Relatie met andere projecten

- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

Relevante Kamerstukken

- Brief Stand van zaken project Defensie Operationeel Kleding Systeem (DOKS) d.d. 08-04-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 429)
- Brief Stand van zaken project Defensie Operationeel Kleding Systeem (DOKS) d.d. 01-02-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 385)
- Brief Stand van zaken project Defensie Operationeel Kleding Systeem (DOKS) d.d. 06-08-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 310)
- Brief Stand van zaken project Defensie Operationeel Kleding Systeem (DOKS) d.d. 18-09-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 260)
- Brief Behoeftestelling Defensie Operationeel Kledingsysteem (A-brief) d.d. 14-06-2016 (Kamerstuk 34 300 X, nr. 114)

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst in het DPO opgenomen.

Defensiebrede vervanging gepantserde civiele voertuigen

Behoefte

Defensie beschrijft sinds 2016 over verschillende typen gepantserde civiele voertuigen voor operationele inzet in binnen- en buitenland, om inzittenden te beschermen tijdens verplaatsingen. Bijvoorbeeld in een hoog risico gebied waar geen militaire ondersteuning aanwezig is en men afhankelijk is van civiele ondersteuning, of in een omgeving waar veel geweld plaatsvindt. Deze voertuigen worden voornamelijk ingezet bij de wettelijke beveiligingstaken van de Koninklijke Marechaussee (KMar), zoals voor het vervoer van ambassadeurs, en vervullen daarom taken voor meerdere ministeries. Ook worden de voertuigen ingezet bij de forensische opsporing voor het *International Criminal Court* in Oekraïne en in het vervullen van de *Special Operations Forces*-taak van Defensie.

De huidige gepantserde civiele voertuigen hebben het einde van hun levensduur bereikt en zijn vanaf 2027 aan vervanging toe. Bovengenoemde taken en opdrachten moeten nog steeds worden vervuld. Bovendien neemt de behoefte toe vanwege ontwikkelingen in het operationeel optreden en een toename van opdrachten.

Uitwerking

De gepantserde voertuigen moeten een civiele uitstraling hebben om op te gaan in de omgeving en zo extra veiligheid te bieden aan de inzittenden. Ook moeten de vervangende voertuigen beschikken over een gepantserde carrosserie en een

hoge mate van ballistische bescherming. Daarnaast moeten de voertuigen eenvoudig en veilig met militaire voertuigen kunnen worden getransporteerd, zodat wereldwijde inzet mogelijk is. Als laatste moeten de voertuigen zonder of met minimale aanpassingen kunnen voldoen aan het NAVO 'single-fuel policy', namelijk rijden op een mengsel van kerosine en een additief (F-63). Tevens heeft Defensie behoefte aan reservedelen. Bij levering moeten de voertuigen gereed zijn voor de inbouw van de benodigde C4I-middelen. Deze middelen worden separaat verworven.

Defensie heeft behoefte aan gepantserde civiele voertuigen voor defensiebrede inzet. Het merendeel van de voertuigen wordt ingedeeld bij de KMar. Om mogelijke toekomstige meerbehoeften op een doelmatige en doeltreffende wijze in te vullen, beoogt Defensie een optieruimte in het contract op te nemen om extra voertuigen te verwerven.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief Gecombineerde A-brief materieelprojecten (A-brief) d.d. 23 april 2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 463)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk DPO 2026	50-250 50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd: Voertuig 7,5kN, Voertuig Quad, Brandstofcontainers, Containerhefmiddelen

Niet-gemandateerd: Voertuig 50-100-150kN (Scania Gryphus), Containersystemen en Subsystemen, Voertuig 12kN 'Manticore' en RCWS, Voertuig 12kN Air Assault (*airborne vehicles*)

Belangrijke wijzigingen

Containersystemen en Subsystemen

Het projectbudget is opgehoogd als gevolg van een prijscompensatie voor de prijsstijgingen van grondstoffen, energie en lonen door de effecten van de oorlog in Oekraïne.

Binnen de optieruimte van het contract zijn additionele bestellingen geplaatst.

Voertuig 12kN Air Assault (airborne vehicles)

Vanwege uitdagingen in het ontwikkeltraject en de toeleveringsketen is de geplande serielevering in samenwerking met Duitsland herzien. De Vector-voertuigen van Defecture zijn in 2025 geleverd.

Voertuig 12kN Manticore & RCWS

In het kader van de voorbereiding op hoofdtak 1 is de scope van het deelproject gewijzigd. Defensie heeft niet langer behoefte aan de softtop-variant. Er zijn additionele hardtop-voertuigen, pick-ups en beschermingspakketten besteld. Het projectbudget en de projectomvang zijn aangepast en de projectduur is verlengd.

Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)

Behoefte

Wielvoertuigen vormen de basismobiliteit van nagenoeg alle expeditionaire, nationale, opleidings- en overige eenheden van alle operationele commando's. Om deze mobiliteit te blijven garanderen, is vervanging van deze vloot noodzakelijk. Met dit project worden defensiebreed de operationele wielvoertuigen vervangen die voor het merendeel zijn ingevoerd tussen 1980 en 2000.

Voertuig Quad

Als gevolg van voortdurende technische uitdagingen in de ontwerpfase wordt door Defenture een voorstel uitgewerkt voor de vervolgstap.

Brandstofcontainers

De verwervingsvoorbereiding heeft langer geduurd dan voorzien vanwege de gewenste interoperabiliteit met Duitsland. De verwachting is dat het contract medio 2026 wordt getekend.

Containerhefmiddelen

Op korte termijn worden naar verwachting de bijbestelde containerhefmiddelen ten behoeve van de logistieke reserve geleverd.

Uitwerking

De nieuwe wielvoertuigen zullen flexibel in te zetten zijn bij operaties en in de bedrijfsvoering. Het toekomstige wielvoertuigenbestand zal gaan bestaan uit een licht, een middelzwaar en een zwaar type vrachtauto, waarbij zoveel mogelijk wordt gestreefd naar familievorming. De middelzware en zware typen vrachtauto's worden containerdragers. De voertuigen zullen afhankelijk van de behoefte worden voorzien van een laadbak/container met huif of containers met de benodigde functionaliteit (commandovoering, verbindingen, kantoor, werkplaats, magazijn of brandstoftransport). De voertuigen die zijn bestemd voor expeditie-inzet, zullen zijn voorbereid voor montage van beschermingsmiddelen. Hiervoor zal binnen dit project een minimaal noodzakelijk aantal wapenstations en affuiten worden verworven. Deze modulaire bescherming kan afhankelijk van de dreiging worden aangepast.

Voertuig 50-100-150kN

Dit deelproject (Scania Gryphus) is voltooid.

Containersystemen en Subsystemen

Het leverings- en onderhoudscontract voor de aanschaf van command & control-, verbindings-, werkplaats- en magazijn-containers, inclusief een contract voor het onderhoud aan dit materieel in samenwerking met Defensie, is getekend in 2018 met het Britse Marshall Land Systems. De containers worden sinds medio 2019 geleverd.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	1000-2500							
DPO 2025	1000-2500	D						
DPO 2026	1000-2500		Commercieel vertrouwelijk					

Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW) (vervolg)

Voertuig 12kN Manticore & RCWS

Het leveringscontract voor de aanschaf van lichte operationele vrachtauto's met een laadvermogen van 1.200 kg, inclusief een contract voor het onderhoud aan dit materieel in samenwerking met Defensie, is getekend met het Italiaanse IVECO Defence Vehicles (IDV) in 2019. Het levercontract bevat tevens een aantal *Remote Controlled Weapon Stations*. Er zijn nog extra optionele systemen bijbesteld, als gevolg van en met budget uit de Defensienota 2022. De eerste Manticores en bijbehorende wapensystemen zijn inmiddels aan Defensie uitgeleverd.

Voertuig 12kN Air Assault (Airborne Vehicles)

Defensie heeft in juni 2022 een *Memorandum of Understanding* (MoU) met Duitsland getekend voor de gezamenlijke verwerving van Airborne Voertuigen. Alle voertuigen worden in Nederland geassembleerd bij Rheinmetall (RLS) in Ede en VDL-*special vehicles* in Veldhoven en/of Born. Het voertuig onderscheidt zich van het reguliere 12kN voertuig omdat het in en onder een Chinook-helikopter moet kunnen worden vervoerd. Het contract voor de levering van de voertuigen voor de Luchtmobiele Brigade is in de zomer 2023 door *lead nation* Duitsland getekend. In 2024 zijn de eerste pre-serie voertuigen aan Nederland en Duitsland geleverd voor een binationaal test- en verificatietraject.

Tevens heeft Defensie een pakket van interim-maatregelen getroffen, waaronder de versnelde verwerving van Vector voertuigen voor SOF-support taken van de Luchtmobiele Brigade, waarvoor eind 2022 het contract met het Nederlandse Defenture is getekend. Alle voertuigen zijn in 2025 geleverd.

Voertuig 7,5kN

Dit deelproject (VW Amarok) is voltooid.

Voertuig Quad

Het contract met Defenture voor de militaire dieselquad (MDQ) is getekend in 2020. In het kader van het “*single type of fuel*”-concept heeft Defensie besloten dit onderdeel van DVOW als innovatieve ontwikkelopdracht aan te besteden. De totale leveringsomvang is ongeveer 300 stuks van dit type voertuig. Als gevolg van voortdurende technische uitdagingen in de ontwerpfase wordt door Defenture een voorstel uitgewerkt voor de vervolgstap.

Brandstofcontainers

Defensie heeft in 2019 het contract getekend met *Amatec S.P.A.* voor de ontwikkeling en levering van brandstofcontainers. Dit contract is eind 2023 door Defensie ontbonden, omdat de leverancier niet aan haar verplichtingen kon voldoen. De verwachting is dat een nieuw contract medio 2026 wordt getekend.

Containerhefmiddelen

In 2019 is een leverings- en onderhoudscontract getekend voor ongeveer 70 speciale hefmiddelen c.q. hefvoertuigen voor het heffen en plaatsen van de containers. Afronding van dit project is voorzien in 2026.

Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW) (vervolg)

Relatie met andere projecten

- Raketartillerie
- Verlenging levensduur Patriot
- Vervanging MRAD & SHORAD
- Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)

Relevante Kamerstukken

- Brief Resultaten verwervingsvoorbereiding Project Airborne Vehicles (D2-brief) d.d. 15-06-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 407)
- Brief Interim-voorziening 12kN Air Assault en oplossing hoogte-overschrijding Scania Gryphus vrachtwagen d.d. 16-12-2022 (Kamerstuk 26 396, nr. 118)
- Brief Ontbinding leverings- en onderhoudscontract project Voertuig 12kN Air Assault (AASLT) d.d. 18-11-2021 (Kamerstuk 26 396, nr. 117)
- Brief Verwervingsvoorbereidingsfase (D-fase) van het project 'Voertuig 12kN overig en Remote Controlled Weapon Station (RCWS) (D-brief) d.d. 15-08-2019 (Kamerstuk 26 396, nr. 115)
- Brief Resultaten van de verwervingsvoorbereiding (D-fase) van het project Air Assault voertuig (D-brief) d.d. 23-10-2018 (Kamerstuk 26 396, nr. 114)
- Brief Resultaten van de verwervingsvoorbereiding (D-fase) van het project Containersystemen (D-brief) d.d. 12-10-2018 (Kamerstuk 26 396, nr. 112)

- Brief Resultaten van de verwervingsvoorbereidingsfase (D-fase) van het project voertuigen 50kN, 100kN, 150kN (D-brief) d.d. 09-06-2017 (Kamerstuk 27 830, nr. 201)
- Brief Resultaten van de C-fase van het project Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW) (C-brief) d.d. 03-07-2015 (Kamerstuk 26 396, nr. 105)
- Brief Voorstudiefase overige deelprojecten (B(2)-brief) d.d. 31-05-2012 (Kamerstuk 26 396, nr. 92)
- Brief Voorstudiefase voertuig 7,5 kN (B(1)-brief) d.d. 23-09-2011 (Kamerstuk 26 396, nr. 88)
- Brief Behoeftestelling Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW) (A-brief) d.d. 18-08-2008 (Kamerstuk 26 396, nr. 72)

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Doorontwikkeling Chemisch, Biologisch, Radiologisch en Nucleair (CBRN)

Behoefte

De proliferatie van Chemische, Biologische, Radiologische en Nucleaire (CBRN)-wapens zorgt voor steeds meer soorten dreigingen. Niet alleen hebben staten dergelijke wapens, ook bestaat het risico dat terroristische organisaties en individuen over deze middelen beschikken. Nederland kan zowel in eigen land met CBRN-wapens te maken krijgen, als tijdens operationele inzet in het buitenland. Daarnaast kunnen in eigen land giftige stoffen vrijkomen, bijvoorbeeld als gevolg van een calamiteit in de chemische industrie.

Op dit moment beschikt Defensie over twee eenheden voor CBRN-taken, zoals detectie, identificatie en ontsmetting. De afgelopen jaren zijn in interdepartementaal verband stappen gezet, met name op het gebied van Intensivering Civiel-Militaire Samenwerking (ICMS). Zo is een CBRN-response eenheid opgericht om advies en assistentie te verlenen aan het civiel gezag bij een CBRN-incident, en is het Nationaal Trainingscentrum opgericht voor civiele en militaire trainingen.

Uitwerking

Het programma 'Doorontwikkeling CBRN' voorziet in de versterking en uitbreiding van de CBRN-capaciteiten. Om aan deze doelstellingen te voldoen voorziet dit programma onder meer in een grote diversiteit aan materieel, waaronder voertuigen en detectie- en ontsmettingsapparatuur, en de daarbij behorende beschermende uitrusting. Om de efficiënte

en structurele doorontwikkeling van de CBRN-capaciteit mogelijk te maken, voegt Defensie verschillende bestaande CBRN-projecten samen in dit programma. Deze projecten zijn gericht op de vervanging en de instandhouding van de huidige hoogtechnologische middelen voor de CBRN-taken. Zo borgt Defensie de defensiebrede versterking en uitbreiding van de CBRN-capaciteiten.

Relatie met andere projecten

- Defensiebreed Operationeel Kledingssysteem (DOKS)
- Vervanging CBRN Detectie, Identificatie en Monitoring

Relevante Kamerstukken

- Brief Gecombineerde A-brief materieelprojecten (A-brief) d.d. 23 april 2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 463)

Financiën

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Commercieel vertrouwelijk						

Oorspronkelijk

250-1000

DPO 2026

250-1000

Commercieel vertrouwelijk

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

De ontwikkeling van een prototype *High Energy Laser* is uitgebreid met de ontwikkeling en de beproeving van een *low cost C-UAS* zelfverdedigingssysteem voor integratie op verschillende *Remote Controled Weapon Systems*. De ontwikkeling van beide systemen zijn in 2025 en 2026 in opdracht gegeven bij het Australische EOS.

De laserfabriek waar het product wordt gemaakt is geopend in Singapore. Daarnaast gaat Zuid-Korea met behulp van de Nederlandse industrie eenzelfde prototype verwerven.

Begin 2026 zijn de eerste C-UAS systemen ontvangen. Tevens is in april 2026 het contract met het Israëlische Elbit Systems getekend voor aanvullende mobiele en statische C-UAS systemen voor de bescherming van het Caribisch deel van het Koninkrijk.

In november 2025 heeft Defensie een contract getekend met het Nederlandse Robin Radar voor de verwerving van IRIS-radars. De radars zijn geleverd.

De inbouw in de voertuigen wordt eind april 2026 voltooid. Het projectbudget en de projectomvang zijn aangepast. Ook is het budget verhoogd als gevolg van een btw-afdracht.

Initiële Counter-Unmanned Aircraft Systems (C-UAS)

Behoefte

Zowel statelijke als niet-statelijke actoren bedienen zich in toenemende mate van een mix van wapensystemen, waaronder *Unmanned Aircraft Systems* (UAS). Het opbouwen van de *Counter-UAS*-capaciteit is noodzakelijk vanwege het toenemende gebruik en dreiging van UAS, ook wel drones genoemd. Ook in Nederland worden UAS steeds vaker bewust ingezet voor strafbare doeleinden en ook onbewust wordt regelmatig op een onwenselijke of gevaarlijke manier gebruik gemaakt van UAS. Dit project voorziet in de materiële component van de specialistische *Counter-UAS*-capaciteit die Defensie ontwikkelt. De materiële component vormt een brede set aan uitrusting waarmee Defensie *Counter-UAS* capaciteit kan leveren bij de verdediging van het Koninkrijk, bij internationale missies en bij ondersteuning van nationale autoriteiten.

Uitwerking

Er bestaan vele typen UAS, van zeer klein tot zeer groot. Deze *Counter-UAS*-capaciteit richt zich op de kleinere typen UAS (tot 20 kg). Voor het bestrijden van grotere UAS beschikt Defensie reeds over systemen voor geïntegreerde luchtverdediging. Het project is in 2021 en 2025 uitgebreid vanwege een aanvullende behoefte ter versterking van de dronebestrijdingscapaciteit. Er worden extra systemen ter bescherming van de kritieke en militaire infrastructuur verworven, waaronder militaire vliegbases in Nederland. Defensie investeert in verschillende systemen, waaronder IRIS-radars.

Innovatie

Omdat *Counter-UAS*-middelen naar verwachting een korte technische en operationele levensduur hebben, voorziet het project in opeenvolgende cycli van steeds enkele jaren. Het project omvat daarom zowel het verwerven van materieel voor de specialistische *Counter-UAS*-capaciteit als randvoorwaarden voor *Concept Development & Experimentation* (CD&E) binnen het *Counter-UAS*-domein als geheel. Het project volgt hiermee de aanpak uit de Defensie Innovatie Strategie om samen sneller te innoveren en zoekt de samenwerking in de gouden driehoek zoals benoemd in de Defensie-Industrie Strategie. Deze aanpak sluit ook aan bij de vernieuwde Defensie Strategie Industrie en Innovatie.

Na instroom wordt het project geëvalueerd, waarbij onder andere wordt beoordeeld of de activiteiten en middelen van dit project in de staande organisatie kunnen worden ondergebracht.

Relatie met andere projecten

- Multi Missie Radar (MMR)
- Vervanging MRAD & SHORAD

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling Initiële *Counter-Unmanned Aircraft Systems* (A-brief) d.d. 12-05-2020 (Kamerstuk 34 919, nr. 52)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2025	50-250	Commercieel vertrouwelijk						
DPO 2026	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						

Commercieel vertrouwelijk

Commercieel vertrouwelijk

Defensiebreed materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Omdat nog niet alle contracten zijn gesloten, is de financiële reeks commercieel vertrouwelijk.

Operationele infrastructuur voor de snel inzetbare eenheden van de krijgsmacht

Behoefte

Ter ondersteuning van de operationele inzet van de militaire eenheden wordt operationele infrastructuur gebruikt. Deze infrastructuur betreft de basisvoorzieningen zoals legering, sanitair, werkplekken, onderhouds- en opslaglocaties. Dit project voorziet in de aanschaf van deze middelen, specifiek bedoeld voor operationele joint inzet van een bataljonstaakgroep als snel inzetbare capaciteit en het *Initial Command Element* van een samengestelde brigadetaakgroep en 1 GNC.

Uitwerking

De operationele infrastructuur bestaat vooral uit tentsystemen met als doel legering, eetzaal, sanitair, commandoposten, werkplekken en onderhoud- en opslaglocaties. Dit tentstelsel is inclusief inventaris (afhankelijk van het doel, bijvoorbeeld tafels, stoelen, bedden en kasten) verlichting, klimaatbeheersing en wordt gefaciliteerd door nutsvoorzieningen (bijvoorbeeld elektriciteit- en/of watervoorziening). Het tentstelsel wordt aangevuld met containers (werkcontainers voor CLRS-capaciteiten) en onderhouds- en hangartenten voor de F-35. Binnen het project is ook het benodigde materiaal ter fysieke bescherming van het personeel en de infrastructuur meegenomen.

Relatie met andere projecten

- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling project Operationele infrastructuur (A-brief) d.d. 19-10-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 267)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2025	131,4	15,8	21,6	15,8	57,5	20,7		
DPO 2026	50-250							

Commercieel vertrouwelijk

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

De scope van het project is aangepast naar aanleiding van de marktconsultatie en de veranderende eisen die het optreden van het Korps Mariniers en de 11 Luchtmobiele Brigade aan het materieel stelt. Er is gebleken dat de beoogde Hydra 70 raket niet optimaal voldoet aan deze specifieke behoefte. Defensie onderzoekt de alternatieven en verwacht eind 2026 een keuze te maken.

Precision Guided Rockets (PGR)

Behoefte

Mogelijke tegenstanders beschikken steeds vaker over geavanceerde wapens en sensoren. Onze eenheden dienen te beschikken over verschillende typen bewapening om het hoofd te kunnen bieden aan verschillende dreigingen en een opponent die minimaal over dezelfde capaciteiten beschikt. Hiermee kan het effectief opereren, eigen troepen beschermen en zich aanpassen aan een voortdurend veranderende dreigingsomgeving. Defensie wil daarom de vuursteuncapaciteit van het Korps Mariniers en de Luchtmobiele Brigade versterken met lasergeleide raketten.

Uitwerking

Met het project PGR verwerft Defensie een wapensysteem (waaronder een lanceerinstallatie) en lasergeleide raketten. Momenteel worden de lichte gevechtseenheden, de 11 Luchtmobiele Brigade en het Korps Mariniers, van vuursteun voorzien met 120mm mortieren met een betrekkelijk gering bereik en precisie. Voor de voorziene manier van optreden is echter een mix van vuursteunmiddelen nodig, die elkaar aanvullen qua schootsafstand en te bereiken effecten. In de nabije toekomst willen het Korps Mariniers en de Luchtmobiele Brigade naast PGR ook beschikken over Precisiegeleide Mortieren (PGM) en *Loitering Munitions* die worden verworven met het project LIVS. Deze middelen complementeren elkaar qua bereik op de korte, middellange en lange afstand en qua beoogd effect op het doel. De PGR vult het gat in de huidige bewapening dat bestaat op de middellange afstand.

Daarnaast is het wapensysteem in staat om doelen uit te schakelen onder zware weersomstandigheden en onder een hoge cyberdreiging. Het Korps Mariniers en de Luchtmobiele Brigade beschikken vooralsnog niet over andere wapensystemen die onder deze omstandigheden even effectief zijn. Daarmee versterkt dit project de slagkracht significant.

Relatie met andere projecten

- Defensie Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Future Littoral All Terrain Mobility BandVagn (FLATM-BV)
- Future Littoral All Terrain Mobility Patrol Vehicle (FLATM-PV)
- Licht indirect vurend systeem (LIVS)

Relevante Kamerstukken

- Brief Precision Guided Rockets Korps Mariniers (A-brief) d.d. 16-05-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 436)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	50-250							
DPO 2025	50-250	Vertrouwelijk						
DPO 2026	50-250	Vertrouwelijk						

Vertrouwelijk

Vertrouwelijk

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Defensie heeft de verwervingsvoorbereidingsfase voor het eerste deelproject, het 12kN voertuig, afgerond. Op korte termijn wordt het contract gesloten met Mercedes-Benz Nederland voor de aanschaf van de Wolf 2.

Uitbreiding Wielvoertuigen Operationele Capaciteit (UWOC)

Behoefte
Om snel zelfstandig inzetbaar te zijn en deze inzet langdurig vol te kunnen houden, moeten eenheden beschikken over voldoende transportcapaciteit en voortzettingsvermogen. Alle defensieonderdelen hebben verschillende lichte, middelzware en zware operationele wielvoertuigen in gebruik. Deze voertuigen vormen de basismobiliteit van nagenoeg alle eenheden en zijn noodzakelijk ter ondersteuning van de operationele eenheden. Ze worden ingezet bij vrijwel alle activiteiten, zoals het vervoer van personeel of materieel, maar ook als drager van een militaire capaciteit waarmee ondersteunende taken worden uitgevoerd, zoals commandovoering, tactische bevoorrading en onderhoud.

Als gevolg van de versterking van de krijgsmacht uit de Defensienota 2022 en de Defensienota 2024 is een meerbehoefte ontstaan aan operationele wielvoertuigen. Binnen de bestaande contracten, waaronder van het project ‘Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)’, is geen optieruimte meer beschikbaar om deze meerbehoefte en mogelijke toekomstige behoeften in te vullen. Het is daarom noodzakelijk om een nieuw project te starten.

Defensie heeft behoefte aan verschillende typen operationele wielvoertuigen, van voertuigen die geschikt zijn voor inzet in het hoogste geweldsspectrum tot civiele voertuigen die worden ingezet in gebieden zonder dreiging. Het project zal daarom bestaan uit verschillende deelprojecten. Deze projecten worden ondergebracht in het project UWOC.

Uitwerking
Het project UWOC realiseert een toekomstbestendige mobiliteit voor de ondersteuning en de inzet van de operationele eenheden. Leverzekerheid en flexibiliteit om mogelijke toekomstige meerbehoeften op een doeltreffende en doelmatige wijze in te kunnen vullen is hier een essentieel onderdeel in. Hiermee draagt dit project bij aan de invulling van de NAVO-doelstellingen voor de versterking van de *combat service support* en *joint enabling* capaciteiten. Om operationeel relevant te zijn moeten de nieuwe voertuigen over een hoge mobiliteit beschikken en kunnen worden ingezet onder alle terrein- en klimatologische omstandigheden. Interoperabiliteit met internationale partners en familievorming met het huidige en toekomstige materieel vormen belangrijke uitgangspunten bij de aanschaf.

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
			Commercieel vertrouwelijk						
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2026	50-250							

Uitbreiding Wielvoertuigen

Operationele Capaciteit (UWOC) (vervolg)

Voertuig 12kN (Wolf 2)

Met de aanschaf van de *Military-off-the-Shelf* beschikbare Mercedes-Benz G-klasse Wolf 2 verwerft Defensie een operationeel, licht wielvoertuig voor de nieuw op te richten eenheden. Daarnaast vervangt de Wolf een deel van de huidige VW Amaroks. De Wolf 2 is gebaseerd op hetzelfde onderstel als het 12 kN *Airborne Vehicle* en de Wolf voor het gewondentransport. Gebruik van hetzelfde type bevordert familievorming van materieel binnen Defensie en vereenvoudigt de instandhouding. Defensie werkt hierbij samen met Duitsland.

Relatie met andere projecten

- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)

Relevante Kamerstukken

- Brief Gecombineerde A-brief materieelprojecten (A-brief) d.d. 23 april 2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 463)

Defensiebreed materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Defensie heeft in 2025 na het afsluiten van het E-lighter ontwikkeltraject besloten 50 stuks te verwerven binnen het project VOSS. De contractonderhandelingen met de Nederlandse leverancier Demcon zijn gestart. De projectduur is verlengd.

Verbeterd Operationeel Soldaat
Systeem (VOSS)

Behoefte
De basis van het grondgebonden optreden is het optreden van militairen, te voet of met een voertuig (uitgestegen of bereden). Dit project is er op gericht de operationele capaciteit van de individuele militair en gevechts-/ondersteunende) eenheden te vergroten door te voorzien in betere bescherming van ingezette eenheden en het vergroten van het vermogen op te treden in netwerken (*Network Enabled Capabilities*).

Uitwerking
Het defensiebrede project VOSS komt voort uit het *Soldier Modernisation Programme (SMP)* en voorziet in een aantal verbeteringen van de uitrusting van de militair die te voet optreedt, al dan niet in samenwerking met gevechtsvoertuigen. De overlevingskansen van de militair verbeteren hierdoor. Ook wordt de commandovoering versterkt en nemen de mobiliteit, de effectiviteit en het voortzettingsvermogen toe.

VOSS is een ontwikkelingsproject voor een nieuw smart vest (met onder andere een radiocommunicatiesysteem (C4I-module) , een draag- en bekakingsysteem en modulaire ballistische bescherming van het Israëlische Elbit en een energievoorzieningssysteem). Vanuit diverse andere projecten wordt aangesloten op het project VOSS.

De oorspronkelijke behoefte is gesteld op ongeveer 5.500 systemen voor uitgestegen of te voet optredende militairen. Zij behoren tot de categorie die, als gevolg van hun optreden, de zwaarste eisen stellen aan hun uitrusting en in grote mate daarvan afhankelijk zijn. Uit onderzoek is gebleken dat dezelfde uitrusting die aan VOSS-militairen wordt toebedeeld, ook geschikt is voor eenheden die intensief met VOSS-militairen optreden en hierbij een ondersteunende rol vervullen. De initiële behoefte voor circa 1.700 militairen is met de Defensienota 2022 verder uitgebreid met additionele C4I-modules, pakketten harde ballistische platen en draagsystemen. Als gevolg van de Defensienota 2024 bestelt Defensie nog extra sets van het VOSS-basispakket. Met deze bijbestelling zet Defensie de volgende stap in de groei van de strategische inzetvoorraden in lijn met de hernieuwde focus op hoofdtak 1.

De uitgifte van de initiële batch gevechtssuitrusting is in Q1 2023 afgerond. Inmiddels zijn vijf batches instandhouding verworven en is een voor de instandhouding een raamovereenkomst gesloten die ook ruimte biedt voor een significante uitbreiding van de initiële aantallen. Het C4I-systeem voldoet aan de eisen van de beveiligingsautoriteit en de contracten voor aanvullende Nederlandse cryptografie zijn getekend. De seriematige uitlevering van het C4I-systeem vindt plaats in 2024. De uitrol aan de eenheden is gestart in 2025. De financiële afwikkeling van C4I duurt tot en met 2026.

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2025	755,7	332	36,5					
	DPO 2026	748,9	363,4	291,2	57,8				14,4

Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS) (vervolg)

Innovatie

Daarnaast is het contract getekend voor de doorontwikkeling van de *E-lighter*, een individuele, draagbare energiegenerator, tot een operationeel inzetbaar product. In 2025 is een operationele *E-lighter* opgeleverd die breder als batterijlader inzetbaar is.

Relatie met andere projecten

- Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS)
- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Geïstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden
- Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie
- *Midlife Update* (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL
- *Midlife Update* (MLU) Bushmaster
- *Midlife Update* (MLU) Fennek
- Programma Foxtrot
- Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)

Relevante Kamerstukken

- Brief Project Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS) Verwervingsvoorbereidingsfase (D-brief) d.d. 04-06-2015 (Kamerstuk 34 000 X, nr. 98)
- Brief Studiefase (C-fase) project Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS) (C-brief) d.d. 23-09-2011 (Kamerstuk 33 000, nr. 31)
- Brief Voorstudiefase project Verbeterd Operationeel Soldaatsysteem (B-brief) d.d. 27-05-2010 (Kamerstuk 32 123 X, nr. 130)
- Brief Behoeftestelling project VOSS (A-brief) d.d. 08-04-2008 (Kamerstuk 31 200 X, nr. 105)

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Dit projectblad is opnieuw in het DPO opgenomen als gevolg van een scopewijziging. Als gevolg van de opschaling van de krijgsmacht is een grotere behoefte ontstaan aan tenten met klimaatbeheersingssystemen. Het projectbudget en de projectomvang zijn aangepast en de projectduur is verlengd.

Vervanging tenten en klimaatbeheersing

Aanleiding

Het is van belang dat defensiepersoneel over de juiste middelen beschikt om onder alle (klimatologische) omstandigheden hun werk zo goed en veilig mogelijk te doen. Om ervoor te zorgen dat eenheden ook tijdens opleiding en training zo min mogelijk worden gehinderd door de elementen, worden tenten veelvuldig gebruikt. Ook de komende jaren kan deze behoefte met een zo klein mogelijke footprint nog altijd het beste worden ingevuld door middel van het gebruik van tenten inclusief verwarmers. Deze bieden bescherming en zijn tegelijkertijd flexibel inzetbaar.

De huidige tenten inclusief kachels bieden geen optimale bescherming aan het personeel, gezien de hedendaagse eisen die gesteld worden aan emissie, fysieke belasting en comfort. Bovendien passen de tenten niet meer bij het huidige optreden. Ze zijn arbeidsintensief, niet flexibel inzetbaar en kunnen niet heimelijk worden gebruikt. Vervanging is daarom noodzakelijk. Voor opleidingen en trainingen onder warmere omstandigheden is daarnaast behoefte aan klimaatbeheersingssystemen met de functionaliteit cooling.

Projecttoelichting

Dit project voorziet in nieuwe tenten voor gereedstelling inclusief verwarmers. Verder wordt in dit project een pool van klimaatbeheersingssystemen gerealiseerd. Het betreffen voorzieningen voor legering, werkplekken, onderhoud en opslag.

Om de groei van de krijgsmacht en de toename van de gereedstelling mogelijk te maken worden extra tenten en klimaatsystemen verworven.

Relatie met andere projecten

- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Operationele infrastructuur voor de snel inzetbare eenheden van de krijgsmacht

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling vervanging tenten en klimaatbeheersing (A-brief) d.d. 06-11-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 319)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2025	25-100	A						
DPO 2026	83,8		22,0	27,2	32,4	0,2	0,2	0,2

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd: fysieke distributiemiddelen, infrastructurele aanpassingen, aanhangwagens, opleggers en RCWS

Niet gemandateerd: vrachtauto's (wissellaadsystemen, trekkers en wielbergingsvoertuigen)

Belangrijke wijzigingen

In 2025 heeft Defensie het contract met het Italiaanse *IVECO Defence Vehicles (IDV)* getekend voor de levering van vrachtauto's. De contractonderhandelingen hebben langer geduurd dan initieel voorzien. Daarnaast is als gevolg van de opschaling van de krijgsmacht een grotere behoefte aan vrachtauto's ontstaan. Deze voertuigen worden in de optieruimte van het contract met IDV verworven. Het projectbudget en de projectomvang zijn aangepast en de projectduur is verlengd.

Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)

Behoefte

Om de operationele bevoorradingsketen bij militaire inzet te ondersteunen en om bouwmaterialen en materieel te verplaatsen, worden door de operationele commando's uiteenlopende logistieke middelen gebruikt, zoals wissellaadsystemen, trekker-opleggercombinaties, wielbergingsvoertuigen, opleggers, aanhangwagens en FD-middelen. Om deze capaciteit te blijven garanderen, is vervanging van de huidige vloot noodzakelijk. De nieuwe voertuigen worden flexibel ingezet bij operaties en in de bedrijfsvoering, waarbij een beperkt deel van de behoefte zo mogelijk op een adaptieve wijze samen met de markt wordt ingevuld binnen het project Ecosysteem Logistiek.

Uitwerking

Het programma WTB voorziet in de defensiebrede vervanging van operationele wissellaadsystemen, trekker-opleggercombinaties en wielbergingsvoertuigen en daaraan gerelateerd materieel zoals opleggers, aanhangwagens, opslag-, overslag- en fysieke distributiemiddelen.

Met dit programma wordt bijgedragen aan de volgende militaire capaciteiten ter ondersteuning van het *joint* optreden:

- **Bevoorradings-, brugslag- en grondverzetcapaciteit**
Met wissellaadsystemen en de bijhorende bevoorradingsmiddelen (voor de op-, overslag en distributie van onder

andere voeding en water, brandstoffen en munitie) wordt de operationele bevoorradingsketen bij militaire inzet ondersteund. Daarnaast gebruiken genie-eenheden wissellaadsystemen voor het transporteren en inzetten van (vouw)brugdelen.

- **Zware transportcapaciteit**
Met trekker-opleggercombinaties wordt zwaar militair materieel getransporteerd, zowel tijdens de ontplooiings- als in de inzetfase van een militaire operatie.
- **Wielbergingscapaciteit**
Wielbergingsvoertuigen dragen zorg voor het bergen en afvoeren van defecte wielvoertuigen naar herstellpunten onder operationele omstandigheden om het militaire vermogen van eenheden op peil te houden.

De voertuigen moeten geschikt zijn om te opereren binnen het volledige geweldsspectrum. Daarom worden de wissellaadsystemen, de trekkers en de wielbergingsvoertuigen uitgerust met voorzieningen voor ballistische bescherming, *runflat*-wielen en wapenstations voor zelfbescherming. Daarnaast wordt het informatiegestuurd optreden binnen de logistieke keten versterkt door investeringen in middelen voor *Command, Control, Communication, Computers & Intelligence* (C4I-middelen).

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	250-1000	D						
	DPO 2025	250-1000							
DPO 2026	1000-2500								
Commercieel vertrouwelijk									

Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB) (vervolg)

In de B-fase is gebleken dat het permanent plaatsen van de gepantserde cabines voor ballistische bescherming aanzienlijke budgettaire voordelen heeft, doordat geen extra opslagfaciliteiten nodig zijn en geen cabinewisseling meer plaatsvindt. Daarnaast biedt het permanent plaatsen van de gepantserde cabines voor de eenheden de mogelijkheid om te oefenen met deze cabines (*train as you fight*).

In 2023 zijn de eerste deelprojecten van WTB in de markt gezet. De concurrentiegerichtte dialoogrondes voor de aanhangwagens/opleggers met de geselecteerde leveranciers hebben in 2023 plaatsgevonden. In 2024 zijn de onderhandelingen voor FD-middelen tranche 1 (flatracks en containers) gevoerd met de geselecteerde kandidaat-leveranciers. Eveneens in 2024 hebben de concurrentiegerichtte dialoogrondes voor de vrachtauto's (WLS, TROPACO-trekker en Wielberger) met de geselecteerde kandidaat-leveranciers plaatsgehad. De eerste gunningen binnen het WTB programma (aanhangwagens, opleggers en FD-middelen tranche 1) werden in 2024 een feit. In maart 2025 heeft Defensie het contract voor de middelzware en zware opleggers en aanhangwagens getekend bij leverancier Broshuis uit Kampen.

De nieuwe voertuigen moeten voldoen aan de laatste richtlijnen op het gebied van milieu, zoals de emissienorm voor dieselmotoren. Tijdens de aanbesteding is specifieke aandacht besteed aan emissienormen bij laagwaardige brandstoffen in

inzetgebieden. Tevens is geanticipeerd op aanstaande Europese wetgeving op het gebied van hulpsystemen ter vergroting van de veiligheid in en rond de voertuigen. Ook wordt aandacht geschonken aan nieuwe vormen van onderwijsmiddelen, zoals rijsimulators en elektronische leeromgevingen.

Relatie met andere projecten

- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Programma Foxtrot
- Raketartillerie
- Vervanging drijvende brugslagcapaciteit
- Vervanging MRAD & SHORAD

Relevante Kamerstukken

- Brief over de resultaten van de verwervingsvoorbereiding (D-fase) van het programma Defensiebrede Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen' (WTB) (D-brief) d.d. 13-05-2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 464)
- Brief over de resultaten van de onderzoeksfase (B-fase) van het programma Defensiebrede Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB) (B-brief) d.d. 19-09-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 373)
- Brief Behoeftestelling programma Wissellaadsystemen, trekker-opleggercombinaties en wielbergingsvoertuigen (A-brief) d.d. 16-09-2019 (Kamerstuk 27 830, nr. 288)

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
De contracten voor de elektro-optische richtmiddelen en draagbare Radio Frequentie (RF)-sensoren zijn getekend met het Israëlische Smartshooter en COBBS Benelux. De eerste middelen zijn inmiddels geleverd.

Het project is uitgebreid met de verwerving van meer nieuwe draagbare en voertuiggebonden systemen. Het projectbudget en de projectomvang zijn aangepast.

Verwerving extended All Arms Air Defence (eAAAD) Toolbox

Behoefte
Militairen kunnen in toenemende mate te maken krijgen met aanvallen of ongewenste verkenningen met behulp van kleine onbemanste systemen, waaronder drones. Op dit moment beschikt Defensie over beperkte middelen voor zelfverdediging tegen deze dreiging. Eenheden zijn hiervoor grotendeels afhankelijk van de persoonlijke wapens of van de in de eenheid beschikbare standaard wapensystemen. Dit staat bekend als All Arms Air Defence (AAAD). De trefkans is beperkt met deze standaard wapensystemen. Dit vanwege de geringe grootte van specifieke UAS, de hoge verplaatsingssnelheid en het vermogen om stil te hangen.

Uitwerking
Extended AAAD richt zich specifiek op de zelfbescherming tegen kleinere typen UAS. Voor de bestrijding van grotere typen UAS richt Defensie zich op andere systemen voor geïntegreerde, gelaagde luchtverdediging. Door eenheden en individuen uit te rusten met extra hulpmiddelen, zoals eenvoudige persoonsgebonden sensoren, kan de dronedreiging sneller worden onderkend en afgeslagen. Zo kunnen eAAAD eenheden en individuen zich zelfstandig, dus zonder tussenkomst van specialistische luchtverdedigingseenheden, verdedigen.

Dit project realiseert de verwerving van eAAAD-middelen voor alle grondgebonden eenheden van de krijgsmacht. Deze middelen moeten eenvoudig te bedienen zijn. Voor gebruik bij operaties te voet moeten de eAAAD systemen bovendien draagbaar, draadloos en robuust zijn.

Dit project voorziet in deze behoefte door de aanschaf van een drietal elkaar aanvullende elementen, die samen een toolbox aan systemen vormen. Het gaat om elektro-optische richtmiddelen, draagbare stoormiddelen (jammers) en draagbare Radio Frequentie (RF)-sensoren.

- Relatie met andere projecten**
- Aanvulling inzetvoorraad munitie
 - Initiële Counter-Unmanned Aircraft Systems (C-UAS) capaciteit

- Relevante Kamerstukken**
- Brief Verwerving *extended All Arms Air Defence* (eAAAD) Toolbox (A-brief) d.d. 19-12-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 456)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2025	50-250							
	DPO 2026	250-1000							

Projectfase

In onderzoek

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst in het DPO opgenomen.

Verwerving gewondentreinen

Behoefte

In het kader van de verslechterde veiligheidssituatie op het Europese continent en de voorbereiding op een mogelijk grootschalig conflict is het van belang om over de juiste en voldoende medische capaciteit voor militaire operaties te beschikken. Voor een robuuste geneeskundige ondersteuning voor onze krijgsmacht versterkt Defensie de operationele gezondheidszorg. Zo investeert Defensie in de versterking van de geneeskundige keten, waaronder in de behandel- en vervoerscapaciteit.

Deze capaciteit is essentieel om de voldoende en kwalitatief hoogwaardige zorg aan onze militairen tijdens een grootschalig conflict te kunnen bieden. In een grootschalig conflict is de kans op aanzienlijke verliezen groot. Gewonde, zieke en tijdelijk gestabiliseerde patiënten dienen snel over grote afstanden te worden vervoerd om op veilige locaties aanvullende specialistische zorg te kunnen ontvangen. Defensie heeft daarom behoefte aan additionele transport- en evacuatiecapaciteit over land. Vervoer via het spoor is relatief veilig en biedt schaalvoordelen.

Uitwerking

Met dit project concentreert Defensie zich op het vervoeren van gewonden tussen de hospitalen in een inzetgebied (*Role 2*) en *Role 4* (definitieve hospitalisatie in het Centraal Militaire Hospitaal en specialistische civiele ziekenhuizen) door de verwerving van bestaande civiele rijtuigen en de ombouw tot gewondentransport. Defensie heeft behoefte aan gewondentreinen en rijtuigen voor een logistieke reserve. Daarnaast worden een aantal rijtuigen gedemonteerd om de bruikbare reservedelen in opslag te nemen.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief A-brief Verwerving gewondentreinen (A-brief) d.d. 12 februari 2026 (Kamerstuk 27 830, nr. 479)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2026	50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Defensiebreed materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Een gedeelte van de huidige vloot helderheidsversterkende brillen bereikt het einde van de levensduur. Tevens is een grotere behoefte ontstaan als gevolg van de groei van de krijgsmacht. Om de krijgsmacht te voorzien van moderne helderheidsversterkers wordt het project uitgebreid met een aanvullende behoefte. De projectomvang en het projectbudget zijn aangepast en de projectduur is verlengd.

Verwerving helderheidsversterkende brillen

Behoefte

Het is voor het grondgebonden optreden van de krijgsmacht van essentieel belang om onder alle zichtomstandigheden, zowel bij dag als bij nacht, te beschikken over voldoende *situational awareness*. De helderheidsversterkende middelen worden gebruikt om het optreden en verplaatsingen in het donker mogelijk te maken. Dit project voorziet in de vervanging, modernisering en de uitbreiding van de vloot helderheidsversterkende brillen die gebruikt worden bij het grondgebonden optreden. Dit verhoogt de operationele effectiviteit, veiligheid en interoperabiliteit met bondgenoten.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling verwerving helderheidsversterkende brillen (A-brief) d.d. 17-07-2009 (Kamerstuk 27 830, nr. 64)

Uitwerking

De realisatie is voorzien met monoculaire en binoculaire helderheidversterkende kijkers. Deze zijn draagbaar, direct op het hoofd, of te monteren op de helm. Voor de eerste batch HV-brillen is het contract in 2016 gesloten. Deze serie is uitgeleverd aan de eenheden. Het contract voor de volgende batch is eind 2020 getekend. De leveringen zijn eind 2022 afgerond.

Binnen de optieruimte van het bestaande contract heeft Defensie in 2025 additionele helderheidsversterkende brillen en de bijbehorende uitrusting aangeschaft. Hiermee wordt de operationele inzetbaarheid vergroot. De levering van deze derde batch is voorzien vanaf begin 2026.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2025	100,1	45,2	19,5	7,3				
DPO 2026	50-250							

Commercieel vertrouwelijk

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Vanwege de prioritering van de interne projectcapaciteit in het kader van de voorbereiding op de eerste hoofdtak vindt de contracttekening op een later moment plaats. De projectplanning is verlengd.

Verwerving meerloops machinegeweer

Behoefte

Bij het militair optreden worden door de militairen diverse typen wapens gebruikt. Zo heeft Defensie verschillende machinegeweren in gebruik, waaronder de middelzware mitrailleur MAG 7.62mm en de zware mitrailleur Browning .50. Deze wapens worden ingezet als ondersteuningswapen bij infanterie-eenheden en als boordwapen van verschillende voer-, vaar- en vliegtuigen. Deze machinegeweren zijn effectief tegen vijandelijk personeel in open terrein, licht gepantserde voer- en vaartuigen en laagvliegende helikopters en vliegtuigen.

De snelheid van het eigen en het vijandig optreden is steeds hoger geworden, waarbij het contact vaak op korte afstand plaatsvindt. Defensie heeft daarom behoefte aan een meerloops machinegeweer om effectief met uiteenlopende dreigingen om te gaan. Dit wapen heeft een hogere vuursnelheid dan de huidige machinegeweren, waardoor de slagkracht wordt vergroot. Daarnaast beschikt een meerloops machinegeweer over een aantal technische verbeteringen, waardoor de kans op storing lager is dan bij de huidige machinegeweren. Het meerloops machinegeweer verbetert de bestrijdingsmogelijkheden en dient voor de nabijbeveiliging: de zelfverdediging op korte afstand van het eigen platform tegen verschillende lucht- en oppervlaktedoelen. Zo draagt deze capaciteit bij aan het vergroten van de overlevingskans en de inzet zekerheid van kritieke (wapen)platforms in de lucht en op het water, waaronder marineschepen en helikopters.

Uitwerking

Dit project betreft de verwerving van een dergelijk meerloops machinegeweer, een automatisch vuurwapen dat in staat is om geweermunitie te verschieten. Het machinegeweer moet eenvoudig zijn in gebruik en zeer betrouwbaar zijn onder alle klimatologische omstandigheden. Voor een deel van de nieuwe wapens gelden additionele eisen ten aanzien van gebruiksmogelijkheden op andere wapensystemen of vaartuigen.

Naast wapensystemen en een logistieke reserve verwerft Defensie ook het bijbehorend materieel zoals reservedelen, affuiten (onderstellen), munitieboxen en optische richtmiddelen. Daarnaast voorziet dit project in munitie voor inzet en opleiden en trainen. Ook neemt Defensie optieruimte op in het contract om mogelijke toekomstige meerbehoeften doelmatig in te kunnen vullen.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225 Caracal)

Relevante Kamerstukken

- Brief Gecombineerde A-brief materieelprojecten (A-brief) d.d. 23 april 2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 463)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2026	50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Om de defensiebrede invoering van *Unmanned Aerial Systems* (UAS) tijdig mogelijk te maken heeft Defensie het afgelopen jaar in verschillende typen systemen geïnvesteerd. Dit betreft onder andere de verwerving van *interceptor* drones, verkenningsdrones en UAS voor het gebruik als sensorcapaciteit voor verschillende tactische eenheden van de krijgsmacht. Daarnaast is de behoefte aan drones voor de oprichting van UAS-eenheden vanuit de Voorjaarsnota 2025 in opdracht gegeven. Het projectbudget en de projectomvang zijn aangepast.

Behoeftes

De ontwikkeling en inzet van *Unmanned Aircraft Systems* (UAS) systemen (zowel op land, als in de lucht en op zee) wordt bepalender voor militair optreden. In Oekraïne zijn onbemanste systemen, waaronder drones, een vast onderdeel van de militaire inzet. De Nederlandse krijgsmacht moet hier van leren, door een goede balans te vinden tussen de inzet op versterking van bewezen wapensystemen, en de inzet op de adoptie van nieuwe technologische toepassingen, zoals onbemanste systemen. Defensie is daarom gestart met het Actieplan Onbemanste Systemen (APOS), waarmee wordt gewerkt aan een ecosysteem waarin innovatie en productiekraft samen komen om onze operationele eenheden van de beste systemen te voorzien.

Uitwerking

Dit project voorziet in deze behoefte door de ontwikkeling en de aanschaf van verschillende typen drones die in verschillende rollen worden ingezet. Binnen het ecosysteem UAS moeten verschillende capaciteiten worden (door)ontwikkeld, geleverd en opgeschaald in geval van conflict. Hiervoor investeert Defensie, in verschillende tranches, in onbemenste technologie. Defensie verwerft initieel zes types van micro- en mini *Unmanned Aircraft Systems* (UAS) voor defensiebrede inzet van de markt. Een deel van de behoefte, twee types micro- en mini UAS, wordt gebruikt als eerste afname uit het ecosysteem in oprichting.

Gezien de hoge operationele urgentie voor het verkrijgen van deze capaciteit, wordt een deel van de behoefte gelijk in de markt gezet (*Military-off-the-Shelf*), parallel aan het inrichten van het ecosysteem.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Defensie Strategie voor Industrie en Innovatie d.d. 04-04-2024 (Kamerstuk 31 125, nr. 134)
- Kamerbrief Actieagenda Productie- en Leveringszekerheid d.d. 07-06-2024 (Kamerstuk 36 410-X, nr. 93)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	50-250	A						
	DPO 2025	50-250							
DPO 2026	50-250	Commercieel vertrouwelijk							

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst in het DPO opgenomen. Defensie verwacht uw Kamer eind 2026 met een B/D-brief te informeren over de uitkomst van de gecombineerde onderzoeks- en verwervingsvoorbereidingsfase.

Vervanging aanvalsgeweer

Behoefte

Bij militair optreden, zowel uitgestegen als te voet, worden door de optredende militairen diverse typen wapens gebruikt. Als standaard aanvalsgeweer heeft de Nederlands krijgsmacht het Colt C7-geweer en de C8-karabijn in gebruik. Het merendeel van de operationele militairen beschikt over dit persoonlijke wapen, dat wordt ingezet voor alle tactische activiteiten. Hiermee is de Colt een onmisbaar onderdeel binnen het grondgebonden optreden.

Vanaf 2009 is de Colt gemodificeerd naar de laatste operationele eisen. Deze gemoderniseerde wapens bereiken in 2030 het einde van hun technische levensduur en zijn aan vervanging toe. Tegelijkertijd groeit de defensieorganisatie en werkt Defensie aan een schaalbare krijgsmacht. Om alle operationele militairen (beroepsmilitair en reservist) in de toekomst van dit standaardwapen te kunnen voorzien neemt de behoefte aan aanvalsgeweren toe.

Uitwerking

Dit project voorziet in de defensiebrede vervanging van het Colt C7-geweer en de C8-karabijn en een uitbreiding in aantallen, inclusief optische richtmiddelen en bijbehorende uitrusting. Het vervangende wapen moet tenminste voldoen aan de huidige operationele eisen en de verwachte eisen op de middellange termijn en moet passend zijn voor voornamelijk het grondgebonden optreden. Deze behoefte omvat zowel de

vervanging als de uitbreiding van het huidige bestand en is bepaald op basis van de voorziene organisatiegroei. Defensie neemt optieruimte op in het contract om mogelijke toekomstige meerbehoeften doelmatig in te kunnen vullen.

Om tijdig te kunnen voorzien in deze behoefte gaat de voorkeur van Defensie uit naar een type wapen dat in de eerste instantie direct van de markt verkrijgbaar is (*Military-off-the-Shelf*, MOTS). Tijdens de instandhoudingsfase is de doorontwikkeling van het nieuwe aanvalsgeweer cruciaal om ervoor te zorgen dat onze krijgsmacht over de meest moderne en effectieve wapens blijft beschikken. Om een optimaal resultaat te bereiken en de kennis en expertise van beide partijen zo efficiënt mogelijk te benutten is Defensie voornemens om de doorontwikkeling in nauwe samenwerking met de leverancier uit te voeren.

Relatie met andere projecten

- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

Relevante Kamerstukken

- Brief Gecombineerde A-brief materieelprojecten (A-brief) d.d. 23 april 2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 463)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	250–1000	A						
	DPO 2026	250–1000		B/D					

Maritiem materieel

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst in het DPO opgenomen.

Behoefte

Met het project 'Floating Decoy' breidt Defensie de zelfverdedigingscapaciteit van schepen uit door een extra 'afleiding' te creëren voor radargeleide wapens. Doordat het systeem zich voordoeft als een groter radardoel dan een schip, wordt daarmee een aantrekkelijker doelwit voor de dreiging aangeboden.

Uitwerking

De huidige misleidingsystemen op schepen dateren uit de jaren tachtig. Moderne geleide wapensystemen hebben tegenmaatregelen om 'oude' misleidingsystemen eenvoudig te herkennen. Het 'Floating Decoy' systeem betreft een aanvullende passieve capaciteit waarmee het schip een extra verdedigingsmogelijkheid krijgt tegen radargeleide wapens. Doordat de *floating decoys* zich voordoen als een groter radardoel dan een schip, waarmee een aantrekkelijker alternatief doel aangeboden wordt.

De aanvullende zelfverdedigingscapaciteit is voorzien voor de huidige Luchtverdediging- en Commandofregatten (LCF) en de Multipurpose-fregatten (M-fregatten). Bij het bereiken van het einde van de levensduur voor individuele schepen wordt het overgebleven systeem beschikbaar gesteld als operationele reserve.

Indien het desbetreffende systeem niet meer werkbaar gemaakt kan worden, dan zal deze niet worden vervangen. Het systeem wordt in een Nederlands-Belgische samenwerking aangeschaft.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling Aanschaf Floating Decoy (A-brief) d.d. 07-04-2026 (Kamerstuk 27 830, nr. 485)

Financiën

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

Oorspronkelijk
DPO 2026

25-100
50-250

t/m 2025

2026

2027

2028

2029

2030

2031

Commercieel vertrouwelijk

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd: Verwerving van raketten, Aanpassing (onderhouds)bedrijfsvoering Commando Zeestrijdkrachten
Niet gemandateerd: Integratie aan boord van de LC-fregatten

Belangrijke wijzigingen
Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2025.

ESSM Block 2: Verwerving en integratie

Behoefte
Defensie beschikt over Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) en Multipurpose fregatten (M-fregatten) voor de ondersteuning en de beïnvloeding van landoperaties vanuit zee en voor operaties in en nabij maritieme knooppunten en transportroutes. Om deze taken te kunnen uitvoeren dienen de fregatten over een effectieve luchtverdediging te beschikken. Technologische ontwikkelingen leiden tot nieuwe generaties van antischipraketten. Deze raketten bereiken hogere snelheden, voeren complexere manoeuvres uit en vliegen soms lager boven het zeeoppervlak. De huidige *Evolved Sea Sparrow Missile* (ESSM) Block 1 luchtverdedigingsraket aan boord van de LC-fregatten zal gaandeweg steeds minder geschikt zijn voor de verdediging tegen deze nieuwe generatie antischipraketten.

Uitwerking
De ESSM Block 2 raket is de vervanger van de ESSM Block 1 raket waarmee de LC-fregatten op dit moment zijn uitgerust. In 2013 heeft Defensie besloten deel te nemen aan de internationale ontwikkeling van de ESSM Block 2 raket die eind 2021 is afgerond. Vervolgens is in 2016 besloten om deel te nemen aan de internationale productie van deze raket. Het project ESSM Block 2: Verwerving en integratie is het derde project in deze reeks en bestaat uit drie deelprojecten. Dat zijn ten eerste de verwerving van de ESSM Block 2 raketten, ten tweede de integratie van deze luchtverdedigingsraket aan boord van twee

van de vier de LC-fregatten en ten derde de inbedding van de instandhouding van de ESSM Block 2 raket in de bedrijfsvoering van het Commando Zeestrijdkrachten.

Naast de aanschaf van extra raketten in het kader van dit project, schaft Defensie in het kader van het gerelateerde project ‘Aanvulling inzetvoorraad munitie’ en ‘Vervanging M-fregatten (ASWF)’ extra ESSM Block 2 raketten aan.

Bij het vervangen van de vuurleiding en de APAR-radar van de LC-fregatten die als laatste zullen uitstromen, worden de huidige installaties uitgebouwd. De onderdelen van deze installaties zullen worden bewaard en gebruikt als reservedelen. Op deze wijze hoeven geen nieuwe reservedelen te worden aangekocht.

Innovatie
Voor de geleiding van de nieuwe ESSM Block 2 raketten wordt de nieuwe APAR Block 2 radar aan boord van de LC-fregatten ingebouwd. De technologie voor deze radar is ontwikkeld in het project AWW (*Above Water Warfare*)-cluster. Het AWW-cluster is in eerste instantie ontwikkeld voor de ASW-fregatten.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2025	250-1000	Vertrouwelijk						
DPO 2026	250-1000	Vertrouwelijk						

Vertrouwelijk

Vertrouwelijk

ESSM Block 2: Verwerving en integratie (*vervolg*)

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Vervanging M-fregatten (ASWF)

Relevante Kamerstukken

- Brief Resultaten verwervingsvoorbereiding 'ESSM Block 2: Verwerving en Integratie' (D-brief) d.d. 15-04-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 430)
- Brief Resultaten onderzoeksfase ESSM Block 2: Verwerving en integratie (B-brief) d.d. 29-04-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 355)
- Brief Behoeftestelling ESSM Block 2: Verwerving en integratie (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 227)

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

De beoogde contractering en productiefase van de voertuigen vindt later plaats, vanwege de latere ontvangst van de offerte. Defensie verwacht uw Kamer medio 2026 te informeren over de uitkomst van de verwervingsvoorbereidingsfase (D-fase). Tevens is het projectbudget verhoogd als gevolg van de opbrengsten van de afstoting van de Viking.

Future Littoral All-Terrain Mobility
Band Vagn (FLATM BV)

Behoefte

Voor militaire inzet is mobiliteit van groot belang, ook bij het amfibisch optreden in kustgebieden en in zeer moeilijk begaanbaar terrein. Dit project voorziet in de mobiliteit ter ondersteuning van lichte amfibische eenheden en amfibische landingscapaciteit. Het bestaat uit voertuigen in zes varianten: logistiek, mortierdrager, medisch, herstel- en reparatie, commandovoering en algemeen transport voor personeel en materieel.

Naast het overschrijden van de technische levensduur van de huidige BV206D en Viking voertuigen speelt ook de behoefte aan een grotere zelfstandigheid op lagere niveaus een rol.

Uitwerking

Dit project voorziet in de vervanging van de huidige BV206D en Viking-voertuigen voor een ondersteunende taak. De behoefte berust op het nieuwe optreden van het Korps Mariniers. De belangrijkste kenmerken van de FLATM BV zijn:

- Amfibisch inzetbaar;
- Inzetbaar in extreem terrein en extreme weersomstandigheden;
- Relatief lichte en flexibele capaciteit, passend bij de aard van lichte amfibische infanterie.

Het betreft een *Military-off-the-Shelf* (MOTS) voertuig dat wereldwijd inzetbaar moet zijn onder extreme omstandigheden, waaronder zeer lage temperaturen. De mogelijkheden tot benodigde emissiebeperking worden structureel met de leverancier besproken.

Relatie met andere projecten

- Future Littoral All-Terrain Mobility Patrouillevoertuigen (FLATM PV)
- Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS)
- Precision Guided Rockets (PGR)

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn (A-brief) d.d. 24-09-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 314)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2025	50-250	D						
DPO 2026	250-1000		D					

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Defensie heeft additionele patrouillevoertuigen met daarop geïntegreerde RCWS aangeschaft voor de versterking van de counterdrone-capaciteit van eenheden van het Commando Landstrijdkrachten en het Commando Zeestrijdkrachten. Het projectbudget is daarom verhoogd en de planning van het project is aangepast.

Future Littoral All-Terrain Mobility
Patrouillevoertuigen (FLATM PV)

Behoefte

Tactische mobiliteit is met de huidige en toekomstige manier van optreden van steeds groter belang, zeker voor amfibische eenheden die opereren in kustgebieden en extreem terrein. De mobiliteit geeft extra manoeuvre-capaciteit en zelfstandigheid op het lagere tactisch niveau. Samen met het project FLATM Bandvagn (BV) voorziet dit project in die mobiliteit. FLATM PV voorziet de lichte amfibische eenheden van een uitbreiding van het aantal lichte voertuigen, door toekomstbestendige tactische *all-terrain* patrouillevoertuigen. Het project vervangt hiermee een deel van de huidige Landrovers en rupsvoertuigen (BV206D en VIKING) die het einde van hun technische levensduur bereiken.

Uitwerking

Dit project voorziet in de mobiliteit van lichte amfibische eenheden. Om operationeel relevant te zijn moeten de nieuwe voertuigen over een hoge terreinmobiliteit beschikken, inzetbaar zijn voor amfibische landingen en inzetbaar zijn onder extreme weersomstandigheden. Ook moeten zij voldoende transportmogelijkheden bieden voor vier militairen en hun operationele uitrusting. Daarnaast moeten de voertuigen voldoende flexibiliteit hebben voor toekomstige C4I, wapensystemen en sensoren en moeten ze beschikken over een *ringmount*. Defensie verwerft de capaciteit bij de Amerikaanse leverancier Oshkosh Defense.

Relatie met andere projecten

- *Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn* (FLATM BV)
- Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (LCVP)
- Verwerving Amfibische Transportschepen

Relevante Kamerstukken

- Brief Update investeringen in additionele C-UAS capaciteit d.d. 24-11-2025 (kamerstuk 27 830, nr. 477)
- Brief Behoeftestelling *Future Littoral All-Terrain Mobility* Patrouillevoertuigen (A-brief) d.d. 14-06-2021 (Kamerstuk 27 830, nr. 314)

Financiën
Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2025	50-250							
DPO 2026	215,9	38,4	47,5	66,9	62,4			
Effect op exploitatie	11,4		1,2	1,8	2,1	2,1	2,1	2,1

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Inlichtingencapaciteit Korps Mariniers

Behoeft

Met dit project wordt het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) voorzien van organieke en eigenstandige *Intelligence, Surveillance, Target Acquisition* en *Reconnaissance* (ISTAR) aansturings-, verwerkings- en verwervingscapaciteit voor gereedstelling en inzet. Hiermee wordt de inlichtingencapaciteit versterkt waardoor de zelfstandigheid van de operationele eenheden wordt vergroot. Deze maatregel vloeit voort uit de ontvlechting van het Joint ISTAR Commando (JISTARC) van het commando Landstrijdkrachten, waardoor operaties minder afhankelijk worden van het JISTARC voor inlichtingenondersteuning. Defensie versterkt met deze zelfstandige inlichtingencapaciteit de doorontwikkeling van het Korps Mariniers naar een moderne *Littoral Raiding Force*.

Uitwerking

Het CZSK richt met het project 'Inlichtingencapaciteit Korps Mariniers' een maritieme ISTAR capaciteit op bestaande uit sensor- en analyse capaciteit. Beide capaciteiten betreffen zowel personele als materiele uitbreiding. Zo zijn *medium range Uncrewed Aircraft Systems* (UAS) en specialistische inlichtingenteams voorzien voor het leveren van sensorcapaciteit en extra personeel voor de analysecapaciteit.

Relatie met andere projecten

- Verwerving Maritieme Onbemenste Systemen (VMOS)

Relevante Kamerstukken

- Brief Gecombineerde A-brief materieelprojecten (A-brief) d.d. 23 april 2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 463)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2026	50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
In 2025 is een eerste concept of operations voor de *Naval Collaborative Surveillance (NCS)* capaciteit opgeleverd. Deze wordt in 2026 voor het eerst getest.

Integratie commandovoorzieningen vlootverbanden

Behoefte
De dreiging van raketten en luchteenheden tegen maritieme eenheden neemt toe. Dit wordt veroorzaakt doordat raketten en luchteenheden sneller, nauwkeuriger, meer manoeuvreerbaar en/of moeilijker detecteerbaar worden. Door deze ontwikkelingen nemen de reactietijden van verdedigende schepen af. Individuele schepen en vlootverbanden zijn kwetsbaar voor deze moderne antischipraketten.

De toenemende dreiging en de daarmee gepaard gaande kwetsbaarheid van vlootverbanden maken het noodzakelijk om vlootverbanden beter bestand te maken tegen deze dreigingen. Naast het investeren in nieuwe sensoren en wapensystemen, zoals de vervanger van het LCF, is het noodzakelijk om de kwetsbaarheid van internationale vlootverbanden te verminderen. Dit gebeurt door de eenheden binnen een vlootverband verder te integreren middels het koppelen van sensor-, wapen- en commandosystemen (sewaco-systemen). Zo kan informatie worden gedeeld en de verdediging onderling worden afgestemd. Deze integratie draagt bij aan het informatiegestuurd optreden van de krijgsmacht, waarbij het optreden continu wordt aangestuurd en bijgestuurd op basis van actuele informatie en een goed begrip van de omgeving.

Uitwerking
Het doel van dit project is het in Europees verband ontwikkelen, verwerven en implementeren van standaarden waarmee sensoren en wapens binnen een (internationaal) vlootverband verregaand geïntegreerd worden. Door deze gestandaardiseerde integratie is het vlootverband beter in staat om te reageren op moderne luchtdreigingen, waaronder hypersonen raketten.

Met dit project verbetert Defensie de effectiviteit van de luchtverdediging van onze nieuwe fregatten. Onze schepen krijgen een beter beeld van de dreiging die op hen afkomt. De bemanning kan sneller en betere besluiten nemen over welke verdedigingsmiddelen in te zetten tegen deze dreiging, en de manier waarop dit gebeurt. Deze maatregelen zorgen in hun totaliteit voor meer slagkracht van de nieuwe fregatten.

Bij dit materieelproject sluit Defensie aan bij drie achtereenvolgende projecten van het Europees Defensiefonds (EDF) waaronder het reeds gestarte EDF-project *European Naval Collaborative Surveillance Operational Standard* (E-NACSOS). De andere twee EDF-projecten zijn nog in voorbereiding. Defensie past vervolgens de resultaten van elk van deze EDF-projecten toe in onze eigen marineschepen.

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2025	50-250							
	DPO 2026	50-250							

Integratie commandovoorzieningen vlootverbanden (vervolg)

Sinds het versturen van de A-brief is een *Framework Memorandum of Understanding* (FMoU) getekend om tot een zogenaamde 'European Naval Collaborative Combat Capability' te komen. Tevens werd een onderliggende *Implementing Arrangement* (IA) getekend voor *Naval Collaborative Surveillance* als eerste stap: door sensorsystemen tussen landen intenser met elkaar te integreren, kunnen moderne dreigingen eerder worden gedetecteerd en beter worden gevolgd.

Innovatie

Dit project voorziet in een ontwikkeling van technologie voor genetwerkt optreden door marineschepen die in deze uitgebreide vorm nog niet bestaat. TNO en Thales NL zijn betrokken bij deze ontwikkeling.

Relatie met andere projecten

- Vervanging M-fregatten (ASWF)
- Vervanging Luchtverdedigings- en Commandofregatten

Relevante Kamerstukken

- Brief Integratie Commandovoorzieningen Vlootverbanden (A-brief) d.d. 28-10-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 455)

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Om schepen niet uit de vloot te halen wordt de implementatie gelijktijdig met het onderhoud gepland. In verband met een langer durende verwevingsvoorbereidingsfase wordt het contract later ondertekend en verschuift de implementatie naar het eerst volgende onderhoudsmoment in 2034. In verband met het langer doorvaren van de Zr.Ms. De Ruyter en Zr.Ms. Evertsen is het voor de operationele relevantie noodzakelijk aanvullende maatregelen te nemen ter verbetering van de *radar electromagnetic surveillance*. Daarom is de scope van het project uitgebreid. Tevens is het projectbudget aangepast als gevolg van een prijsbijstelling.

Langer doorvaren LCF: Elektronische oorlogvoering

Behoeft

Defensie beschikt over Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten). Fregatten zijn veelzijdig inzetbare marineschepen die de ruggengraat vormen van de oppervlaktevloot. Volgens de huidige planning gaat het eerste LC-fregat in 2034 uit dienst en het laatste fregat in 2037. Maatregelen zijn noodzakelijk om met de LC-fregatten veilig en operationeel relevant te kunnen doorvaren.

Door de gewijzigde geopolitieke situatie moet Defensie meer dan vroeger rekening houden met tegenstanders die beschikken over moderne technologie, waaronder de modernste anti-schipraketten. Vanwege die dreiging moeten de LC-fregatten elektromagnetische signalen kunnen waarnemen en bovendien kunnen verstoren. De huidige apparatuur daarvoor is verouderd. Gezien de verwachte toenemende dreiging in de komende jaren en de lange levensduur van de schepen, is vervanging van deze apparatuur noodzakelijk.

Uitwerking

De fregatten krijgen betere passieve waarnemingsapparatuur voor elektromagnetische signalen. De LC-fregatten kunnen daarmee eerder tegenstanders detecteren en anticiperen op die dreiging. De fregatten krijgen bovendien nieuwe actieve storingsapparatuur (*jammers*) om moderne antischipraketten van een tegenstander te storen. Ook gaan de fregatten beschikken over de nieuwe ESSM (*Evolved Sea*

Sparrow Missile) Block 2 luchtverdedigingsraket. Met deze passieve waarnemingsapparatuur en de *jammers* zijn de LC-fregatten optimaal bestand tegen de dreiging van moderne antischipraketten. Ook zal in het project een simulator worden aangeschaft die nodig is om de apparatuur op de LC-fregatten goed af te stellen en voor opleidingen en trainingen en worden er maatregelen genomen ter verbetering van de radar *electromagnetic surveillance*.

In de periode 2024-2034 ondergaan de LC-fregatten groot onderhoud. Dit project wordt in deze periode uitgevoerd.

Relatie met andere projecten

- ESSM Block 2: Verwerving en integratie
- Langer doorvaren LCF: Materiële zeewaardigheid

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling Langer doorvaren LCF: Elektronische oorlogvoering (A-brief) d.d. 31-10-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 380)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2025	50-250	A						
	DPO 2026	50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2025.

Langer doorvaren LCF: Materiële zeewaardigheid

Behoefte
Defensie beschikt over Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten). Fregatten zijn veelzijdig inzetbare marineschepen die de ruggengraat vormen van de oppervlaktevloot. Volgens de huidige planning gaat het eerste LC-fregat in 2034 uit dienst en het laatste fregat in 2037. Om met de LC-fregatten veilig en operationeel relevant te kunnen doorvaren zijn maatregelen noodzakelijk.

Uitwerking
Het project omvat de aanpassing en vervanging van systemen die van belang zijn voor de materiële zeewaardigheid en daarmee voor de veiligheid van de fregatten. Van deze systemen is voorzien dat de levering van reservedelen stopt of dat de software door veroudering niet meer operationeel relevant is. Het betreft hoofdzakelijk:

- Algemene systemen zoals koelinstallaties, hijswerktuigen, verwarmingsketels en brandmeldinstallaties. Voor het merendeel van deze systemen is een wettelijk vastgesteld keuringsregime van kracht;
- Elektronische systemen zoals navigatieradars, elektro-optische systemen en radiosystemen;
- Netwerksystemen en computersystemen;
- De *Evolved Sea Sparrow Missile* (ESSM) Block 1 luchtverdedigingsraket.

Het project omvat ook de aanpassing van trainers, simulatoren en logistieke ondersteuning en opleiding en training, documentatie en handleidingen, materieelbeheer en de voorraad reservedelen. De LC-fregatten die het eerst uit dienst gaan worden voorzien van een softwareaanpassing op de ESSM block 1 luchtverdedigingsraket. De LC-fregatten die het langst in dienst blijven, gaan beschikken over de nieuwe ESSM Block 2 luchtverdedigingsraketten en krijgen de softwareaanpassing niet.

In de periode 2024-2032 ondergaan de LC-fregatten groot onderhoud. Dit project wordt in deze periode uitgevoerd.

- Relatie met andere projecten**
- ESSM Block 2: Verwerving en integratie
 - Langer doorvaren LCF: Elektronische oorlogsvoering
 - Vervanging 127mm kanon
 - Vervanging Close in Weapon system
 - Vervanging Maritiem surface-to-surface missile
 - Verwerving Maritime Strike

- Relevante Kamerstukken**
- Brief Behoeftestelling Langer doorvaren LCF: Materiële zeewaardigheid (A-brief) d.d. 21-06-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 408)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2025	50-250							
	DPO 2026	50-250							

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Luchtwaarschuwing radar Caribisch gebied

Behoeftes

Defensie moet eventuele schendingen in het luchtruim van het Caribisch gebied kunnen detecteren om beter in staat te zijn invulling te geven aan de verdediging van dit deel van het Koninkrijk. De verwerving van een luchtwaarschuwingssradar draagt hieraan bij doordat de gedetailleerde beeldopbouw van het luchtruim het uitwisselen van informatie met (internationale) partners in het gebied mogelijk maakt. Zo wordt de vliegveiligheid van eigen eenheden verhoogd en de gereedstelling van operationele eenheden ondersteund. Met deze permanente capaciteit beschikt Defensie over de mogelijkheid om eventuele schendingen van dit luchtruim te detecteren.

Uitwerking

De nieuwe capaciteit moet een gedetailleerd luchtbeeld bieden, waardoor de *situational awareness* en *situational understanding* aanzienlijk verbeteren. De luchtwaarschuwingsradar biedt inzicht in militaire vliegbewegingen en het mogelijke karakter daarvan, zoals het identificeren van trainingen, verplaatsingen en mogelijke inzet van wapensystemen. Hierdoor kan beter onderscheid worden gemaakt tussen reguliere civiele luchtvaart, militaire luchtvaart en luchtvaart betrokken bij illegale activiteiten, waaronder de smokkel van narcotica. Bij toenemende spanningen in het gebied is een luchtwaarschuwingsradar noodzakelijk om vliegbewegingen rondom de eilanden tijdig waar te nemen.

Tevens voert Defensie, in samenwerking met (inter) nationale partners, dagelijks drugsbestrijdingsoperaties uit. Illegaal transport wordt zeer frequent door de lucht uitgevoerd, waaronder in het luchtruim van het Koninkrijk der Nederlanden. De luchtwaarschuwing radar versterkt in dit geval de inlichtingenpositie, wat van belang is voor de samenwerking met internationale partners in het gebied. Dit vergroot de vliegveiligheid van (inter)nationale operationele eenheden. Het project voorziet in de aanschaf van één luchtwaarschuwing radar, inclusief bedienend personeel en dataverwerking.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief Gecombineerde A-brief materieelprojecten (A-brief) d.d. 23 april 2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 463)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk DPO 2026	50-250 50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

In 2025 zijn de werkzaamheden aan de OPV's gestart.

Midlife Update (MLU) Oceangoing Patrol Vessel (OPV)

Behoeft

De *Oceangoing Patrol Vessels* (OPV's) zijn ontworpen voor taken laag in het geweldsspectrum. Het gaat om inzet als stationsschip in het Caribisch gebied, de bestrijding van terrorisme en piraterij en humanitaire assistentie zoals hulp bij rampen. Door uitvoering van een *Midlife Update* (MLU) wordt beoogd om de OPV's tot het einde van hun levensduur inzetbaar te houden.

Uitwerking

De MLU aan de OPV's wordt uitgevoerd om de inzetbaarheid van de schepen gedurende de gehele levensduur te verzekeren. Met de MLU zorgt Defensie ervoor dat de OPV's blijven voldoen aan wet- en regelgeving en aan eisen voor zeewaardigheid. Daarnaast worden technische knelpunten aangepakt opdat componenten en systemen tot het einde van de levensduur tegen redelijke kosten kunnen worden onderhouden. De MLU blijft beperkt tot de maatregelen die nodig zijn om de OPV's veilig en doelmatig hun huidige taken te laten uitvoeren. De operationele capaciteiten van de schepen blijven ongewijzigd.

De MLU richt zich op instandhouding van de huidige operationele capaciteiten. Dit impliceert veelal dat bestaande installaties gehandhaafd worden. De werkzaamheden van de MLU voor de OPV's worden uitgevoerd in de jaren 2025-2034. Deze relatief lange looptijd zorgt voor flexibiliteit in de planning en maakt daarmee een goede beheersing van het project mogelijk. Defensie combineert daarbij de MLU met twee reeds

geplande periodes van groot onderhoud om de beschikbaarheid van de OPV's te waarborgen.

Innovatie

Als onderdeel van de MLU OPV, wordt het IPMS/IBMS (*Integrated Platform Management System/Integrated Bridge Management System*) vervangen en *up-to-standard* gebracht. Het project kan meeliften op de geleverde inspanning voor het nieuwe *Combat Support Ship* (CSS) op dit vlak. Hierdoor worden niet alleen kosten geminimaliseerd maar komt tevens een zo uniform mogelijke '*look & feel*' tussen verschillende scheepsklassen tot stand. Dit bevordert de operationele acceptatie en het dagelijks gebruik van deze systemen.

Relatie met andere projecten

- Verwerving Amfibische Transportschepen

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling *Midlife Update* OPV's (A-brief) d.d. 18-12-2020 (Kamerstuk 34 919, nr. 75)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	100-250							
	DPO 2025	50-250	A						
	DPO 2026	50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Voor dit project zijn in juli 2025 de contracten gesloten met het Israëlische Israel Aerospace Industries voor de verwerving van de modulaire bewapening. Bovendien zijn medio 2025 aanvullende lanceersystemen aangeschaft ter versterking van de maritieme lucht- en raketverdediging. Het projectbudget is verhoogd naar aanleiding van deze meerbehoefte.

In verband met de uitloop van de verwervingsvoorbereidingsfase van de vaartuigen, verschuift de verwachte afronding van het project van 2027 naar 2028. Uw Kamer wordt naar verwachting eind 2026 met een D(2)-brief geïnformeerd over de voorgenomen verwerving van de multifunctionele ondersteuningsvaartuigen.

Multifunctionele ondersteuningsvaartuigen

Behoefte
Voor operaties hoog in het geweldsspectrum, eventueel ver weg van huis, heeft de Commando Zeestrijdkrachten behoefte aan versterking van de luchtverdediging. Ook is meer vuurkracht nodig bij het bestrijden van gronddoelen bij amfibische operaties van het Korps Mariniers. Deze capaciteit kan ook bijdragen aan andersoortige operaties in het lucht- of landdomein.

Daarnaast versterkt de Rijksoverheid de bescherming van de vitale infrastructuur op de Noordzee zoals windmolens, booreilanden, en data- en stroomkabels. Defensie spoort dreigingen op en heeft daarvoor meer capaciteiten nodig.

Uitwerking
Defensie kan deze behoeften vervullen met de aanschaf van een aantal vaartuigen met een kleine bemanning. Op een vaartuig worden containers met de bewapening en apparatuur geplaatst die voor een specifieke missie nodig zijn. Het gaat om producten die snel en ‘van de plank’ (*Military-off-the-Shelf*, MOTS) verkrijgbaar zijn. Voor de verwerving van de multifunctionele ondersteuningsvaartuigen wordt de Nederlandse Maritieme maakindustrie benaderd.

Ondersteuning LC-fregatten
De Commando Zeestrijdkrachten hanteert het concept van ‘gedistribueerd optreden’ waarbij een LC-fregat wordt ondersteund door een vaartuig met een aanvullende rakettenvoorraad die het fregat op korte afstand volgt. Deze raketten staan in containers op het achterdek van het ondersteuningsvaartuig. Het LC-fregat geeft de lanceercommando’s voor de raketten en geleidt deze naar het doel.

Langeafstandsprecisiemunitie
Voor het bestrijden van de dreiging vanaf het land heeft Defensie behoefte aan precisiewapens die gronddoelen op grote afstand kunnen uitschakelen. De aan te schaffen wapensystemen hebben een bereik van enkele honderden kilometers en kunnen enige tijd in het doelgebied rondvliegen (loitering) alvorens te worden ingezet.

Onderwaterdrones
Voor onderzoek onder water op de Noordzee verwerft Defensie ‘van de plank’ onderwaterdrones waarvoor geen ontwikkeltraject nodig is. Defensie beziet of het mogelijk is aan te sluiten bij vergelijkbare drones die de Commando Zeestrijdkrachten al in gebruik heeft. De nieuwe drones worden voorzien van moderne sensoren met een groot bereik om verdachte objecten op te sporen en te identificeren. De ondersteuningsvaartuigen zelf krijgen bovenwatersensoren om de activiteiten van verdachte schepen vast te leggen voor bewijsvoering.

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2025	250-1000	D(1)						
	DPO 2026	250-1000		D(2)					

Multifunctionele ondersteuningsvaartuigen (vervolg)

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief project Multifunctionele ondersteuningsvaartuigen (D-brief) d.d. 17-06-2025 (Kamerstuk 27 830 nr. 466)
- Brief project Multifunctionele ondersteuningsvaartuigen (A/B-brief) d.d. 24-09-2024 (Kamerstuk 27 830 nr. 446)

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Radars op de Noordzee

Behoefte

Militair gezien is de Noordzee een belangrijk toegangspunt tot Noordwest-Europa, en het toezicht op dit gebied is essentieel voor de nationale en internationale veiligheid. De kwetsbaarheid van de infrastructuur voor sabotage en hybride dreigingen is een groot veiligheidsrisico. Om toezicht op de Noordzee te versterken is het essentieel voor defensie om meer inzicht te krijgen in kleinere *dark vessel* activiteiten en vliegende objecten op de Noordzee.

Uitwerking

Om invulling te geven aan de behoefte van verbeterd toezicht op de Noordzee schaft Defensie extra radarcapaciteit aan. Hiermee breidt defensie haar sensorcapaciteit op de Noordzee uit. Hiermee kunnen kleinere oppervlakte- en luchtdoelen in en op de Noordzee worden gedetecteerd. Hiermee geven de radars zowel invulling van de behoefte met betrekking tot kleinere vaartuigen, als voor kleinere luchtdoelen, zoals drones. De extra radars dragen hiermee bij aan de opbouw van een vollediger oppervlakte- en luchtbeeld. De aanvullende sensorcapaciteit die op platformen wordt geplaatst komt in beheer van Rijkswaterstaat.

Dit project is gerelateerd aan het project ‘Verwerving van ISR-capaciteit Noordzee’ waarmee Defensie sensoren op Noordzee-infrastructuur verwerft en plaatst en commerciële satellietdata voor *Intelligence, Surveillance and Reconnaissance* (ISR) taken op de Noordzee.

Relatie met andere projecten

- Verwerving van ISR-capaciteit Noordzee

Relevante Kamerstukken

- Brief project Radars op de Noordzee (A-brief) d.d. 12-02-2026 (Kamerstuk 27 830 nr. 480)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2026	50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2025.

Verbetering MK48 torpedo

Behoefte

De Walrusklasse onderzeeboten beschikken over één wapensysteem: de torpedo. Sinds de bouw van de boten wordt het type MK48, modificatiestandaard 4 (mod 4) gebruikt. Deze is van Amerikaanse makelij en in de jaren '70 ontworpen voor inzet in diep water. De omstandigheden voor een succesvolle inzet van een torpedo zijn in ondiep water veel complexer dan de omstandigheden in diep water. De huidige torpedo MK48 mod 4 heeft beperkte mogelijkheden om kleine doelen in ondiep water te bestrijden. De MK48 mod 4 is in gebruik geweest bij de marines van Australië, Canada en de Verenigde Staten. Australië en de Verenigde Staten zijn reeds overgeschakeld op de mod 7, die beter geschikt is voor het gebruik in ondiep water. Hierdoor is uitwisseling van technische en operationele informatie van de huidige torpedo mod 4 niet meer mogelijk. Daarnaast worden reserveonderdelen voor de mod 4 niet meer geproduceerd en zijn deze nu al schaars, en wordt de mod 4 niet meer verder doorontwikkeld.

Uitwerking

Door de huidige torpedo MK48 te moderniseren naar mod 7AT, is inzet tegen kleine doelen in ondiep water mogelijk. Verder is de mod 7AT beter bestand tegen torpedo-tegenmaatregelen zoals *decoys* en *jammers*. Daarnaast zal de samenwerking met andere gebruikers mogelijk blijven.

Deze samenwerking behelst uitwisseling van technische en operationele informatie over oefenlanceringen, opgeslagen in een gemeenschappelijke database en de beschikbaarheid van reservedelen. Deze samenwerking bevordert een doeltreffende inzet van de MK48 en heeft financiële voordelen, omdat minder Nederlandse oefenlanceringen nodig zijn.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Kamerbrief Aanvulling munitievoorraden fase 2 (A-brief) d.d. 19-10-2018 (Kamerstuk 27 830 nr. 265)
- Kamerbrief over de aanvulling op de behoeftetesting verbetering van de MK48 *Heavy Weight* torpedo d.d. 30-01-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 145)
- Brief Behoeftetesting Modificatie MK48 torpedo (A-brief) d.d. 17-09-2009 (Kamerstuk 32 123 X, nr. 6)

Financiën

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

t/m 2025

2026

2027

2028

2029

2030

2031

Oorspronkelijk

25-100

DPO 2025

50-250

DPO 2026

50-250

Vertrouwelijk

Vertrouwelijk

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

De geleerde lessen tijdens de ombouw van Zr.Ms. Evertsen zijn verwerkt in de ombouwplannen voor de overige schepen. De ombouw van het schip en installatie van het kanon passen nu binnen één onderhoudsperiode. De werkzaamheden aan boord van de Zr.Ms. Evertsen worden tijdens de eerstvolgende onderhoudsperiode afgerond. Het project wordt daarom verlengd.

Vervanging 127mm kanon
Luchtverdedigings- en
Commandofregatten

Behoefte

Defensie beschikt over Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten). Fregatten zijn veelzijdig inzetbare marineschepen die de ruggengraat vormen van de oppervlaktevloot. De LC-fregatten zijn uitgerust met gelaagde sensor-, wapen- en commandosystemen voor de inzet op de korte, middellange en lange afstand. Het 127mm kanon vormt hiervan een integraal onderdeel. Het kanon wordt ingezet tegen zeedoelen om te waarschuwen of deze te neutraliseren. Ook kan het kanon worden ingezet tegen doelen op het land ter ondersteuning van amfibische- en landoperaties.

Bij de bouw van de LC-fregatten zijn gebruikte 127mm kanons geïnstalleerd. Deze kanons zijn gebouwd aan het eind van de jaren zestig van de vorige eeuw. De technische en operationele levensduur van dertig jaar is overschreden. Vervanging van het kanon is noodzakelijk.

Uitwerking

Het project ‘Vervanging 127mm kanon’ betreft de verwerving en installatie aan boord van operationele kanonsystemen voor de LC-fregatten inclusief bijbehorend (semi-)automatisch munitie-opvoersysteem, de aanpassing van de munitiebergplaats aan boord en de bijhorende *Integrated Logistic Support*.

De werkzaamheden voor dit project omvatten de ombouw van apparatuur die verspreid is over drie boven elkaar liggende dekken in het schip en de integratie in de Sensoren, Wapensystemen en Commandovoeringssystemen (SEWACO). Installatie van het kanon is voorzien op alle schepen van de Zeven Provinciën-klasse.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling Vervanging 127mm kanon LC-fregatten (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 218)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	100-250							
	DPO 2025	50-250							
	DPO 2026	50-250							

Vertrouwelijk

Vertrouwelijk

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Defensie heeft besloten de vervangende RAM-systemen eerder aan boord van de Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) Zr.Ms. De Ruyter en Zr.Ms. Evertsen te plaatsen.

De verwervingsvoorbereidingsfase voor het Pharos-/ Dart-systeem voor de ASW-fregatten, het Combat Support Ship en het Joint Support Ship loopt langer door. Uw Kamer wordt naar verwachting medio 2026 met een D(2)-brief geïnformeerd over de uitkomst van deze fase.

Vervanging Close-in Weapon System (vCIWS)

Behoefte

Van de huidige grotere oppervlakteschepen van het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) beschikken de Multipurpose fregatten (M-fregatten), de Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten), de twee amfibische Landing Platform Docks (LPD's) en het bevoorradingschip Joint Support Ship (JSS) over het Goalkeeper-systeem voor de zelfverdediging op korte afstand tegen luchtdreigingen, waaronder antischipraketten en kleine oppervlakedoelen. Dit wapensysteem is in gebruik sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw. Defensie heeft een instandhoudingsprogramma uitgevoerd voor dit wapensysteem dat de levensduur ervan tot minimaal 2025 verlengt. De Goalkeepers worden bij een deel van deze schepen vanaf 2027 vervangen.

Uitwerking

De kwalitatieve behoefte bestaat uit een wapensysteem om tijdens operaties op open zee en in kustwateren op relatief korte afstand luchtdoelen en oppervlakedoelen te kunnen bestrijden, ook bij een hoge dreiging. Defensie schaft met dit project binnen het projectbudget nieuwe systemen aan voor het Joint Support Ship en de twee langst doorvarende LC-fregatten. Daarnaast schaft het project systemen aan voor de toekomstige ASW-fregatten en het Combat Support Ship via de budgetten van die projecten. De modificatie van de twee LC-fregatten beperkt zich tot het RAM-systeem. De andere genoemde schepen worden, naast het RAM-systeem, voorzien van een 76mm kanon, een vuurleidingsradar en een bijbehorend vuurleidingssysteem. Het project voorziet tevens in de aanschaf van munitie.

Innovatie

Het nieuwe Close-in Weapon System zal gebruik maken van het vuurleidingssysteem dat nu ontwikkeld wordt in het project AWW (Above Water Warfare) cluster waarover de Kamer in 2016 is geïnformeerd (Kamerstuk 31 125, nr. 73). Dit vuurleidingssysteem geeft een aanzienlijke verbetering van de effectiviteit van het Close-in Weapon System.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Vervanging M-fregatten (ASWF)
- Verwerving Combat Support Ship

Relevante Kamerstukken

- Brief project Vervanging Close-in Weapon System (CIWS) (D1-brief) d.d. 15-10-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 453)
- Brief Voortgang project 'Vervanging Close-in Weapon System' (CIWS) d.d. 30-05-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 439)
- Brief resultaten onderzoeksfase Vervanging Close-in Weapon System (B-brief) d.d. 14-01-2021 (Kamerstuk 27 830, nr. 329)
- Brief behoeftestelling Vervanging Close-in Weapon System (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 220)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2025	250-1000	D1						
DPO 2026	250-1000	D2						

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Binnen het aanbestedingsproces is de dialoog teruggebracht naar één partij uit de Nederlandse Maritieme Maakindustrie. Met deze partij wordt toegewerkt naar een conceptueel ontwerp. Door de technische complexiteit in deze ontwerpfase wordt uw Kamer naar verwachting in 2028 met een D-brief geïnformeerd, in plaats van eind 2026. Hiermee schuift de planning voor de ingebruikname ook op.

Vervanging hulpvaartuigen

Uitwerking
Defensie beschikt binnen het Commando Zeestrijdkrachten over tien vaartuigen die diverse ondersteunende taken verrichten. Deze hulpvaartuigen zijn tussen 1987 en 2006 in dienst gekomen. Tussen 2026 en 2034 bereiken de hulpvaartuigen gefaseerd het einde van hun levensduur. Aangezien de functionaliteiten van deze hulpvaartuigen ook in de toekomst van belang blijven, wil Defensie deze capaciteit vervangen.

Uitwerking
In de Defensienota 2018 zijn deze vervangingsinvesteringen als afzonderlijke projecten opgenomen. Het betreft echter vaartuigen met vergelijkbare eigenschappen. Om schaalvoordelen te kunnen benutten wordt de vervanging van deze vaartuigen daarom als één project beschouwd. Ter vervanging van de huidige schepen, verwerft Defensie zeegaande vaartuigen en duikvaartuigen. De zeegaande vaartuigen zijn van een grotendeels gelijk ontwerp, de duikvaartuigen zijn geheel identiek. De nieuwe hulpvaartuigen krijgen voorzieningen voor klimaatvriendelijke *dual fuel*-technologie (methanol en diesel) voor voortstuwing en energievoorziening.

De huidige tien hulpvaartuigen worden vervangen door acht nieuwe vaartuigen (in drie ‘families’) op het moment dat hun technische levensduur eindigt, of nog daarvoor. Defensie heeft hiervoor gekozen vanwege de doelmatigheidswinst van grotendeels gelijke schepen en de aaneengesloten vervanging.

De Zr.Ms. Mercur en het marine opleidingsvaartuig (MOV van Kinsbergen) zullen tot na het einde van de technische levensduur in gebruik worden gehouden. Het Commando Zeestrijdkrachten zal het gebruik van deze schepen nauwgezet monitoren en het benodigde onderhoud aan dit vaartuig uitvoeren, waarbij veiligheid voorop staat.

Defensie besteedt de instandhouding van de nieuwe hulpvaartuigen uit aan de toekomstige bouwer van de schepen. Dit vermindert de onderhoudstaken van het Commando Zeestrijdkrachten en versterkt de positie van het Nederlandse bedrijfsleven op het gebied van klimaatvriendelijke technologie. Gezien het gebruikersprofiel spelen wezenlijke belangen van nationale veiligheid een rol bij de instandhouding van de vaartuigen door een externe partij. Defensie neemt dit mee in overweging bij het doorlopen van de aanbesteding voor de nieuwe hulpvaartuigen.

Innovatie
Door toepassing van innovatieve technieken zoals ‘*Digital Twin*’ en ‘*Smart Maintenance en Monitoring*’ zullen de vaartuigen voor een lange periode kunnen worden onderhouden op basis van grotendeels civiele normen. Daarnaast is de introductie van dual fuel energie – en voortstuwingstechnologie nieuw voor Defensie.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2025	250-1000	D						
DPO 2026	250-1000				D			

Vervanging hulpvaartuigen (vervolg)

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief Resultaten onderzoeksfase vervanging hulpvaartuigen (B-brief) d.d. 16-06-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 361)
- Brief Behoeftestelling project Vervanging hulpvaartuigen CZSK (A-brief) d.d. 07-05-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 305)

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Als gevolg van een langere doorlooptijd van de ontwerpfase door de technische complexiteit van het ontwerp, is de datum van de oplevering van de oplevering van het eerste ASW-fregat gewijzigd van 2030 naar 2033. Het oorspronkelijke scheepsontwerp bleek niet stabiel te zijn. Een aanpassing van het scheepsontwerp was noodzakelijk om dit te corrigeren en invulling te geven aan de eerder gestelde eisen op het gebied van flexibiliteit in de ruimte en gewicht voor onder andere de integratie van toekomstige systemen. Defensie onderhoudt nauw contact met de Belgische overheid en de leverancier over de mogelijke vervolgstappen.

Defensie verwacht uw Kamer medio 2027 met een D-brief te informeren over de uitkomst van de verwervingsvoorbereiding voor de additionele ASW-capaciteit uit de Defensienota 2024.

Omdat het contract voor de additionele capaciteit nog niet is gesloten, is de financiële reeks commercieel vertrouwelijk.

Vervanging M-fregatten (ASWF)

Behoefte

Nederland vervult een belangrijke knooppuntfunctie in de mondiale economie, inclusief de informatie-, aan- en afvoerlijnen. Nederland is en blijft dan ook sterk afhankelijk van veiligheid op zee. Fregatten zijn veelzijdig inzetbare schepen en vormen de ruggengraat van de oppervlaktevloot. Het zijn belangrijke eenheden om te zorgen voor veiligheid op zee en voor de maritieme verdediging van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied inclusief het Caribische deel van het Koninkrijk.

Bij maritieme gevechtsoperaties zijn fregatten belangrijk voor het bestrijden van oppervlakte doelen op zee of op het land, en het beveiligen van kwetsbare eenheden zoals amfibische schepen, bevoorradingschepen en mijnenbestrijdingseenheden. Zowel de Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) als de huidige M-fregatten en straks de ASW-fregatten zijn geschikt voor het bestrijden van oppervlakte doelen. Als het gaat om luchtverdediging bieden de LC-fregatten de meeste capaciteiten. De M-fregatten en straks de ASW-fregatten op hun beurt zijn gespecialiseerd in onderzeebootbestrijding, een taak waarvoor het LC-fregat niet specifiek is toegerust. Behalve voor maritieme gevechtsoperaties zijn de fregatten ook geschikt voor andere taken, zoals maritieme veiligheidsoperaties waaronder terrorismebestrijding, drugsbestrijdingsoperaties, antipiraterij operaties, ondersteuning bieden aan kustwacht taken en maritieme assistentie zoals noodhulp of evacuaties.

De ASW-fregatten vormen in combinatie met onderzeeboten en geëmbarkeerde maritieme gevechtshelikopters (NH90) een belangrijke, innovatieve capaciteit tegen de dreiging van onderzeeboten en van oppervlakeschepen. In de gelaagde verdediging tegen de dreiging van onderzeeboten zijn fregatten, de eigen onderzeebootcapaciteit en helikopters complementair.

Uitwerking

Dit project voorziet in de aanschaf van ASW-fregatten voor Nederland en België. Daarbij heeft Nederland de leiding bij de gezamenlijke vervanging van de M-fregatten en heeft België de leiding bij de gezamenlijke vervanging van de mijnenbestrijdingscapaciteit. De fregatten voor beide landen zijn identiek. Dit levert voordelen op ten aanzien van bijvoorbeeld interoperabiliteit, instandhouding en opleidingen en training. Het binationale projectbureau wordt aangestuurd door een binationaal *Joint Steering Committee*.

Het project heeft in 2025 opdracht gekregen voor de verwervingsvoorbereiding van extra ASW-capaciteit. De regie over beide trajecten vindt plaats vanuit een overkoepelend inrichtingsprogramma.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	1000-2500							
DPO 2025	>2500	Commercieel vertrouwelijk						
DPO 2026	>2500	Commercieel vertrouwelijk						

Commercieel vertrouwelijk

Commercieel vertrouwelijk

Vervanging M-fregatten (ASWF) (vervolg)

Innovatie

Om met een relatief kleine bemanningsgrootte te kunnen varen en om grote hoeveelheden sensordata te kunnen verwerken, worden de ASW-fregatten voorzien van vergaande automatisering zowel in de bedrijfsvoering als in de manier van optreden. Dit stelt de bemanning in staat om het schip in te zetten in een snel veranderende operationele omgeving. Voor de nieuwe ESSM Block 2 raketten wordt de nieuwe APAR Block 2 radar aan boord ingebouwd waarmee de besturing en geleiding wordt verwerkt. De technologie voor deze radar is ontwikkeld in het project AWW (Above Water Warfare)-cluster waarover de Kamer in 2016 is geïnformeerd.

Bij het ontwerp van de nieuwe fregatten is rekening gehouden met het brandstofverbruik en de uitlaatgassenemissie. Het fregat kan de vereiste snelheid halen met een voortstuwing met diesel- en elektromotoren zonder gasturbines. De keuze voor een diesel en elektromotorenconfiguratie voor de nieuwe capaciteit is gunstig voor het brandstofverbruik per ton waterverplaatsing. Desondanks zal het absolute brandstofverbruik van het nieuwe ASW-fregat hoger zijn dan het huidige M-fregat doordat de tonnage van het nieuwe schip ruim de helft groter wordt. Tevens kan Defensie met de keuze voor dieselmotoren in de toekomst beter aansluiten op ontwikkelingen van alternatieve brandstoffen in de civiele maritieme markt en daarmee alsnog komen tot een verdere verduurzaming van deze fregatten.

De ASW-fregatten worden voorzien van systemen voor de verdediging tegen vijandelijke torpedo's. Naast het *Softkill* Torpedo Defensiesysteem dat torpedo's misleidt, wordt een *Hardkill* Torpedo Defensiesysteem ontwikkeld dat torpedo's uitschakelt. Voor deze ontwikkeling loopt een *Concept Development and Experimentation* (CD&E) programma.

Relatie met andere projecten

- ESSM Block 2: Verwerving en integratie
- Vervanging *Close-In Weapon System* (vCIWS)
- Vervanging Maritiem *Surface-to-surface Missile*
- Vervanging MK46 *Lightweight* torpedo
- Verwerving *Softkill* torpedo Defensiesysteem

Relevante Kamerstukken

- Brief project 'Vervanging M-fregatten (ASWF) (D-brief) d.d. 3-4-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 393)
- Brief Resultaten onderzoeksfase Vervanging M-fregatten (B-brief) d.d. 24-06-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 307)
- Brief Behoeftestelling Vervanging M-fregatten (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 224)

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Het eerste systeem is eind 2025 geleverd en wordt in 2026 aan boord van Zr. Ms. Tromp geplaatst.

Vervanging Maritiem Surface-to-surface missile

Behoefte

Defensie beschikt over Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) en Multipurpose fregatten (M-fregatten). Deze fregatten kunnen opereren tot in het hoogste deel van het geweldsspectrum waarbij ze in staat moeten zijn om oppervlaktedoelen op zee op grote afstand te bestrijden. Daartoe beschikken deze fregatten momenteel over Harpoon-raketten (*Surface-to-surface missile*, SSM).

De Harpoon-raketten zijn in gebruik sinds de jaren '70. Vanwege de operationele veroudering heeft het systeem inmiddels enkele beperkingen en verliest het systeem steeds meer aan operationele effectiviteit.

Uitwerking

De LC-fregatten en de vervangers van het M-fregat (het *Anti Submarine Warfare*-fregat) worden met een vervangende SSM-capaciteit uitgerust om vijandelijke oppervlakteschepen te kunnen bestrijden en andere missies met een hoog geweldsniveau te kunnen uitvoeren.

In december 2022 heeft Defensie gekozen voor de *Naval Strike Missile* van de Noorse firma Kongsberg.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Vervanging M-fregatten (ASWF)

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftestelling 'Vervanging Maritiem Surface-to-surface missile' (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 216)

Financiën

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

t/m 2025

2026

2027

2028

2029

2030

2031

Oorspronkelijk

100-250

DPO 2025

50-250

DPO 2026

50-250

Vertrouwelijk

Vertrouwelijk

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzicht van het DPO 2025.

Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (LCVP)

Behoefte

Met de amfibische capaciteiten van het Commando Zeestrijdkrachten kan Defensie vanuit zee optreden in kustgebieden. Dit vormt een belangrijk onderdeel van het maritieme vermogen van Nederland. Bij amfibische operaties gaan eenheden van het Korps Mariniers vanuit zee aan land om daar hun opdracht uit te voeren. De mariniers gebruiken hiervoor onder meer het middelzwaar landingsvaartuig (*Landing Craft Vehicle Personnel*, LCVP). Dit vaartuig kan zowel militairen te voet als lichte voertuigen aan land brengen. De huidige LCVP's bereiken het einde van hun levensduur en moeten daarom worden vervangen.

Uitwerking

Defensie heeft ter vervanging van de LCVP's behoefte aan twee typen middelzware landingsvaartuigen. Het ene type is bedoeld voor alleen personeel (*Littoral Assault Craft*, LAC) terwijl het andere type geschikt is voor materieel zoals voertuigen en het bijbehorende personeel (*Littoral Craft Mobility*, LCM). De vaartuigen bieden voldoende bescherming in een vijandige omgeving en beschikken over krachtige boordwapens die van binnenuit bediend worden (*Remote Controlled Weapon Stations*). Hun sensoren en communicatieapparatuur dragen bij aan een goed beeld van de omgeving (*situational awareness*). De vaartuigen kunnen sneller varen en langere afstanden afleggen dan de huidige, en kunnen varen over ruwere zee. Daarnaast beschermen de vaartuigen beter tegen slecht weer en beperken ze bij ruwe zee de fysieke belasting voor de opvarenden.

Voor de LAC-vaartuigen zijn *Military-off-the-Shelf* (MOTS) vaartuigen beschikbaar die met aanpassingen voldoen aan de eisen van Defensie. Deze aanpassingen – het korter maken van het vaartuig – zijn nodig om de LAC-vaartuigen geschikt te maken voor de takels van de huidige schepen.

Momenteel beschikt het Commando Zeestrijdkrachten over LCVP-landingsvaartuigen. Daar komt een aantal nieuwe vaartuigen voor in de plaats. Dit aantal houdt verband met de lopende vervanging van de snelle FRISC-vaartuigen (*Fast Raiding, Interception and Special Forces Craft*). De FRISC-vaartuigen hebben meerdere taken, maar voor amfibische operaties zijn ze in de loop der tijd minder geschikt gebleken.

Relatie met andere projecten

- *Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn* (FLATM BV)
- *Future Littoral All-Terrain Mobility Patrouillevoertuigen* (FLATM PV)
- Verwerving Amfibische Transportschepen

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (A-brief) d.d. 22-03-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 390)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	100-250							
	DPO 2025	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
	DPO 2026	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
In februari 2026 is de eerste MCM binnengekomen in Den Helder. Het projectbudget is aangepast als gevolg van een prijsbijstelling.

Vervanging mijnenbestrijdings-
capaciteit (MCM)

Behoefte
Nederland is voor haar welvaart en veiligheid afhankelijk van een vrij toegankelijke zee. Een aanzienlijk deel van de Europese en wereldwijde maritieme aan- en afvoerlijnen loopt via de havens van Rotterdam, Amsterdam en Antwerpen. Vrije toegang tot havens of nauwe zeestraten kan worden verhinderd door een dreiging van zeemijnen. Daarnaast bevinden zich in de West- en Noord-Europese wateren nog steeds veel explosieven uit de Eerste en Tweede Wereldoorlog, zoals vliegtuigbommen en oude zeemijnen.

Defensie beschikt over mijnenbestrijdingsvaartuigen van de Alkmaar-klasse (AMBV'n) voor het opsporen en onschadelijk maken van zeemijnen en andere onderwater-explosieven. De schepen dateren uit de jaren '80 en hebben in de periode 2020-2024 het einde van hun technische en operationele levensduur bereikt. De technische toestand van de AMBV'n verslechtert aanzienlijk en er is een steeds grotere onderhoudsinspanning nodig om de vaartuigen inzetbaar te houden. Op dit moment is slechts een aantal schepen van de oorspronkelijke vaartuigen operationeel. Tegelijkertijd zijn de AMBV'n minder geschikt voor langdurige expeditionaire operaties en zijn ze steeds minder in staat om moderne zeemijnen op te sporen. Vervanging is daarom nodig.

Uitwerking
Om te voldoen aan de inzetdoelstelling zal Defensie mijnenbestrijdingsvaartuigen verwerven, samen met België. Met België is per *Memorandum of Understanding (MoU)* overeengekomen dat België de binationale verwerving uitvoert langs de lijnen van het Belgische verwervingsproces. De mijnbestrijdingsvaartuigen zullen voorzien in langdurige expeditionaire operaties en permanente aanwezigheid op de Noordzee. Het MCM-vaartuig beschikt over een 'toolbox' van onbemande systemen voor in de lucht, aan de oppervlakte en onder water om de taken te kunnen uitvoeren.

Frankrijk heeft besloten om ook schepen aan te schaffen op basis van hetzelfde ontwerp. Hiertoe hebben Frankrijk, België en Nederland een MoU getekend. De toekomstige *Mine Counter Measure (MCM)*-samenwerkingsmogelijkheden worden gecoördineerd vanuit een 'Belgisch-Frans-Nederlandse MCM-stuurgroep'. De mijnenbestrijdingsvaartuigen worden geleverd door het Franse Naval Group.

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2025	1143,8	393,0	220,1	148,6	133,3	101,3	82,4	65,2
	DPO 2026	1180,3	623,0	163,7	150,6	111,6	92,2	5,0	

Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (MCM) (vervolg)

Innovatie

Een belangrijke innovatie binnen dit project is het gebruik van onbemande systemen op grote afstand van het moederschip. Dit omvat de inzet van autonome vaartuigen, luchtdrones en onderwaterdrones die zijn uitgerust met geavanceerde sensoren, sonarsystemen en camerasystemen. Deze onbemande systemen kunnen grote zeegebieden efficiënt en nauwkeurig in kaart brengen om zeemijnen te detecteren, classificeren, identificeren en neutraliseren. Ze verminderen het risico voor het personeel en versnellen het mijnenbestrijdingsproces.

In tegenstelling tot de huidige capaciteit zijn de onbemande MCM-systemen modulair en maken deze geen vast deel uit van het MCM-platform. Daardoor kan in de toekomst sneller worden ingespeeld op technologische ontwikkelingen.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief Resultaten verwervingsvoorbereiding Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (D-brief) d.d. 15-03-2019 (Kamerstuk 27 830, nr. 280)
- Brief Behoeftestelling Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 225)

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2025.

Vervanging MK46 Lightweight torpedo

Behoefte

De bewapening van fregatten en NH90 maritieme gevechtshelikopters tegen onderzeeboten bestaat uit de *Lightweight Torpedo (LWT)*. Het wapen kan offensief worden gebruikt, maar vormt ook de kern van de zelfverdediging van fregatten tegen onderzeeboten.

De LWT die Nederland gebruikt, is de MK46 torpedo. Dit wapen is operationeel verouderd en aan vervanging toe. Bovendien staat de onderhoudbaarheid onder druk. Reservedelen worden niet meer geproduceerd en defecte onderdelen worden momenteel vervangen door tweedehands onderdelen van uitgefaseerde Amerikaanse torpedo's. Bovendien is de beschikbaarheid hiervan in toenemende mate onzeker geworden, omdat de MK46 torpedo ten tijde van de behoeftestelling vanaf 2023 niet langer logistiek wordt ondersteund. Inmiddels hebben de Verenigde Staten een transitieplanning opgesteld samen met alle MK46 gebruikers en is overeengekomen dat de MK46 torpedo langer logistiek wordt ondersteund. Ter vervanging van de MK46 torpedo schaft Defensie de MK54 torpedo aan.

Uitwerking

Dit project betreft de aankoop van een toereikend aantal moderne MK54 *Lightweight* torpedo's om te kunnen voldoen aan internationale afspraken voor de komende jaren. Binnen het project worden tevens de lanceerinstallaties van zowel de fregatten als NH90 helikopters aangepast op het nieuwe type torpedo. Het aantal MK54 torpedo's wordt aangevuld tot het aantal dat nodig is voor de volledige inzetambitie, zoals genormeerd in het Beleidskader Inzetvoorraden (BKI).

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- MLU NH90
- Vervanging M-fregatten (ASWF)

Relevante Kamerstukken

- Brief Aanvulling munitievoorraden fase 2 (A-brief) d.d. 19-10-2018 (Kamerstuk 27 830 nr. 265)
- Brief Behoeftestelling Vervanging MK46 *Lightweight* Torpedo (A-brief) d.d. 22-06-2016 (Kamerstuk 27 830, nr. 176)

Financiën

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

t/m 2025

2026

2027

2028

2029

2030

2031

Oorspronkelijk

100-250

DPO 2025

250-1000

DPO 2026

250-1000

Vertrouwelijk

Vertrouwelijk

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Het schip is in 2025 overgedragen aan het Commando Zeestrijdkrachten. De uitvoering van dit project wordt aan de instandhoudingsorganisatie overgedragen en projectmatig afgesloten. In de resterende jaren volgen alleen nog contractuele betalingen. Dit is de laatste keer dat dit project is opgenomen in het DPO.

Verwerving Combat Support Ship

Behoefte

Bevoorrading op zee zorgt ervoor dat marineschepen niet vaker dan nodig voor hun bevoorrading het operatiegebied moeten verlaten en een haven moeten bezoeken. Bovendien is een eigen of bevriende haven niet altijd voorhanden en is een schip kwetsbaar in een haven bij verhoogde dreiging. Bevoorrading op zee draagt in belangrijke mate bij aan effectief expeditionair optreden en continuïteit in de uitvoering van taken in het kader van de eerste hoofdtaak. Ook draagt het schip bij aan het efficiënt opleiden en trainen en de efficiënte gereedstelling van marineschepen.

Defensie streeft ernaar permanent een bevoorradingscapaciteit op zee operationeel beschikbaar te hebben. Bevoorradings-schepen ondersteunen marineschepen tijdens hun inzet en vergroten daarmee hun effectiviteit. Voor deze taak beschikt Nederland nu over het *Joint Support Ship* (JSS) Zr.Ms. Karel Doorman. Hier i de Zr.Ms. Den Helder aan toegevoegd om de effectiviteit van de inzet van marineschepen van het Commando Zeestrijdkrachten te vergroten en periodiek een bevoorradingscapaciteit op zee aan de NAVO ter beschikking te stellen.

Uitwerking

Dit project voorziet in de verwerving van een *Combat Support Ship* (CSS) van de Nederlandse Damen Shipyards Group. Dit is een maritieme bevoorradingscapaciteit die wereldwijd inzetbaar is en geïntegreerd kan opereren in een maritieme of amfibische taakgroep. Het CSS is functioneel vergelijkbaar met het JSS, met uitzondering van de functies van het JSS op de gebieden van strategisch zeetransport en *Sea Basing*. Defensie heeft gekozen voor aansluiting bij een bestaand ontwerp, en wel dat van het JSS. Dit zorgt voor het efficiënt toepassen van reeds aanwezige kennis (*Military off-the-Shelf*, MOTS) en is voordelig voor de instandhouding van het schip. Ook biedt het voordelen bij het opleiden en trainen van de bemanning. In 2023 is besloten het CSS te voorzien van bewapening voor zelfverdediging, een rondzoekradar en systemen voor elektronische oorlogvoering. De rompvorm en schroefontwerp van het CSS zijn geoptimaliseerd voor een laag brandstofverbruik. Daarbij is gekozen voor dieselmotoren met een laag brandstofgebruik die tevens voldoen aan de huidige emissie-eisen, onder andere door de katalytische reductie van de uitlaatgassen. Hiermee wordt de milieubelasting gereduceerd.

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2025	479,0	384,5	76,3	12,9	8,2	0,5		
	DPO 2026	482,1	420,2	52,9	8,5	0,5			
	Effect op exploitatie	39,7		10,0	6,5	5,8	5,8	4,9	6,7

Verwerving Combat Support Ship (vervolg)

Innovatie

Om het schip met een kleine bemanning te kunnen opereren is een hoge automatiseringsgraad toegepast. Daarbij is het aantal sensoren uitgebreid om het onderhoud te kunnen optimaliseren. Voor trainingsdoeleinden is een *Virtual Reality* omgeving ontwikkeld. Het ontwerp van de mast met daarin de schoorsteen is met modelvorming en simulatie geoptimaliseerd om gezondheidsschade door dieselmotorenemissie te voorkomen.

Relatie met andere projecten

- Vervanging *Close-in Weapon System*

Relevante Kamerstukken

- Brief Resultaten verwervingsvoorbereiding Verwerving *Combat Support Ship* (D-brief) d.d. 19-12-2019 (Kamerstuk 27 830, nr. 300)
- Brief Behoeftestelling Verwerving *Combat Support Ship* (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 212)

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Verwerving Maritieme Onbemenste Systemen (VMOS)

Behoefte

Defensie investeert in Maritieme Onbemenste Systemen (MOS) om onbekende gebieden in kaart te brengen en te verkennen, een beeld te krijgen van de potentieel gevaarlijke contacten op grotere afstanden (*Intelligence, Surveillance and Reconnaissance*; ISR) en een bijdrage te leveren aan de onderzeebootbestrijding (*Anti Submarine Warfare*; ASW), zonder dat personeel of (kostbare) eenheden zelf risico lopen. Het betreft hier zowel vliegende als varende MOS die vanaf de marineschepen (LPD's, JSS, ASWF) kunnen worden ingezet als missie afhankelijke aanvullende capaciteiten in maritieme gevechtsoperaties, aanvalsoperaties in het kustgebied en bij onderzeebootbestrijding.

Uitwerking

Dit project voorziet in een stapsgewijze benadering om te werken met diverse MOS voor verschillende taken en operationele behoeften. Het project VMOS bestaat uit een viertal deelprojecten:

1. UAV's voor ISR: de verwerving van algemene, platform onafhankelijke UAV's (Unmanned Aerial Vehicles) voor beeldopbouw.
2. UAV's voor ASW: de verwerving en integratie van maritieme UAV's voor onderzeebootbestrijding voor de ASW-Fregatten.
3. USV's voor ISR: de verwerving van algemene, platform onafhankelijke maritieme (small size) USV's (Unmanned Surface Vehicles) voor langdurige beeldopbouw op grote afstand.

4. USV's voor ASW: de ontwikkeling, conceptontwikkeling en uiteindelijke verwerving en integratie van USV's voor onderzeebootbestrijding op grote afstand voor de ASW-Fregatten. Deze worden ontwikkeld binnen het samenwerkingsverband 'Dutch Naval Design' in het kader van innovatie binnen de Nederlandse maritieme maakindustrie.

Relatie met andere projecten

- Vervanging M-fregatten (ASWF)
- Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (MCM)
- Verwerving Amfibische Transportschepen

Relevante Kamerstukken

- Brief Gecombineerde A-brief materieelprojecten (A-brief) d.d. 23 april 2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 463)

Financiën

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

Oorspronkelijk
DPO 2026

50-250
50-250

t/m 2025

2026

2027

2028

2029

2030

2031

Commercieel vertrouwelijk

Projectfase

In realisatie (capaciteit t.b.v. oppervlakteschepen)

In onderzoek (capaciteit t.b.v. onderzeeboten)

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Defensie heeft de *Letter of Offer and Acceptance* getekend voor de verwerving van de Tomahawk voor de LC-fregatten.

Zoals aan uw Kamer gemeld in de D-brief wordt de behoefte voor de *missile strike*-capaciteit voor de nieuwe onderzeeboten ingevuld door middel van een multinationale Europese samenwerking. In 2025 is hiervoor de *Letter of Intent* ondertekend.

Verwerving Maritime Strike

Behoefte

Defensie wil in staat zijn om belangrijke, maar moeilijk bereikbare doelen van een mogelijke tegenstander, van grote afstand uit te schakelen met conventionele bewapening. Voorbeelden daarvan zijn logistieke en communicatie-infrastructuur, commandocentra en luchtverdedigingsinstallaties. Deze doelen bevinden zich vaak ver landinwaarts in goed verdedigd gebied. Met moderne langeafstandswapens kan Defensie dergelijke doelen met grote precisie aanvallen, waarbij nevenschade zoveel mogelijk wordt vermeden.

Uitwerking

Voor de bewapening voor de luchtverdedigings- en commandofregatten komt, na een afweging van de verschillende alternatieven, alleen het Amerikaanse Tomahawk-kruisvluchtwapen van fabrikant Raytheon in aanmerking. Dit wapen heeft een bereik van meer dan 1.000 kilometer. Na de lancering kan Nederland de Tomahawk een andere route naar het doel laten volgen of een ander doel toewijzen.

De productie van specifieke Tomahawks voor de onderzeeboten moet opnieuw worden opgestart. Het is daarom niet langer doelmatig de oude en nieuwe onderzeeboten uit te rusten met Tomahawks. Defensie verkent de mogelijkheden voor een aanvullend wapensysteem voor de nieuwe onderzeeboten.

Op basis van vergelijkend onderzoek is gebleken dat de *Joint Strike Missile – Submarine Launched* (JSM-SL), een uitvoering van de doorontwikkeling van het *Naval Strike Missile* (NSM), een passende invulling is van de behoefte. Naast dat het JSM-SL

voldoet aan de behoeftestelling geeft het wapen ook een aantal complementaire voordelen, waaronder de geschiktheid om ook oppervlakteschepen aan te kunnen grijpen. Daarnaast draagt dit Europese samenwerkingsverband bij aan de strategische autonomie van Europa.

Middels een multinationale Europese samenwerking onder leiding van Spanje wordt het haalbaarheidsonderzoek naar de doorontwikkeling van de NSM vormgegeven.

De Tomahawk wordt middels *Foreign Military Sales* (FMS) via de Amerikaanse overheid aangeschaft. Omdat Defensie de benodigde *Letter of Offer and Acceptance* (LOA) niet gelijktijdig zal ontvangen is het project opgedeeld in drie deelprojecten, te weten:

- Het deelproject om de Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) en hun vervangers te voorzien;
- Implementatie van het Shore Base Mission Planning capaciteit op de JTSC (Joint Target Support Center) in Volkel;
- Het deelproject om de Orkaklasse onderzeeboten van een aanvullend wapensysteem te voorzien.

Relatie met andere projecten

- Vervanging Luchtverdedigings- en Commandofregatten

Relevante Kamerstukken

- Brief brief Verwerving *Maritime Strike* (B/D-brief) d.d. 17-06-2025 (Kamerstuk 27830, nr. 467)
- Brief Behoeftestelling Verwerving *Maritime Strike* (A-brief) d.d. 03-04-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 391)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	1000-2500							
	DPO 2025	1000-2500	D						
	DPO 2026	1000-2500		Vertrouwelijk					

Maritiem materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Het *Landing Platform Dock* Zr.Ms. Johan de Witt wordt niet langer uitgerust met het Softkill Torpedo Defensiesysteem, omdat het scheepsgeluid de werking van het systeem teniet doet. De projectscope is aangepast.

Verwerving Softkill torpedo Defensiesysteem

Behoefte

Vrijwel alle onderzeeboten beschikken over een grote slagkracht tegen oppervlakteschepen in de vorm van torpedo's. De huidige onderzeebootbestrijding van het CZSK richt zich op het bestrijden van vijandelijke onderzeeboten voordat zij torpedo's kunnen inzetten. De voorkeur is om dit op grote afstand van een maritieme taakgroep te doen. Desondanks kan het voorkomen dat een onderzeeboot een torpedo lanceert tegen een maritieme taakgroep of een afzonderlijk schip. Een verdediging tegen torpedo's is daarom noodzakelijk.

Uitwerking

Een volledig torpedo defensiesysteem bestaat uit twee delen. Een systeem ter misleiding of verstoring van torpedo's (*Softkill*) en een systeem om torpedo's uit te schakelen (*Hardkill*). Op dit moment is alleen het *Softkill* systeem grotendeels 'van de plank' verkrijgbaar. Een effectief *Hardkill* systeem vereist nog nader onderzoek en ontwikkeling. Dit project betreft alleen de verwerving van het *Softkill* systeem.

Het *Softkill* torpedo Defensiesysteem is bedoeld voor de *Anti Submarine Warfare* (ASW-)fregatten en het bevoorradingschip *Joint Support Ship* (JSS). Deze schepen zijn in beginsel inzetbaar in omstandigheden met een hoge dreiging van vijandelijke onderzeeboten.

Ook de huidige M-fregatten zijn in deze omstandigheden inzetbaar. Om redenen van doelmatigheid worden deze fregatten niet meer voorzien van het systeem.

Innovatie

Om vijandelijke torpedo's beter te kunnen detecteren, ontwikkelt en beproeft TNO de software van bestaande sonarsystemen. Hiervoor worden nieuwe algoritmes getest. Ook wordt een bestaande actieve sonar doorontwikkeld voor verbeterde detectie van inkomende torpedo's.

Relatie met andere projecten

- Vervanging M-fregatten (ASWF)

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftestelling Verwerving *Softkill* torpedo Defensiesysteem (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 229)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	100-250							
	DPO 2025	50-250							
	DPO 2026	50-250							

Commercieel vertrouwelijk

Commercieel vertrouwelijk

Maritiem materieel

Projectfase
In onderzoek

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

De onderzoeksfase (B-fase) van dit project loopt langer door dan initieel gepland. Deze fase wordt medio 2026 afgerond waarmee een keuze voor de verwerving kan worden gemaakt. Defensie informeert uw Kamer naar verwachting medio 2026 met een B-brief.

Bewapening maritieme lucht- en raketverdediging

Behoefte

Het project combineert de maatregelen ‘Verwerving *Ballistic Missile Defence* interceptiecapaciteit’, ‘Deelname ontwikkeling vervanging SM-2 familie’ en ‘Vervanging *Standard Missile 2 Block IIIA*’ uit de Defensienota 2022.

Uitwerking

De huidige Luchtverdedigings- en Commando Fregatten (LC-fregatten) beschikken over een gelaagde verdediging met verschillende typen raketten die elkaar aanvullen qua bereik. Dat betreft de SM-2 raketten voor de grote afstand, Goalkeeper-snelvuurkanons voor de nabijverdediging en de *Evolved Sea Sparrow Missile* (ESSM) Block 1 raketten voor de tussenliggende afstand.

Ook voor de nieuwe LC-fregatten wil Defensie een gelaagde verdediging toepassen met effectieve wapens voor kortere en langere afstanden. Defensie streeft naar de aanschaf van wapens van dezelfde fabrikant die deze *Military-off-the-Shelf* kan leveren. De aanschaf bij één leverancier zorgt voor een goede onderlinge samenhang van de afzonderlijke wapens, maakt de integratie van de nieuwe raketten in de vervangende LCF makkelijker en is doelmatiger bij het onderhoud.

Innovatie

De bewapening tegen hypersonische dreigingen is nog in ontwikkeling. Bij dit materieelproject sluit Defensie aan bij twee onderzoeksprojecten van het Europees Defensiefonds (EDF) de *Hypersonic Defence Interceptor Study* (HYDIS) en het *Hypersonic Defence Interceptor Programme* voor de ontwikkeling van een interceptiecapaciteit tegen deze wapens. Nederland is betrokken bij HYDIS.

Relatie met andere projecten

- Vervanging LC-fregatten

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling ‘Vervanging LC-fregatten’ en ‘Bewapening maritieme lucht- en raketverdediging’ (A-brief) d.d. 1-3-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 426)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	1000-2500							
DPO 2025	1000-2500	B						
DPO 2026	1000-2500		B					

Maritiem materieel

Projectfase
In onderzoek

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst in het DPO opgenomen.

Maritieme kinetische counter-UAS

Behoefte

De incidenten met drones boven de Nederlandse vliegvelden en eerdere incidenten met Russische drones in Polen en Roemenië laten herhaaldelijk zien dat de dreiging van *uncrewed aerial systems* (UAS), oftewel onbemanste luchtsystemen, groot is. Ook voor marineschepen en koopvaardij neemt de dreiging van bewapende onbemanste luchtsystemen snel toe. Tegenstanders kunnen met de inzet van (grote aantallen) onbemanste luchtsystemen eenvoudiger een vlootverband of een eenheid mariniers detecteren en aanvallen. Dit leidt tot een andere manier van optreden van de maritieme eenheden. Eenheden moeten zelfstandig kunnen voorzien in de verdediging van het eigen schip, en waar van toepassing te beschermen koopvaardij, tegen onbemanste luchtsystemen.

Defensie heeft daarom behoefte aan kinetische (hardkill) afweer capaciteit tegen de middellange dreiging van UAS, waaronder kamikazedrones, voor de varende eenheden van het Commando Zeestrijdkrachten. Deze capaciteit draagt bij aan de opbouw van de gelaagde verdediging van een vlootverband. Met de beoogde maritieme kinetische C-UAS capaciteit vult Defensie een *capability gap* in en versterkt daarmee de maritieme gevechtskracht en afschrikking binnen onder andere NAVO-operaties evenals de effectieve begeleiding van koopvaardij schepen.

Uitwerking

Dit project omvat naast de ingebruikname van het nieuwe wapensysteem ook de doorontwikkeling ervan. Defensie beoogt op korte termijn deze capaciteit aan te schaffen voor varende eenheden van het Commando Zeestrijdkrachten, daaropvolgend wordt in samenwerking met de toekomstige leverancier, het systeem meerjarig verbeterd. Voor de oplevering van deze capaciteit gaat Defensie, in lijn met de Defensie Strategie voor Industrie en Innovatie (DSII), primair naar de Nederlandse defensie-industrie en als dat niet toereikend blijkt, naar de Europese industrie met Nederlandse participatie.

- Relatie met andere projecten**
- Langer doorvaren LCF - Elektronische oorlogsvoering
 - Langer doorvaren LCF - Materiële zeewaardigheid
 - Verwerving onbemanste systemen

- Relevante Kamerstukken**
- Brief Maritieme kinetische counter-UAS (A-brief) d.d. 24 november 2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 473)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk DPO 2026	250-1000 250-1000		B	D				

Projectfase
In onderzoek

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
De onderzoeksfase loopt langer door dan initieel gepland. Uw Kamer wordt naar verwachting medio 2027 met een B-brief geïnformeerd over de resultaten van de onderzoeksfase.

Vervanging LC-fregatten

Behoefte
De huidige Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) van het Commando Zeestrijdkrachten vormen een belangrijk deel van de gevechtskracht op zee. Zij kunnen een maritieme taakgroep, civiele schepen en kustgebieden beschermen tegen dreiging uit de lucht en het commando voeren over een maritieme taakgroep. In de loop van de jaren ‘30 zijn deze marineschepen echter aan vervanging toe.

Uitwerking
De hoofdtaak van de nieuwe LC-fregatten is onveranderd: de verdediging tegen luchtdreiging waarbij zij een maritieme taakgroep van meerdere schepen beschermen. Ook civiele schepen, kustgebieden en belangrijke objecten op zee zoals booreilanden kunnen worden beschermd. De nieuwe LC-fregatten zijn geschikt voor optreden in het hoogste deel van het geweldsspectrum. Ze kunnen bovendien een staf aan boord nemen om het commando te voeren over een maritieme taakgroep.

De NAVO streeft naar een geïntegreerde lucht- en raketverdedigingscapaciteit voor de bescherming van het Europese grondgebied en bondgenootschappelijke eenheden (*Integrated Air and Missile Defence*, IAMD). Nederland heeft de ambitie zijn IAMD-capaciteiten substantieel te versterken en NAVO-tekorten op deze gebieden te verminderen. Door deze vervanging kan Defensie blijven voldoen aan wat de NAVO

van ons verwacht. Met de gebruikelijke cyclus van opwerken naar inzet, de inzet zelf, en het onderhoud beschikt Defensie structureel over inzetbare LC-fregatten.

Innovatie
Nederlandse kennisinstituten zoals TNO, NLR en MARIN leveren bijdragen aan de innovaties die nodig zijn om het nieuwe LC-fregat te laten voldoen aan de gestelde operationele eisen, zoals dat ook is gebeurd bij de ASW-fregatten. De permanente innovaties bij marineschepen kunnen ook leiden tot civiele toepassingen en versterken daarmee de Maritieme Maakindustrie als geheel.

- Relatie met andere projecten**
- Bewapening maritieme lucht- en raketverdediging
 - ESSM Block 2: Verwerving en integratie
 - Vervanging 127 mm kanon LC-fregatten
 - Vervanging *Close-In Weapon System*
 - Vervanging Maritiem *Surface-to-surface missile*
 - Vervanging M-fregatten (ASWF)
 - Verwerving *Maritime Strike*

- Relevante Kamerstukken**
- Brief Behoeftestelling ‘Vervanging LC-fregatten’ en ‘Bewapening maritieme lucht- en raketverdediging’ (A-brief d.d. 1 maart 2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 426)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
				B					
	Oorspronkelijk	>2500							
	DPO 2025	>2500							
	DPO 2026	>2500			B				

Maritiem materieel

Projectfase
In onderzoek

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Geen belangrijke wijzigingen ten opzicht van het DPO 2025.

Verwerving Amfibische Transportschepen

Behoefte

De twee huidige amfibische transportschepen (*Landing Platform Docks*, LPD's) vormen een belangrijk onderdeel van het maritieme vermogen van Nederland. De LPD's bereiken over enkele jaren het einde van hun geplande levensduur en vervanging is daarom aan de orde. Daarnaast beschikt het Commando Zeestrijdkrachten voor patrouille- en andere taken over vier *Oceangoing Patrol Vessels* (OPV's) die in de jaren '30 aan vervanging toe zijn. Dit project combineert de vervanging van beide scheepsklassen door één nieuwe klasse.

Uitwerking

Bij amfibische operaties brachten amfibische transportschepen de eenheden van het Korps Mariniers en hun ondersteuning naar een plek in het inzetgebied. De LPD's kunnen daarbij worden ondersteund door het *Joint Support Ship*. Afhankelijk van de dreiging wordt deze amfibische taakgroep beschermd door fregatten. Vanaf de amfibische transportschepen gaan de mariniers en hun materieel straks op meerdere plekken aan land met behulp van landingsvaartuigen en helikopters. De nieuwe schepen kunnen net als de huidige LPD's meerdere landingsvaartuigen meenemen in hun interne dok en middels takels aan de zijkant van het schip. Helikopters en onbemande systemen kunnen opereren vanaf een helikopterdek.

De OPV's zijn ontworpen voor taken lager in het geweldsspectrum dan die voor fregatten. Deze schepen hebben in de loop der jaren hun waarde bewezen als stationsschip in het Caribisch gebied en bij onder andere drugsbestrijding in het Caribisch gebied, piraterijbestrijding in de wateren bij Somalië en humanitaire hulpverlening na orkanen op de Bovenwindse Eilanden van het Koninkrijk.

Voor de vervanging van de LPD's en OPV's heeft Defensie behoefte aan Amfibische Transportschepen die geschikt zijn voor een veelheid van taken, uiteenlopend van amfibische operaties tot maritieme veiligheidsoperaties en humanitaire hulpverlening. Deze breed inzetbare schepen zorgen voor meer flexibiliteit in missieplanning en geplande of ongeplande amfibische of andersoortige operaties. Daarnaast vergroot de keuze voor één scheepsklasse, in plaats van twee, de doelmatigheid. Een van de permanente taken van het Commando Zeestrijdkrachten is het leveren van een stationsschip in het Caribisch Gebied. Deze taak kan in de toekomst ook worden vervuld door een Amfibisch Transportschip.

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	1000-2500							
	DPO 2025	1000-2500		B					
	DPO 2026	1000-2500		B					

Verwerving Amfibische Transportschepen (vervolg)

Innovatie

Bij het ontwerp en de bouw van marineschepen is innovatie onmisbaar. Nederlandse kennisinstituten zoals TNO, NLR en MARIN leveren bijdragen aan de innovaties die nodig zijn om het Amfibische Transportschip te laten voldoen aan de gestelde operationele eisen, zoals dat ook is gebeurd bij de ASW-fregatten en nog gaat gebeuren bij de LC-fregatten. De permanente innovaties bij marineschepen kunnen ook leiden tot civiele toepassingen en versterken daarmee de Maritieme Maakindustrie als geheel.

Relatie met andere projecten

- *Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn* (FLATM BV)
- *Future Littoral All-Terrain Mobility Patrouillevoertuigen* (FLATM PV)
- Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (LCVP)

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling Verwerving Amfibische Transportschepen (A-brief) d.d. 06-03-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 327)

Maritiem materieel

Projectfase
In onderzoek

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Verwerving Counter UUV systeem Anti-Torpedo Torpedo (ATT)

Behoefte
De anti-torpedo torpedo is een ontwikkeling – een hard-kill systeem – om Unmanned Underwater Vehicles (UUV) zoals onderwater-drones en torpedo's te vernietigen voordat deze hun doel raken. Het geeft marineschepen de capaciteit om zich kinetisch te verdedigen tegen de dreiging van deze onderwaterwapens. Het systeem is onderdeel van de doorontwikkeling en innovatie binnen Anti Submarine Warfare (ASW). Het fregat voor ASW wordt als eerste platform uitgerust met het ATT-systeem.

Uitwerking
Defensie is aangesloten bij het PESCO ontwikkelproject voor de ATT. Samen met andere Europese landen wordt gewerkt aan een productiegereed ontwerp.

- Relatie met andere projecten**
- Vervanging M-fregatten (ASWF)
 - Vervanging LC-fregatten
 - Verwerving Amfibische Transportschepen

- Relevante Kamerstukken**
- Brief Gecombineerde A-brief materieelprojecten (A-brief) d.d. 23 april 2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 463)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2026	250-1000				B			

Land materieel

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Met het programma aanvulling inzetvoorraden munitie verwerft Defensie extra munitie voor dit project. Hiervoor is budget overgeheveld.

Om te kunnen voldoen aan de behoefte voor de eerste hoofdtak wordt de *Course Correcting Fuses (CCF)* munitie verder doorontwikkeld. Hiervoor wordt de looptijd van het project verlengd.

155mm Precision Guided Munition (PGM) voor de PzH2000

Behoefte

Om de slagkracht te leveren ter ondersteuning van de manoeuvre-eenheden en ondersteuning van het gevecht van de brigade in de diepte, heeft de krijgsmacht de Pantserhouwitsers PzH2000NL ter beschikking. De effectiviteit en doelmatigheid van de PzH2000NL worden verder verbeterd door het gebruik van precisiemunitie. Hierdoor is minder munitie nodig om een doel uit te schakelen. Daarnaast neemt door het gebruik van precisiemunitie het risico van ongewenste nevenschade (*collateral damage*) af. Dit project voorziet in de aanschaf van precisiemunitie voor de PzH2000NL.

Uitwerking

Precisiemunitie bestaat uit twee munitiesoorten: *Precision Guided Munition (PGM)* en *Course Correcting Fuses (CCF's)*. Bij de opstart van het project is gebleken dat lasergeleide projectielen (behorende tot de PGM), die voldoen aan de projecteisen, niet op de markt waren. Daarvoor in de plaats zijn *Precision Guided Kits* aangeschaft. Dit zijn gps-koppen die op reguliere 155mm granaten geschroefd worden. Er is in 2021 een *Letter of Order and Acceptance* getekend voor CCF. Dit project verloopt via *Foreign Military Sales*, waarbij de verwerving via de overheid van de Verenigde Staten plaatsvindt.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- *Midlife Update (MLU)* voor de Pantserhouwitsers 2000NL (PzH2000NL)

Relevante Kamerstukken

- Kamerbrief Aanvullende bestelling munitievoorraden d.d. 14-05-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 434)
- Kamerbrief Aanvulling inzetvoorraad munitie d.d. 18-04-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 395)
- Brief Aanvulling munitievoorraden fase 2 (A-brief) d.d. 19-10-2018 (Kamerstuk 27 830 nr. 265)
- Brief Verwerving Precision Guided Munition voor Pantserhouwitsers d.d. 20-02-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 146)
- Brief Verwerving Precision Guided Munition voor de PzH-2000 d.d. 27-01-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 144)
- Brief Behoeftestelling Precision Guided Munition voor de PzH-2000 (A-brief) d.d. 07-04-2008 (Kamerstuk 31 200 X, nr. 104)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2025	101,6	88,0	13,6					
DPO 2026	119,1	52,7	20,5	22,5	23,4			

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
De looptijd van het project is aangepast naar de actuele levertijden van de additionele verwerving.

Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten

Behoefte

In een wereld die onveiliger wordt en aan verandering onderhevig is, moet Defensie niet alleen slagkracht, maar ook het voortzettingsvermogen verder versterken. Defensie vergroot daarom de inzetvoorraad voor o.a. munitie. De Patriot PAC-3 raket maakt deel uit van de munitietypen waarvoor de inzetvoorraad aangevuld moet worden. De Patriot systemen van Defensie spelen een belangrijke rol bij de verdediging tegen een scala aan luchtdreigingen, zoals vliegtuigen, helikopters, tactische ballistische raketten en kruisvluchtwapens.

Uitwerking

Dit project voorziet in de aanschaf van PAC-3 raketten die nodig zijn om te kunnen voldoen aan de inzetbaarheidsdoelstellingen. Daarnaast omvat het project de verwerving van aanvullende raketten voor certificering en testen gedurende de levensduur. De productie van PAC-3 raketten richt zich op de modernere PAC-3 raket in de *Missile Segment Enhancement* (MSE) variant. Deze heeft een grotere hoogte en bereik dan de oudere PAC-3 variant en is ook geschikt voor de verdediging tegen moderne, snelle en wendbare types ballistische raketten en kruisvluchtwapens.

Dit project verloopt via *Foreign Military Sales*, waarbij de verwerving bij de Amerikaanse leverancier Lockheed Martin via de overheid van de Verenigde Staten plaatsvindt. De overeenkomst met de Amerikaanse overheid voor de levering van de raketten is in 2021 ondertekend. De levering van de raketten is in verband met een additionele verwerving voor de aanvulling van de inzetvoorraden verlengd.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Verlenging levensduur Patriot

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten (A-brief) d.d. 13-05-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 304)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	100-250							
	DPO 2025	250-1000							
	DPO 2026	250-1000							

Vertrouwelijk
Vertrouwelijk

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Dit project is voor het eerst in het DPO opgenomen als gevolg van een scopewijziging. Het bestaande project is opgeschaald en het projectbudget is verhoogd.

Doorontwikkeling Combat Unmanned Ground Systems (CUGS)

Behoefte

Het belang van onbemenste systemen op het slagveld neemt verder toe. Deze veranderende omgeving heeft geleid tot de noodzaak van het realiseren van onbemenste capaciteiten in het grondgebonden domein. In navolging van het nieuwe tankbataljon zal ook het nieuwe pantserinfanteriebataljon deels bestaan uit een onbemenste capaciteit. Daarnaast versterkt het Commando Landstrijdkrachten de anti-tank capaciteit, de *Intelligence, Surveillance and Reconnaissance (ISR)*-capaciteit en gevechtslogistieke capaciteit met onbemenste systemen. Inzet van onbemenste systemen vergroot de operationele effectiviteit van de krijgsmacht en vermindert daarnaast de risico's voor het personeel.

Gezien de snelheid van de technologische ontwikkelingen is continue doorontwikkeling van essentieel belang. Dit vraagt zowel om het realiseren van een *proof of concept* als het realiseren van operationele onbemenste capaciteiten. De noodzakelijke doorontwikkeling van de software voor de CUGS past daarnaast binnen de Digitale Transformatie Strategie (DTS) van Defensie. Dit moet leiden tot een moderne bedrijfsvoering die zorgdraagt voor de doorlopende implementatie van innovaties op het gebied van onbemenste grondgebonden capaciteiten en de aansturing hiervan.

Uitwerking

Het programma 'Doorontwikkeling CUGS' bestaat uit een project gericht op het leveren van operationele onbemenste

landsystemen voor de operationele eenheden, zoals het tankbataljon. Hiervoor sluit Defensie een raamcontract af met een Nederlandse marktpartij. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om CUGS voor pantserbestrijding en voor verkenning. Daarnaast kent CUGS een programmadeel waarin de innovatie, doorontwikkeling en inbedding van de CUGS in de organisatie wordt gefaciliteerd. Defensie zet voor de doorontwikkeling erop in om samen met de markt de software continue verder te ontwikkelen. In lijn met het Actieplan Onbemenste Systemen (APOS) kiest Defensie bewust voor de samenwerking met de Nederlandse defensie-industrie voor de ontwikkeling van deze systemen, omdat Defensie deze sleuteltechnologie in eigen hand en land willen houden en de kennis en technologie wil benutten en uitbouwen. Ook levert het programma een *demonstrator* concept op voor verdere conceptuele en operationele beproevingen.

Relatie met andere projecten

- Verwerving infanteriegevechtsvoertuig CV90
- Verwerving Leopard-2A8 gevechtstank
- Verwerving onbemanste systemen

Relevante Kamerstukken

- Brief Verwerving infanterievoertuig CV90 (A/B-brief) d.d. 19 december 2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 476)
- Brief Verwerving Leopard-2A8 gevechtstanks (A/D-brief) d.d. 14-10-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 449)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk DPO 2026	50-250 50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Als gevolg van de investeringen uit de Defensienota 2024 zijn in 2025 Boxers met 30mm toren verworven.

Met de verdere groei van het defensiebudget wordt de slagkracht van de krijgsmacht versterkt. Conform de NAVO-norm moet de 13e middelzware Brigade groeien naar een volwaardige *medium* capaciteit. Daarom bestelt Defensie additioneel Boxers met 30mm toren uit de optieruimte van het contract bij *lead nation* Duitsland.

Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie

Behoefte
Pantservoertuigen vormen de basis van het operationeel grondgebonden optreden. Bij het grondgebonden optreden worden deze pantservoertuigen gebruikt voor vuurkracht, bescherming, mobiliteit, commandovoering, inlichtingen en verzorging. Dit project betreft de vervanging van pantserrups commandovoertuigen M-577 en de diverse typen pantserrupsvoertuigen YPR door het Groot Pantserwielvoertuig Boxer.

Uitwerking
Het project omvatte initieel de internationale ontwikkeling en serieproductie van het pantserwielvoertuig Boxer. Het betrof de ontwikkeling van een gemeenschappelijk basisvoertuig en specifieke landgebonden missiemodules. Voor Nederland zijn dit de volgende vier versies voor operationeel gebruik: commandopost, ambulance, vracht en genie. In 2006 is voor de serieproductie een contract getekend, voor levering voor Nederland en voor Duitsland. De voertuigen zijn uitgeleverd tot en met 2018. Het project is in 2019 verlengd als gevolg van de meerbehoefte aan extra Boxers in ambulance-uitvoering en verbeterde nachtzichtapparatuur. Daarnaast zijn er Boxers met onbemenste toren (*Remote Controlled Turret* 30mm) verworven in samenwerking met Duitsland.

De Boxers worden geleverd door de Duitse leverancier Rheinmetall Landsysteme en mede geproduceerd bij Rheinmetall-Nederland vestiging Ede. Hier worden eveneens Boxers voor de krijgsmachten van Groot-Brittannië, Duitsland en Litouwen geproduceerd.

- Relatie met andere projecten**
- Geïstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden
 - Programma Foxtrot
 - Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

- Relevante Kamerstukken**
- Brief deelproject Groot Pantserwielvoertuig Boxer (E-brief) d.d. 23-09-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 445)
 - Brief over de resultaten van de verwervingsvoorbereiding van het project Groot Pantserwielvoertuig (D-brief) d.d. 18-10-2006 (Kamerstuk 26 396, nr. 63)
 - Brief inzake toelichting op programma van eisen en vergelijking GTK-project met ongevraagd alternatief RDM (Piranha) (B/C-brief) d.d. 24-01-2001 (Kamerstuk 26 396, nr. 6)
 - Brief inzake de noodzaak tot vervanging van de pantserrups commandovoertuigen type M-577 en pantservoertuigen YPR (A-brief) d.d. 18-04-1997 (Kamerstuk 25 000-X, nr. 74)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2025	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						
DPO 2026	>2500	Commercieel vertrouwelijk						

Commercieel vertrouwelijk

Commercieel vertrouwelijk

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Binnen het project worden aanvullende contra-mobiliteitsmunitie (CMM) (anti-tank mijnen) aangeschaft. Dit zijn CMM met een horizontaal effect en snelle inzetbare mijnverspreidingscapaciteit inclusief CMM. Hiermee wordt de mix aan contra-mobiliteitsmiddelen verder ingevuld. Het project wordt hierdoor verlengd en het projectbudget verhoogd.

Ground based Area Access Denial (GAAD)

Behoefte
De Nederlandse krijgsmacht moet kunnen optreden in omstandigheden met een hoog geweldsniveau. Hierbij zijn effectieve hindernissen van groot belang om andere partijen toegang tot gebieden te ontfeggen. Landeenheden hebben dan ook behoefte aan effectieve contra-mobiliteitsmiddelen om robuuste hindernissen op te werpen. Dit wordt ook wel *Ground based Area Access Denial* (GAAD) genoemd. Dit project voorziet in middelen om GAAD te kunnen uitvoeren.

Uitwerking
Een combinatie van verschillende deelsystemen gaan invulling geven aan de behoefte aan GAAD-capaciteit. Het betreft contra-mobiliteitsmunitie, een *remote control* functionaliteit voor de contra-mobiliteitsmunitie en een *area access denial* systeem. Defensie zoekt samenwerking met Duitsland voor de ontwikkeling van een nieuw contramobiliteits-systeem. Voor het innovatief *area access denial* systeem wordt onderzocht welke mix van innovatieve middelen de gewenste effecten kunnen genereren alvorens over te gaan tot de verwerving hiervan. Naast de scherpe munitie is ook een hoeveelheid munitie nodig voor opleiding en training. Dit betreft instructie-, exercitie- en oefenmunitie.

In 2024 is het eerste contract getekend met de Finse leverancier Raikka voor de leveringen van de contra-mobiliteitsmunitie (anti-tank mijnen).

- Relatie met andere projecten**
- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Relevante Kamerstukken**
- Brief Behoeftestelling project *Ground based Area Access Denial* (A-brief) d.d. 05-10-2018 (Kamerstuk 33 763, nr. 144)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	25-100							
	DPO 2025	50-250							
	DPO 2026	250-1000							

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Het projectbudget is aangepast als gevolg van een prijsbijstelling.

Levensduurverlenging zwaar bergingsvoertuig

Behoefte
Om de operationele inzetbaarheid van grondgebonden eenheden hoog te houden is onderhoud onontbeerlijk. Om zware (pantser)voertuigen te bergen zijn zware bergingsvoertuigen noodzakelijk. Hiervoor beschikt Defensie over Leopard-2 bergingstanks. Door een operationele en technische upgrade wordt de levensduur van deze voertuigen verlengd.

Uitwerking
De voertuigen van Defensie die tijdens een operatie niet meer kunnen rijden, moeten worden geborgen. Er moeten voldoende Leopard-2 bergingstanks beschikbaar zijn als bergingsvoertuig voor al het zware materieel zoals de CV90, Boxer, Pantserhouwitzer, genie- en doorbraaktank, de brugleggende tank, en in de toekomst de gevechtstank. Na de uitvoering van de operationele en technische upgrade kan de Leopard-2 bergingstank tot aan het einde van de (verlengde) levensduur zijn bergingstaak vervullen. Het project wordt in twee fasen uitgevoerd: in de eerste fase zijn vier Leopard-2 bergingstanks gemodificeerd. In de tweede fase volgen de overige voertuigen. Het eerste bergingsvoertuig met upgrade is in 2022 uitgeleverd. Defensie heeft een contract afgesloten met de Duitse leverancier Rheinmetall Landsysteme.

- Relatie met andere projecten**
- Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie
 - Verwerving Leopard 2A8 gevechtstanks
- Relevante Kamerstukken**
- Brief Levensduurverlenging zwaar bergingsvoertuig (A-brief) d.d. 11-03-2014 (Kamerstuk 27 830, nr. 125)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	25-100							
	DPO 2025	108,3	52,9	18,6	22,0	14,9			
	DPO 2026	116,7	48,8	27,3	24,2	16,4			

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2025.

Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS)

Behoefte

Defensie beschikt over gevechtseenheden die snel over grote afstanden zijn in te zetten. De inzet van deze eenheden in het volledige geweldsspectrum, binnen alle hoofdtaken en in de context van het moderne gevechtsveld vereist adequate ondersteuning, waaronder grondgebonden vuursteun. LIVS moet voorzien in vuursteuncapaciteit die vergelijkbaar is met de huidige capaciteit, maar sneller gereed is om vuursteun te leveren, preciezer is, een groter bereik heeft en effectief is tegen bepantserde doelen.

Uitwerking

- Het programma LIVS bestaat uit drie deelprojecten:
- 1. 120mm mortieren voor twee brigades en het Korps Mariniers;
 - 2. Mortiersysteem op een CV90 onderstel voor de 43^e brigade + 120mm munitie;
 - 3. *Loitering munitions*.

Na voltooiing van dit programma zullen alle brigades van het Commando Landstrijdkrachten en de bataljons van het Korps Mariniers in de toekomst over deze capaciteit beschikken. De scope van het product (120mm mortier) is gewijzigd en gaat van een losse mortier naar automatische en geïntegreerde mortieren op verschillende platformen. De munitie wordt in deze projecten integraal meegenomen, inclusief de verwerving van *Precision Guided Munition* (PGM 120mm).

Relatie met andere projecten

- *Midlife Update* (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL

Relevante Kamerstukken

- Brief Licht Indirect Vurend Systeem (A-brief) d.d. 17-12-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 326)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	25-100							
	DPO 2025	250-1000	A						
	DPO 2026	250-1000	A						

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
De verwachte contractering volgt in de tweede helft van 2026. De verwachte *midlife update* schuift hierdoor naar achteren.

Midlife Update (MLU) Bushmaster

Behoefte
Defensie beschikt over Bushmaster-pantserwielvoertuigen die in gebruik zijn bij het Commando Landstrijdkrachten. Defensie heeft in 2006 Bushmasters aangekocht en deze zijn in meerdere missies intensief ingezet. Het Bushmaster-pantserwielvoertuig is ingedeeld bij eenheden in een (gevechts-) ondersteunende rol en kent een veelzijdig gebruiksprofiel. De Bushmaster is in uiteenlopende profielen ingedeeld binnen de landstrijdkrachten zoals commandovoering, logistiek, genietaken en explosieve opruiming. Daarnaast zijn Bushmaster voertuigen ondergebracht in een centrale pool waardoor deze snel beschikbaar zijn voor inzet in missies. Het doel van de MLU is de Bushmasters operationeel relevant, toekomstbestendig en technisch inzetbaar te houden.

Uitwerking
De werkzaamheden omvatten een breed spectrum aan maatregelen voor de verbetering van de bescherming, de vuurkracht, de mobiliteit, het waarnemingsvermogen, de commandovoering, de instandhouding en de training. Het project omvat specifieke aanpassingen op de verschillende varianten van de Bushmaster. Ook worden varianten voorzien van een secundaire energiebron. Hierdoor vermindert het gebruik van de voertuigmotor bij statisch optreden en verlaagt dit de warmte- en geluidsuitstraling. Daarnaast beperkt dit het brandstofverbruik en reduceert het de CO2-uitstoot.

- Relatie met andere projecten**
- Initiële Counter Improvised Explosive Devices (C-IED)
 - Programma Foxtrot
 - Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)
 - Vervanging ESM-capaciteiten KL EOVS-systeem

- Relevante Kamerstukken**
- Brief *Midlife Update* Bushmaster (A-brief) d.d. 14-12-2021 (Kamerstuk 27 830, nr. 348)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	25-100							
	DPO 2025	50-250	A						
	DPO 2026	50-250	A						

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Het project loopt langer door omdat door de fabrikant de uitlevering van de serieproductie naar achteren is geschoven. Dit wordt veroorzaakt door prioritering van de steun aan Oekraïne, het opzetten van een nieuwe productielijn en schaarste in de toeleveringsketen. Het projectbudget is aangepast als gevolg van een prijsbijstelling.

Midlife Update (MLU) Fennek

Behoefte

De veiligheidsomgeving is in de afgelopen jaren veranderd. Dreigingen zijn complexer geworden en daarbij is het belang van het snel verzamelen, verwerken en analyseren van informatie vergroot. Dit blijkt ook uit de hogere eisen die de NAVO stelt aan capaciteiten die informatie vergaren. De Fennek vervult uiteenlopende functies binnen het optreden van het Commando Landstrijdkrachten. De Fennek levert bijvoorbeeld een belangrijke bijdrage aan informatievergaring. Het doel van de MLU is de Fennek technisch inzetbaar en operationeel relevant te houden tijdens de resterende levensduur.

Relatie met andere projecten

- Geïstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden
- *Midlife Update (MLU)* voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

Relevante Kamerstukken

- Brief *Midlife Update* Fennek (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 214)

Uitwerking

De werkzaamheden omvatten een breed scala aan maatregelen voor verbetering van de functionaliteiten bescherming, vuurkracht, mobiliteit, waarneming, commandovoering, training en instandhouding. Om te blijven voldoen aan de eisen op het gebied van commandovoering en informatieverwerking, inclusief integratie van de hiervoor benodigde middelen, wordt de MLU Fennek nauw hierop afgestemd. De serieproductie vindt plaats bij Van Halteren Technologies in Nederland. Het contract is afgesloten met de Duitse leverancier Kraus-Maffei Wegmann (nu KNDS). Het eerste serievoertuig is aan Defensie geleverd in 2022.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2025	550,4	199,7	126,9	99,7	124,0			
DPO 2026	564,8	114,6	116,9	90,0	80,0	80,0	83,3	

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Het project loopt langer door vanwege geleerde lessen uit Oekraïne die worden verwerkt in de *midlife update*. Daarnaast hebben capaciteitsproblemen binnen en buiten het project ervoor gezorgd dat het project langer duurt. Tevens is het projectbudget verhoogd. In 2025 is Litouwen toegetreden tot de samenwerking.

Midlife Update (MLU) voor de Pantserhouwitser 2000NL (PzH2000NL)

Behoefte

Het Commando Landstrijdkrachten heeft de PzH2000NL ter beschikking om slagkracht te leveren ter ondersteuning van manoeuvre-eenheden en ter ondersteuning van het gevecht van de brigade in de diepte. Om deze ondersteuning en slagkracht te kunnen blijven garanderen, is een *Midlife Update* (MLU) van het systeem noodzakelijk. Dit project voorziet in een MLU van de PzH2000NL waardoor deze technisch inzetbaar en operationeel relevant blijft tijdens de resterende levensduur.

Relatie met andere projecten

- 155mm *Precision Guided Munition* (PGM) voor de PzH2000

Relevante Kamerstukken

- Brief *Midlife Update* (MLU) voor de Pantserhouwitser 2000NL (PzH2000NL) (A-brief) d.d. 11-10-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 263)

Uitwerking

Dit project is een internationale samenwerking met Duitsland en Litouwen. De werkzaamheden omvatten onder andere het moderniseren van de voertuigelektronica en het vervangen van het interne ventilatiesysteem. Dit moet de beschikbaarheid van het systeem verbeteren. Daarnaast wordt het laadsysteem aangepast, zodat het mogelijk wordt om ook met langedrachtprojectielen de reguliere vuursnelheid te behalen. Ten slotte wordt de bepantsering gemoderniseerd en wordt het zicht bij verplaatsingen bij duisternis verbeterd door aanpassing van de nachtzichtapparatuur. De scope van het project wordt aangepast en geharmoniseerd met Duitsland en Litouwen.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2025	50-250	A						
DPO 2026	250-1000	A						

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijziging
In de looptijd van het project worden de voertuigen later uitgeleverd als gevolg van de benodigde aanpassingen in de configuratie voortkomend uit testen met het wapensysteem. Het projectbudget is aangepast als gevolg van een prijsbijstelling.

Midlife Update (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL

Behoefte
Uitgestegen en gemotoriseerd optreden van militairen is de basis voor het grondgebonden gevecht. Het Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL vormt één van de basismiddelen voor dit optreden. Om het wapensysteem technisch inzetbaar te houden tot aan het einde van de levensduur en de operationele relevantie te waarborgen binnen de huidige veiligheidscontext is een *Midlife Update* (MLU) benodigd.

Uitwerking
Dit project voorziet in de MLU van de CV90 en een verhoging van de bescherming en de vuurkracht in verband met huidige en toekomstige dreigingen. Deze dreigingen variëren van *Explosively Formed Projectiles* (EFP) tot diverse moderne types *Rocket Propelled Grenades* (RPG) inclusief projectielen. Het contract met de Zweedse leverancier BAE Systems Hägglunds is in 2021 getekend. De serieproductie vindt plaats bij Van Halteren Technologies in Nederland. De eerste gemoderniseerde gevechtsvoertuigen van de serieproductie zijn geleverd in 2025.

Innovatie
De CV9035NL wordt van een modern *active protection system* (APS) voorzien als bescherming tegen antitankraketten en drones.

- Relatie met andere projecten**
- Aanvulling inzetvoorraad munitie
 - Geïstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden
 - Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS)
 - Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS)
 - Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

- Relevante Kamerstukken**
- Brief over de resultaten van de verwervingsvoorbereiding (D-fase) *Midlife Update* (MLU) van het project Infanteriegevechtsvoertuig CV9035NL (D-brief) d.d. 10-11-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 320)
 - Brief over de resultaten van de gecombineerde studie- en verwervingsvoorbereidingsfase (C/D-fase) van het project Infanterie Gevechtsvoertuig (IGV) (C/D-brief) d.d. 09-11-2004 (Kamerstuk 26 396, nr. 40)
 - Brief Behoeftestelling *Midlife Update* (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL (A-brief) d.d. 11-10-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 262)
 - Brief Behoeftestelling Verwerving CE-pakketten IGV (A-brief) d.d. 11-11-2012 (Kamerstuk 27 830, nr. 104)

Financiën Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2025	863,2	441,7	174,1	179,5	67,9			
	DPO 2026	880,4	358,8	149,5	250,1	122,0			
	Effect op exploitatie	106,5		6,4	6,4	6,5	6,5	6,5	6,5

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
De eerste systemen zijn door Thales Nederland uitgeleverd aan Defensie. De contracttering van de additionele systemen als gevolg van uitbreiding van de luchtverdediging is voorzien in midden 2026. Het projectbudget en de projectomvang zijn aangepast.

Multi Missie Radar (MMR)

Behoefte
Om effectief te kunnen optreden is een sterke inlichtingenpositie een vereiste. Inlichtingen zijn essentieel voor een goede *situational awareness* en in het bijzonder ook voor de bestrijding van vijandelijke grondwapens. Met het einde van de levensduur van de huidige Wapen Locatie Radar ontstaat behoefte aan vervangende capaciteit. Omdat daarnaast de dreiging van aanvallen met *Rockets, Artillery and Mortars* (RAM) en van kleine onbemande vliegtuigen (Class 1-UAV of drones) toeneemt, moet de capaciteit ook deze nieuwe dreigingen kunnen onderkennen. De toename van de luchtverdedigingscapaciteit vraagt om een toename van de detectiecapaciteit.

Uitwerking
Binnen dit project wordt de Multi Missie Radar van Thales Nederland verworven. Tevens is er veel internationale belangstelling voor aanschaf via het Nederlandse contract en hebben Noorwegen, Denemarken en Litouwen de radars gekocht.

Innovatie
Het concept voor de MMR wordt in een intensieve samenwerking tussen het Commando Landstrijdkrachten en Thales Nederland ontwikkeld. Het operationele concept voor wapenlocatie en luchtverdediging vormt hierbij de leidraad. Bij de ontwikkeling van de radar is ingezet op een hoog mobiel en snel inzetbaar radar systeem. Voor de instandhouding zal Defensie gebruik maken van een onderhoudsprogramma waarin ruimte is voor verdere ontwikkeling. De MMR gebruikt dezelfde radarantenne als toegepast op een aantal schepen van het Commando Zeestrijdkrachten. De software is voor een groot deel gelijk aan de marinesystemen, maar geoptimaliseerd voor de toepassing binnen het Commando Landstrijdkrachten.

- Relatie met andere projecten**
- Initiële Counter-UAS-capaciteit
 - Raketartillerie
 - Vervanging MRAD en SHORAD

- Relevante Kamerstukken**
- Brief Behoeftestelling C-RAM en Class 1 UAV-detectiecapaciteit (A-brief) d.d. 21-10-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 161)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2025	100-250	Commercieel vertrouwelijk						
DPO 2026	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						

Commercieel vertrouwelijk
Commercieel vertrouwelijk

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

In de looptijd van het project worden de systemen later uitgeleverd als gevolg van benodigde testen. De verdere validatie van de raketartilleriesystemen wordt in 2026 afgerond, waarna aansluitend de levering plaatsvindt. De latere eerste levering heeft geen invloed op de totale looptijd van dit project en geen invloed op tijdlijn van volledige inzetgereedheid (*Full Operational Capable*).

Raketartillerie

Behoefte

Grondgebonden vuursteun over korte, middellange en lange afstand is essentieel in het gevecht. Defensie versterkt daarom de vuursteuncapaciteit voor grondgebonden eenheden. Het project ‘Raketartillerie’ voorziet in raketartilleriesystemen als nieuwe capaciteit. De raketartilleriesystemen worden samen met de Pantserhouwitsers, sensoren, *command & control* systemen en logistieke ondersteuning ondergebracht in twee afdelingen artillerie. Dit is een significante stap voorwaarts in de versterking van de grondgebonden vuurkracht en geeft verdere invulling aan de eisen die de NAVO aan de gevechtsbrigades stelt.

Uitwerking

Dit project realiseert raketlanceersystemen voor twee operationele eenheden van batterijgrootte en voor logistieke reserve en voor Opleiding & Training (O&T). Daarnaast dient dit project te voorzien in munitie en aanpassing munitievoertuigen, initiële instandhoudingsmiddelen, training, simulatiemiddelen voor O&T en C4I voor de raketlanceersystemen. Tenslotte wordt de aansluiting van deze C4I-middelen gerealiseerd op de bestaande Nederlandse C4I en vuurleidingssysteem en de personele uitbreiding voor de inrichting van het wapensysteemmanagement binnen het Commando Landstrijdkrachten en COMMIT.

- Fase 1: Levering van vier systemen eind 2023 voor het opleidings- en trainingstraject. In deze eerste fase zijn ze ook operationeel in te zetten. De eerste systemen zijn conform planning in 2023 aan Nederland geleverd.
- Fase 2: In 2024 begint de *engineering* voor de serieproductie. Validatie en levering van deze systemen vindt plaats vanaf 2026.
- Fase 3: Doorontwikkeling.

De raketlanceersystemen worden geleverd door de Israëlische fabrikant Elbit.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)

Relevante Kamerstukken

- Brief Resultaten verwervingsvoorbereiding project Raketartillerie (D-brief) d.d. 03-04-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 392)
- Brief Raketartillerie (A/B-brief) d.d. 18-10-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 376)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2025	250-1000							
	DPO 2026	250-1000							

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Dit project betreft een nieuwe behoefte en deze is voor de eerste keer opgenomen in het DPO.

Uitbreiding zware bergingscapaciteit

Behoefte

Defensie versterkt de slagkracht van het Commando Landstrijdkrachten en geeft hiermee (deels) invulling aan de NATO Priority Targets (NPT) die door NAVO aan Nederland zijn opgedragen. Onderdeel van deze groei is het versterken van de ondersteunende capaciteiten om inzetbaar te zijn binnen de context van hoofdtak 1. Als belangrijk onderdeel van de ondersteunende capaciteiten voor de *Heavy Infantry Brigade* (HIB) en de *Medium Infantry Brigade* (MIB) is aanvullende zware bergingscapaciteit noodzakelijk.

Uitwerking

Dit project richt zich op verwerving van aanvullende zware bergingsvoertuigen inclusief de aanschaf van *Remote Controlled Weapon Stations* (RCWS), de initiële aanschaf van munitie, reservedelen, onderhoudspakketten, en IT-middelen. De zware bergingsvoertuigen moeten dezelfde mobiliteit bieden als gevechtsvoertuigen zoals de CV90 en de Leopard-2A8 gevechtstank, kunnen bergen, hijsen en afvoeren, en een hoge beschermingsgraad hebben tegen conventionele en hedendaagse dreigingen (drones en *loitering munitions*).

De omvang betreft de operationele behoefte van de zware bergingscapaciteit voor onder meer het nieuwe tankbataljon, het nieuwe pantserinfanteriebataljon CV90, en de aanvulling van de ontbrekende capaciteiten. Ook wordt capaciteit aangeschaft voor opleidingsbehoefte.

Bij het formuleren van de eisen voor het zware bergingsvoertuig heeft Defensie er voor gekozen om de verwerving ‘van de plank’ te doen (*Military-off-the-Shelf*: MOTS) en te kiezen voor bewezen technologiesystemen. Defensie kiest voor de WiSENT-2 van leverancier Flensburger Fahrzeugbau Gesellschaft (FFG). Op basis van het operatieconcept en uit het marktonderzoek is gebleken dat deze oplossing voldoet aan de gestelde eisen.

Relatie met andere projecten

- Levensduurverlenging zwaar bergingsvoertuig
- Programma Foxtrot
- Verwerving CV90
- Verwerving Leopard-2A8 gevechtstanks

Relevante Kamerstukken

- Brief Uitbreiding zware bergingscapaciteit (A/B-brief) d.d. 4 februari 2026 (Kamerstuk 27 830, nr. 478)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	250-1000		A/B					
DPO 2026	250-1000		D					

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijziging
Defensie schaft versneld een Patriot Fire Unit (FU) aan met logistieke reserve. Hierover is de Kamer op 23 maart 2026 geïnformeerd. Defensie voert aanvullend onderhoud uit aan de wapensysteemcomponenten en schaft COTS/MOTS de vervanging aan van aan het wapensysteem gerelateerd materieel. Hierdoor wordt het projectbudget verhoogd.

Een belangrijke oorspronkelijke doelstelling binnen het project is bereikt. De hoofdcomponenten zijn gemoderniseerd en daarmee zijn de initiële levensduurverlengende maatregelen afgerond.

De vervanging van de benodigde specifiek geschikte generatoren vindt plaats door tussenkomst van het NATO Support and Procurement Agency (NSPA). Dit contract is het afgelopen jaar getekend, waarbij de serieproductie naar verwachting in 2030 start. Daarom wordt het project verlengd.

Verlenging levensduur Patriot

Behoefte
Om te voorzien in bescherming van het NAVO-verdragsgebied en van ingezette eenheden maakt de Nederlands krijgsmacht onder meer gebruik van het Patriot-systeem. Het systeem is in de afgelopen jaren verouderd. Om de inzet voor lucht- en raketverdediging te kunnen blijven garanderen is levensduur verlengend onderhoud noodzakelijk. Dit project verlengt de levensduur van het Patriot-systeem om te kunnen blijven optreden op alle geweldsniveaus, door middel van expeditionaire of territoriale lucht- en raketverdediging. Tevens wordt met dit project de geleverde Patriotsystemen aan Oekraïne aangevuld.

Uitwerking
Defensie gebruikt het Patriot-systeem sinds 1987. Het project betreft de vernieuwing en instandhouding van componenten van de Patriot en de aan het wapensysteem verbonden apparatuur. Door het uitvoeren van levensduur verlengende maatregelen aan Patriot wapensysteemcomponenten blijft het systeemtechnisch inzetbaar tot tenminste 2040. Naar aanleiding van de extra investeringen uit de Defensienota 2022 worden alle lanceersystemen voorzien van een upgrade. Hiermee worden alle systemen op de standaarden van de Verenigde Staten gebracht waardoor ze PAC-3 raketten kunnen verschieten. Dit betreft modificatiepakketten en diensten van de Amerikaanse fabrikant Raytheon die via Foreign Military Sales (FMS) worden ingekocht.

- Relatie met andere projecten**
- Aanvulling inzetvoorraad munitie
 - Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten
 - Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
 - Levensduurverlenging zwaar bergingsvoertuig
- Relevante Kamerstukken**
- Brief Realisatie verlenging levensduur Patriot (B/D-brief) d.d. 20-10-2016 (Kamerstuk 27 830, nr. 188)
 - Brief Aanschaf van Modern Man Stations d.d. 29-01-2016 (Kamerstuk 27 830, nr. 167)
 - Brief Behoeftestelling verlenging levensduur Patriot (A-brief) d.d. 05-10-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 159)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2025	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						
DPO 2026	>2500	Commercieel vertrouwelijk						

Commercieel vertrouwelijk

Commercieel vertrouwelijk

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Vooruitlopend op de definitieve oplossing zijn in 2025 Manticore-voertuigen uit het programma DVOW uitgerust met detectie-, identificatie- en monitoringcapaciteit. Deze interim-oplossing wordt voltooid in 2026.

De behoefte aan systemen is verhoogd vanwege de recente uitbreiding van de CBRN-eenheden met een nationale CBRN-eenheid. Voor de definitieve vervanging onderzoekt Defensie de mogelijkheden voor internationale samenwerking en gezamenlijke aanschaf met Europese bondgenoten. Daarom wordt de projectduur verlengd.

Vervanging CBRN Detectie, Identificatie en Monitoring

Behoefte
De verdere ontwikkeling van Chemische, Biologische, Radiologische en Nucleaire (CBRN) strijdmiddelen zorgt voor steeds meer soorten dreigingen. Om de dreiging te onderkennen en aansluitend de juiste acties tegen deze dreiging te kunnen ondernemen, is detectie-, identificatie- en monitoringcapaciteit benodigd. De huidige verkenningssystemen (FUCHS) zijn inmiddels afgestoten. Dit project voorziet in de vervanging van deze CBRN-systemen.

Uitwerking
Dit project bestaat uit twee delen. In het eerste deel wordt zo snel mogelijk voorzien in nieuwe CBRN-verkenningssystemen ter vervanging van de Manticore interim-oplossing.

Innovatie
In het tweede deel wordt er onderzoek gedaan naar noodzakelijk technologische innovatie en deze wordt het resterende deel van de behoefte vervuld.

- Relatie met andere projecten**
- Programma Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Relevante Kamerstukken**
- Brief Behoeftestelling van het project Vervanging CBRN Detectie, Identificatie en Monitoring (A-brief) d.d. 01-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 211)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	25-100							
	DPO 2025	50-250	A						
	DPO 2026	50-250	A						

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Defensie heeft de laatste brugslagsystemen in ontvangst genomen. In de komende jaren volgen enkel nog restbetalingen. Dit is de laatste keer dat dit project is opgenomen in het DPO.

Vervanging drijvende brugslagcapaciteit

Behoefte
Brugslagcapaciteit draagt bij aan de mobiliteit van grondgebonden eenheden. De huidige vouwbrug voldoet niet aan de operationele eisen die de NAVO aan deze capaciteit stelt en is al langere tijd toe aan vervanging. Met dit project wordt de huidige brugslagcapaciteit vervangen door een nieuwe pontonbrug (bestaande uit midden- en eindpontons) en boten om de brug(delen) te verplaatsen en in positie te houden.

Uitwerking
Met nieuwe brugslagcapaciteit wordt de problematiek met het huidige systeem verholpen. De huidige vouwbrug is technologisch en operationeel achterhaald en voldoet niet aan de NAVO-eisen. Tevens blijft de vouwbrug achter in de bescherming van het personeel. Na realisatie van dit project beschikt de krijgsmacht over brugslagcapaciteit die technisch en operationeel toekomstbestendig is en voldoet aan de capaciteitendoelstellingen van de NAVO en de afspraak voor nationale inzet. Dit project draagt rechtstreeks bij aan de modernisering van onze krijgsmacht en de versterking van de operationele (gevechts-) ondersteuning. Het contract is afgesloten met de Duitse leverancier General Dynamics Europe Land Systems.

Relatie met andere projecten
• Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)

Relevante Kamerstukken
• Brief Behoeftestelling Vervanging drijvende brugslagcapaciteit (A-brief) d.d. 17-09-2019 (Kamerstuk 27830 nr. 287)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	25-100							
	DPO 2025	62,1	50,7	5,1	6,3				
	DPO 2026	63,6	50,7	6,4	6,5				

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2025.

Vervanging en uitbreiding Short Range Anti-Tank (SRAT) capaciteit

Behoefte

De krijgsmacht moet hoog in het geweldsspectrum kunnen optreden tegen een tegenstander van gelijkwaardig niveau. Hoogwaardige technologie verspreidt zich snel en potentiële tegenstanders kunnen zich bijvoorbeeld met actieve beschermingssystemen (APS) beter beschermen tegen anti-tank wapens. Om effectief op te kunnen treden is daarom een verbeterde anti-tank capaciteit nodig. Daarnaast is het bij het optreden tegen een gelijkwaardige tegenstander van groot belang dat ook ondersteunende eenheden zichzelf kunnen beschermen. Hiervoor is een licht en eenvoudig te bedienen anti-tank wapen nodig. De inzetvoorraad munitie die voor deze SRAT-capaciteit wordt mee verworven is gedimensioneerd op een deel van de inzetvoorraad voor optreden in de eerste hoofdtak. Verdere aanvulling van de inzetvoorraad vindt plaats binnen het programma 'Aanvulling inzetvoorraad munitie'.

Uitwerking

Er wordt een eenvoudig te bedienen, licht *Very Short Range Anti-Tank* systeem verworven voor gebruik door lichte gevechtseenheden en ondersteunende eenheden. Deze lichte VSRAT systemen zijn reeds uitgeleverd in 2024 door de Noorse leverancier Nammo. Eveneens is een nieuw *Military-off-the-Shelf* SRAT-systeem verworven bij de Israëlische leverancier Rafael dat wordt ingedeeld bij gevechtseenheden.

Daarnaast wordt via NSPA het 'Carl-Gustaf M4' anti-tank systeem verworven bij de Zweedse leverancier Saab. De Europese gebruikersgroep van het Carl-Gustaf anti-tank systeem omvat onder meer Noorwegen, Zweden, Denemarken, Estland, Letland, Litouwen, België, Polen, Tsjechië, Slowakije en Oostenrijk.

Daarnaast is een toekomstig SRAT-systeem nodig dat opgewassen is tegen voertuigen met moderne APS. Defensie onderzoekt dit samen met Duitsland. Op basis van de uitkomsten kan worden overgegaan tot het verwerven van een dergelijk systeem.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Vervanging Medium Range Anti-Tank (MRAT)

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling Vervanging en uitbreiding *Short Range Anti-Tank* capaciteit (A-brief) d.d. 10-12-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 324)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	100-250							
	DPO 2025	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
	DPO 2026	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Dit project betreft een nieuwe behoefte en deze is voor de eerste keer opgenomen in het DPO.

Vervanging Medium Girder Bridge

Behoefte

Mobiliteit is één van de hoofdtaken van de genie. Een deelaspect van mobiliteit is het plegen van brugslag. Om verschillende types brugslag te kunnen plegen op diverse type routes heeft de genie een toolbox aan brugslagmiddelen met verschillende *Military Loading Class* (MLC)-waardes, overspanningslengtes en opbouw tijden. De Medium Girder Bridge (MGB) is een ondersteuningsbrug die gebruikt wordt om tijdelijke overgangen, zoals bijvoorbeeld de aanvalsbrug gelegd door de brugleggende tank, te kunnen vervangen. Daarnaast kan een MGB relatief snel worden gelegd op plaatsen waar het leggen van een aanvalsbrug niet mogelijk is.

Uitwerking

De MGB is een breed inzetbaar systeem dat bijdraagt aan het overschrijden van waterhindernissen, en daarmee aan de mobiliteit van de landeenheden. Met het door de NAVO verhogen van de MLC-waardes is Nederland gestart met het vervangen van noodzakelijke brugslagmiddelen. De vervanging van de MGB is tevens noodzakelijk vanwege het bereiken van de *End Life of Type* (ELOT). De behoefte betreft de vervanging van de huidige MGB's door nieuwe sets met een hogere MLC en de verwerving van middelen om de bruggen te kunnen bouwen (bouwvoertuigen).

Kwalitatief zijn een aantal aspecten van belang. Het eerste aspect is de huidige NAVO-eis dat elke geniecompagnie bij de middelzware en de zware eenheden beschikt over een MGB van de vereiste MLC bij een overspanning van een bepaalde afstand. Ten tweede dient de vervangende behoefte minder arbeidsintensief te zijn dan de huidige middelen en in een relatief korte tijd te kunnen worden gebouwd. Ten derde moet de logistieke belasting van de te vervoeren brugdelen bij de moderne brug worden gehalveerd.

Relatie met andere projecten

- Vervanging drijvende brugslagcapaciteit
- Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)

Relevante Kamerstukken

- Brief Gecombineerde A-brief materieelprojecten (A-brief) d.d. 23 april 2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 463)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	50-250							
DPO 2026	50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Commercieel vertrouwelijk

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Het projectbudget is aangepast als gevolg van een
prijspeilbijstelling.

Vervanging Medium Range Anti-Tank (MRAT)

Behoefte
Het huidige MRAT systeem is technisch en operationeel obsoleet en dient vervangen te worden. De vervangende capaciteit dient de mogelijkheid te hebben om vijandelijke gevechtsvoertuigen, bunkers, gevechtsoptellingen en helikopters op grote afstand uit te kunnen schakelen (*stand-off*). Dit is essentieel voor de veiligheid van onze militairen.

Uitwerking
Om vijandelijke gevechtsvoertuigen op grotere afstand te kunnen uitschakelen, moet Defensie beschikken over moderne lanceersystemen met sterk verbeterde optische middelen voor doeldetectie en raketgeleiding, waardoor het effectieve bereik in combinatie met de SPIKE LR-2 raket volledig kan worden benut. Tevens moet het systeem doelen zonder een directe zichtlijn via een coördinaat onder vuur kunnen nemen, waarbij de raket tijdens de vlucht kan worden bijgestuurd.

Defensie verwerft de nieuwe *integrated Command Launching Unit* (iCLU) lanceerinstallaties en raketten van de plank (*Military-off-the-Shelf*) bij fabrikant Rafael uit Israël. Het SPIKE anti-tank systeem kent naast Nederland en Duitsland een zeer grote Europese gebruikersgroep, waaronder België, Denemarken, Estland, Finland, Hongarije, Italië, Litouwen, Polen, Roemenië, Spanje, Tsjechië en Zwitserland. Ook NAVO-bondgenoot Canada neemt de SPIKE in gebruik. Met de nieuwe iCLU lanceerinstallatie kunnen ook de SPIKE-raketten van de andere

Europese gebruikers verschoten worden.

- Relatie met andere projecten**
- Aanvulling inzetvoorraad munitie
 - Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer)
 - *Midlife Update* (MLU) voor het wapensysteem Infanteriegevechts-voertuig (IGV) CV9035NL
 - Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS)
 - Vervanging en uitbreiding *Short Range Anti-Tank* (SRAT) capaciteit

- Relevante Kamerstukken**
- Brief Behoeftestelling Vervanging *Medium Range Anti-Tank* (MRAT) (A-brief) d.d. 19-09-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 442)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2025	157,5	99,7	41,3	16,5				
	DPO 2026	165,6	72,7	75,9	17,0				

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Defensie schaft aanvullende *Short Range Air Defence*-capaciteit aan met de middelen uit de *Voorjaarsnota 2025*. Deze contractuitbreiding is voorzien in 2026. Als gevolg hiervan wordt het projectbudget verhoogd en blijft het budget commercieel vertrouwelijk.

Voor de munitie zijn *Letter's of Acceptance* getekend. Vanwege de lange levertijden van de munitie loopt het project langer door.

Vervanging MRAD & SHORAD

Behoefte
Het welslagen van militaire inzet en het voortzettingsvermogen van de krijgsmacht is sterk afhankelijk van effectieve luchtverdediging. De snelle ontwikkeling en proliferatie van vliegtuigen, UAS en Cruise Missiles zorgen ervoor dat het belang van de luchtverdediging en daarbinnen de *Medium* en *Short Range* interceptiecapaciteit toeneemt.

Dit project voorziet in de vervanging en uitbreiding van de huidige *Medium Range Air Defence* (MRAD) en *Very Short Range Air Defence* (VSHORAD) capaciteit. Deze vervullen een essentiële rol in de grondgebonden lucht- en raketverdediging en daarmee de bescherming van eenheden, vitale objecten en gebieden.

Uitwerking
Met de Defensienota 2022 is aangekondigd de luchtverdedigingscapaciteit, die primair bedoeld is voor de luchtverdediging van landeenheden, te verdubbelen en te organiseren in twee identieke luchtverdedigingsbatterijen. Het project ‘Vervanging MRAD & SHORAD’ vervangt de materiële component van deze luchtverdedigingscapaciteit. Elke batterij gaat bestaan uit één MRAD *Fire Unit* (FU), twee SHORAD FU’s, radar-capaciteit, een aansturende eenheid en een eenheid voor logistieke ondersteuning. Het Commando Landstrijdkrachten zet deze eenheden primair in als luchtverdedigingscapaciteit voor 13 Lichte Brigade en 43 Gemechaniseerde Brigade.

Dit geeft verdere invulling aan de eisen die de NAVO aan de gevechtsbrigades stelt en is een significante stap in de versterking van onze nationale grondgebonden luchtverdediging.

Vergeleken met de huidige capaciteit moet de nieuwe capaciteit kleinere en snellere doelen kunnen onderscheppen, zoals verschillende typen (on)bemande systemen. Dat betekent dat deze capaciteit mobieler en op grotere afstand effectief moet zijn. In aanvulling op SHORAD zal de MRAD-capaciteit zorgen voor bescherming van onze eenheden, vitale objecten en gebieden door op de middellange afstand luchtdoelen te bestrijden. Beide systemen zullen elkaar naadloos aanvullen.

Met de Voorjaarsnota 2024 is de capaciteit uitgebreid met extra MRAD FU. Deze worden aangeschaft ter verdediging van Patriot- eenheden en bescherming van de nationale infrastructuur. Defensie heeft voor de lanceersystemen een contract getekend met de Noorse leverancier Kongsberg Defence & Aerospace. Voor de aanschaf van de raketten bij de Amerikaanse leverancier Raytheon heeft Defensie contracten afgesloten met de Amerikaanse overheid onder *Foreign Military Sales* (FMS). De leverancier van de ACSV-rupsvoertuigen is de Duitse leverancier Flensburger Fahrzeugbau Gesellschaft.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2025	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						
DPO 2026	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						

Commercieel vertrouwelijk

Commercieel vertrouwelijk

Vervanging MRAD & SHORAD (vervolg)

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Multi-Missie Radar (MMR)
- Programma Foxtrot
- Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)
- Verwerving *Combat Counter-UAS*
- Uitbreiding Wielvoertuigen Operationele Capaciteit (UWOC).

Relevante Kamerstukken

- Brief Vervanging MRAD & SHORAD (D-brief) d.d. 14 oktober 2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 448)
- Brief Vervanging MRAD & SHORAD (B2-brief) d.d. 9 juni 2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 404)
- Brief Resultaten van de onderzoeksfase MRAD (B-brief) d.d. 16-06-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 359)
- Brief Behoeftestelling MRAD (A-brief) d.d. 08-08-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 312)

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Dit project betreft een nieuwe behoefte en deze is voor de eerste keer opgenomen in het DPO.

Verwerving amfibische brugslagcapaciteit

Behoefte
Defensie versterkt de slagkracht van het Commando Landstrijdkrachten en geeft hiermee invulling aan de capaciteitsdoelstellingen hierover zoals door de NAVO aan Nederland opgedragen. Onderdeel hiervan is het versterken van de gevechtsondersteunende capaciteiten om inzetbaar te zijn binnen de context van hoofdtak 1. Het overbruggen van grote waterhindernissen is onderdeel hiervan en een *critical capability* binnen de NAVO. Brugslagcapaciteit draagt bij aan de mobiliteit van grondgebonden eenheden.

Uitwerking
Defensie verwerft met project een amfibische brugslagsysteem inclusief de aanschaf van koppelsets, reservedelen en onderhoudspakketten, onderwijsleermiddelen, simulatie en documentatie. Het betreft een amfibisch brugstelsel die de verschillende functies transport, draagvermogen en voorstuwing combineert om gevechtseenheden snel over een waterhindernis te kunnen vervoeren.

Het voertuig maakt gebruik van opklapbare pontons om drijfvermogen te creëren, waardoor het op het water kan opereren als veerboot en brug. Het brugstelsel is interoperabel met andere brugsystemen via een koppelingsadapter. De brugsystemen vormen veerboten van verschillende afmetingen voor snelle en verspreide rivierovergangen.

Het systeem kan zware voertuigen vervoeren zoals gevechtstanks en kan *Military-off-the-Shelf* worden aangeschaft.

Meerdere Europese NAVO-bondgenoten vullen momenteel dezelfde *capability gap*. Het is voor Nederland mogelijk om aan te sluiten bij het contract van een Europese NAVO-bondgenoot voor de verwerving van deze capaciteit. Dit stimuleert internationale standaardisatie en interoperabiliteit, levert tijdswinst op en voorkomt hogere prijzen. Het zorgt ook voor een minimaal beslag op de verwervingscapaciteit van de deelnemende landen en effectief gebruik van de schaarse productiecapaciteit van de Europese defensie-industrie.

- Relatie met andere projecten**
- Vervanging drijvende brugslagcapaciteit
 - Vervanging Medium Girder Bridge
 - Verwerving CV90
 - Verwerving Leopard-2A8 gevechtstanks

- Relevante Kamerstukken**
- Brief Verwerving amfibische brugslagcapaciteit (A-brief) d.d. 26 maart 2026 (Kamerstuk 27 830, nr. 484)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk DPO 2026	50-250 50-250		A					

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Vanwege een aanvullende behoefte is de projectomvang uitgebreid en de projectplanning verlengd ten opzichte van de A/D-brief. In 2025 is uw Kamer geïnformeerd over deze aanvullende behoefte. Defensie heeft de behoefte aan S kyranger anti-drone kanonsystemen uitgebreid met statische systemen en mobiele anti-drone kanonsystemen en in december 2025 gecontracteerd. De middelen voor de additionele mobiele systemen komen uit de Voorjaarsnota 2025.

Naast de bovengenoemde capaciteit investeert Defensie in aanvullende snel leverbare mobiele combat C-UAS systemen. Deze systemen bestaan uit diverse Military-off-the-Shelf (MOTS)-componenten, waaronder pantserwielvoertuigen als onderstel, Remote Controlled Weapon Systems (RCWS), munitie en Command, Control, Communications, Computers and Intelligence (C4I)-middelen.

Verwerving Combat Counter-UAS

Behoefte
De voortdurende oorlog in Oekraïne en de ontwikkelingen in het Midden-Oosten laten het toenemende belang zien van Unmanned Aerial Systems (UAS) op het slagveld. Dit onderstreept het belang van Counter-UAS (C-UAS) capaciteit voor de bestrijding van drones in het moderne conflict. De NAVO vraagt Nederland om met prioriteit te investeren in zwaardere gevechtscapaciteiten voor het landoptreden, zoals grondgebonden lucht- en raketverdediging (Surface Based Air and Missile Defence) en Land Manoeuvre formations. Daarom versterkt Defensie de capaciteiten ter ondersteuning van de zware infanteriebrigade (Heavy Infantry Brigade, HIB) en de middelzware infanteriebrigade (Medium Infantry Brigade, MIB) met mobiele anti-drone kanonsystemen. Deze kanonsystemen worden opgenomen in de geïntegreerde en gelaagde luchtverdediging.

Uitwerking
Dit project richt zich op de bestrijding van kleine UAS. De secundaire dreiging waar deze capaciteit tegen wordt ingezet zijn laagvliegende helikopters en vliegtuigen tot een afstand van vijf kilometer (Very Short Air Defence, VSHORAD). Deze capaciteit vergroot de mogelijkheid om eenheden, gebieden en vitale (militaire) infrastructuur zoals vliegbases en havens op een kosteneffectieve manier te beschermen tegen (zwermen) kleine UAS, loitering munitions, zeer laagvliegende helikopters en vliegtuigen. Combat C-UAS moet haar taak kunnen vervullen in de frontlinie en beschikt daarom over hoogmobiele gepantserde voertuigen. De capaciteit treedt geïntegreerd op met de voorziene

MRAD- en SHORAD-capaciteit, en is tevens zelfstandig inzetbaar. Het project omvat mobiele Combat C-UAS kanonsystemen, statische systemen, en systemen voor command and control. Het aantal te verwerven systemen is bepaald op basis van de benodigde capaciteit voor de bescherming van de MIB en de HIB en de lessons learned Oekraïne. Defensie heeft voor de levering van het anti-drone kanonsysteem een contract afgesloten met de Zwitserse leverancier Rheinmetall Air Defence. De Duitse leverancier Flensburger Fahrzeugbau Gesellschaft levert het rupsvoertuig ACSV. Ook verwerft Defensie snel leverbare mobiele combat C-UAS systemen, bestaande uit diverse Military-off-the-Shelf (MOTS)-componenten. Australische Bushmaster pantserwielvoertuigen vormen hierbij het onderstel. Deze componenten worden in samenwerking met de industrie geïntegreerd tot een werkend luchtverdedigingssysteem.

- Relatie met andere projecten**
- Aanvulling inzetvoorraad munitie
 - Initiële Counter-Unmanned Aircraft Systems (C-UAS) capaciteit
 - Vervanging MRAD & SHORAD

- Relevante Kamerstukken**
- Brief Update investeringen in additionele C-UAS capaciteit d.d. 25-11-2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 474)
 - Brief Verwerving Combat Counter-UAS (A/D-brief) d.d. 29-01-2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 458)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	1000-2500							
	DPO 2025	1000-2500	D						
	DPO 2026	1.895,8	146,3	236,7	402,7	345,7	345,6	203,0	215,8

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor de eerste keer opgenomen in het DPO.

Defensie heeft de onderzoeks (B)-fase afgerond en de verwervingsstrategie vastgesteld. Defensie maakt gebruik van single source verwerving en kiest voor het Armoured Combat Support Vehicle (ACSV) van de Duitse leverancier Flensburger Fahrzeugbau Gesellschaft. De verwervingsvoorbereidings (D)-fase is gestart.

Verwerving Combat General Purpose Vehicle (CGPV)

Behoefte
De krijgsmacht moet voldoende gevechtskracht hebben om tegenstanders af te schrikken en beschikken over gevechtseenheden met de juiste wapensystemen. Daarom versterkt Defensie de gevechtscapaciteit van de zware infanteriebrigade (*Heavy Infantry Brigade*, HIB) en de middelzware infanteriebrigade (*Medium Infantry Brigade*, MIB). Dit project voorziet in een *Combat General Purpose Vehicle* (CGPV) pantservoertuig ter ondersteuning voor de gevechtseenheden en overige eenheden van deze brigades. Deze nieuwe pantservoertuigen dienen over een hoge terreinmobiliteit te beschikken en voldoende bescherming te bieden voor het eigen personeel. Tevens moeten de voertuigen eenvoudig en betrouwbaar zijn, en geschikt zijn voor gevechtsoperaties.

Uitwerking
Het project bestaat uit één type pantservoertuig dat meerdere varianten kent. De beoogde functionaliteiten voor het CGPV zijn: logistiek, onderhoud, mijnenlegger, commandopost (incl de aansturing van onbemanste systemen), ambulance, genie en rijlesvoertuigen

Het aantal te verwerven systemen is bepaald op basis van de benodigde capaciteit voor de zware infanteriebrigade. Defensie beziet tevens de mogelijkheden tot opschaling en standaardisatie. Dit biedt mogelijkheden om als gevolg van de versterking van de krijgsmacht de behoeften in te vullen.

Daarnaast beschouwt dit project op welke wijze de benodigde capaciteit voor de ‘groene’ militaire politietaken van de Koninklijke Marechaussee kan worden ingevuld.

- Relatie met andere projecten**
- Doorontwikkeling Combat Unmanned Ground Systems (CUGS)
 - Ground Based Area Access Denial (GAAD)
 - Programma Foxtrot
 - Vervanging MRAD & SHORAD

- Relevante Kamerstukken**
- Brief Gecombineerde A-brief materieelprojecten (A-brief) d.d. 23 april 2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 463)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2026	250-1000		D					

Land materieel

Projectfase
Verwervingsvoorbereidingsfase

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor de eerste keer opgenomen in het DPO.

Verwerving
infanteriegevechtsvoertuig CV90

Behoefte
Defensie versterkt de gevechtskracht met de oprichting en invulling van een volwaardig pantserinfanteriebataljon (met de benodigde gevechtsondersteunende capaciteiten) binnen de 13^e (middelzware) Brigade. Met deze versterking conform het door de NAVO gevraagde bataljon geeft Nederland invulling aan een de door NAVO opgedragen prioritaire doelstelling. De versterking omvat de oprichting en invulling van een volwaardig pantserinfanteriebataljon (met de benodigde gevechtsondersteunende capaciteiten) binnen de 13^e (middelzware) Brigade, conform het door de NAVO gevraagde derde bataljon.

Uitwerking
Het project richt zich op de materieelverwerving van moderne CV90 infanteriegevechtsvoertuigen (IGV) inclusief de aanschaf van reservedelen, onderhoudspakketten, munitie en verbindingsmiddelen. De CV90 biedt de brigade de noodzakelijke versterking op het gebied van vuurkracht, bescherming (inclusief counter-Unmanned Aerial Systems (UAS)), cross-country mobiliteit en situational awareness.

Het aantal te verwerven CV90's is gebaseerd op de operationele behoefte van een pantserinfanteriebataljon, systemen voor opleiden en trainen, en de logistieke reserve. Deze hoeveelheid is het minimale aantal dat nodig is voor een pantserinfanteriebataljon met voldoende operationele capaciteit.

Defensie kiest omwille van levertijd en Europese samenwerking voor een verwervingsproces met vijf andere landen, waarbij Zweden optreedt als *lead nation* naar de Zweedse leverancier BAE Systems Hägglunds. De moderne CV90 *Nordic Edition* voldoet aan de operationele eisen voor een Nederlands pantserinfanteriebataljon. Deze versie is een doorontwikkeling van de Nederlandse *Midlife Update*-configuratie van de CV90.

- Relatie met andere projecten**
- Aanvulling inzetvoorraad munitie
 - Midlife update (MLU) voor het wapensysteem infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL
 - Programma Foxtrot

- Relevante Kamerstukken**
- Brief Verwerving infanterievoertuig CV90 (A/B-brief) d.d. 19 december 2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 476)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	1000-2500	A/B						
DPO 2026	1000-2500		D					

Land materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Het contract is in mei 2025 getekend met het Duitse KNDS.

Verwerving Leopard-2A8
gevechtstanks

Behoefte
Defensie heeft in de Defensienota 2024 besloten om de gevechtscapaciteit van de zware infanteriebrigade (*Heavy Infantry Brigade*) met een volwaardig tankbataljon te versterken. Met de herinductie van een volwaardig tankbataljon geeft Nederland invulling aan de door NAVO opgedragen prioritaire doelstellingen. De rol van de gevechtstank in het grondgebonden gevecht is het leveren van superieure vuurkracht met hoge precisie, onder alle weersomstandigheden, op elke gewenste plaats en tijd en in het hoogste geweldsspectrum.

Uitwerking
Dit project realiseert de verwerving van moderne gevechtstanks, met optieruimte. Dit betreft het minimale aantal gevechtstanks dat nodig is voor een tankbataljon met voldoende (bemenste en onbemenste) operationele capaciteit, opleidingscapaciteit en logistieke reserve. Hierbij worden tevens simulatiemiddelen aangeschaft voor de training van de tankbemanningen. Afhankelijk van de technologische haalbaarheid en de tijdsduur waarmee de defensie-industrie operationeel inzetbare onbemenste systemen kan ontwikkelen en produceren, zal Defensie wel of niet besluiten de optieruimte van de gevechtstanks af te roepen. Om uiterlijk 2031 een volwaardig tankbataljon in te kunnen richten, neemt Defensie dit besluit niet later dan 2027.
Voor de verwerving van de gevechtstanks sloot Nederland aan bij het vraagbundelingsinitiatief van de Duitse regering. De Leopard-

2A8 gevechtstanks worden geleverd door de Duitse fabrikant KNDS. Tevens is Defensie voornemens om, in overleg met Duitsland, het tankbataljon te stationeren nabij de *NATO Training Area (NTA) Bergen-Hohne* in Duitsland. Hiervoor is in april 2025 een *Letter of Intent* getekend.

Innovatie
Het tankbataljon wordt zoveel als mogelijk toekomstgericht, met een voorziene rol voor onbemenste systemen. Dit betreft bij het bataljon ingedeelde systemen, zowel in de lucht als systemen op de grond. Onbemenste systemen kunnen een belangrijke rol spelen bij het verminderen van de kwetsbaarheden van de gevechtssystemen, waaronder tanks. Denk hierbij aan onbemenste systemen die een additionele bijdrage kunnen leveren aan de bestrijding van vijandelijke drones of pantservoertuigen. Daarnaast worden naar verwachting systemen om (kleine) hindernissen te doorbreken en systemen met hoogwaardige sensoren voor detectie en verkenning op de markt gebracht.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Programma Foxtrot

Relevante Kamerstukken

- Brief Verwerving Leopard-2A8 gevechtstanks (A/D-brief) d.d. 14-10-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 449)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						
	DPO 2025	1000-2500							
	DPO 2026	2267,7	211,2		92,5	99,7	361,5	458,3	262,7

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

De Amerikaanse overheid heeft in oktober 2025 aangegeven dat de ontwikkeling van de AARGM-ER vertraging oploopt als gevolg van uitdagingen in de ontwikkeling van de software. De projectduur is daarom verlengd.

Anti-A2AD capaciteit F-35

Behoefte

Voor de krijgsmacht is het van cruciaal belang om te kunnen opereren in gebieden die door een tegenstander goed worden verdedigd. Daarom schaft Defensie nieuwe munitie aan voor de F-35. Met deze munitie ontstaat een nieuwe capaciteit die de slagkracht vergroot. Met de Defensienota 2022 is de behoefte kenbaar gemaakt om de bewapening voor de F-35 verder te verbeteren. Binnen deze behoefte gaat het onder andere om de capaciteit om een zeer goed verdedigd gebied met geavanceerde grondgebonden luchtverdediging (een zogenaamde *Anti-Access/Area-Denial* (A2/AD)-regio), alsnog binnen te kunnen dringen en de zogenaamde *Ground Based Air Defense* systemen uit te schakelen. Hiermee wordt zowel luchtoverwicht gecreëerd, als de basis gelegd voor noodzakelijke veiligere passages door vijandelijk gebied, zowel door de lucht als over land. Met deze Anti-A2/AD capaciteit beschikt Defensie over hoogwaardige technologie die de escalatiedominantie van de krijgsmacht vergroot en waarmee Defensie bijdraagt aan een sterker Nederland, een veiliger Europa en een krachtiger NAVO en EU.

Uitwerking

Voor de F-35 bewapening ten behoeve van de anti-A2/AD capaciteit is gekozen voor de Amerikaanse AARGM-ER (*Advanced Anti-Radiation Guided Missile-Extended Range*, AGM-88G) van de Amerikaanse fabrikant Northrop Grumman. Deze munitie wordt via *Foreign Military Sales* via de overheid van de Verenigde Staten aangeschaft.

Samen met de aanschaf van deze AARGM-ER worden ook diverse trainingsmiddelen aangeschaft voor de opbouw van kennis en kunde van operationeel en ondersteunend personeel noodzakelijk voor een mogelijke inzet.

Innovatie

Met de aanschaf van deze hoogwaardige technologische capaciteit draagt Defensie bij aan het vullen van een belangrijke *Capability Gap* binnen de NAVO in Europa. De taak die met deze capaciteit wordt uitgevoerd is nieuw voor Defensie.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- *Deep Strike* Capaciteit Air
- Doorontwikkeling F-35
- F-35: verwerving middellange tot lange afstandsraket

Relevante Kamerstukken

- Brief Aanschaf Anti-A2/AD capaciteit en extra jachtvliegtuigen (B/D-brief) d.d. 15-10-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 452)
- Brief Behoeftebepaling project Anti-A2AD capaciteit F-35 (A-brief) d.d. 05-06-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 402)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2025	250-1000	D						
	DPO 2026	250-1000	Vertrouwelijk						

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
In 2025 is een nieuw aantal gemoderniseerde AH-64E Apache-helikopters aan de vloot toegevoegd.

Daarnaast is in 2025 de projectomvang aangepast om een aanstaande cockpitsoftware-upgrade op de vernieuwde toestellen te kunnen integreren. De projectduur is hierdoor verlengd. Tevens is het projectbudget verhoogd als gevolg van een inflatie- en valutakoerscorrectie.

Apache Remanufacture

Behoefte
De inzet van de Apache werd steeds beperkter door nieuwe technische ontwikkelingen, veranderende dreigingen en afnemende ondersteuning. De Amerikaanse Landmacht (US Army) moderniseert daarom haar Apachevloot naar de AH-64E en richt toekomstige doorontwikkeling en ondersteuning uitsluitend op deze configuratie. Gezien de Nederlandse AH-64D's sneller aan relevantie zouden verliezen en instandhoudingskosten zouden stijgen, is gekozen voor deelname aan het Amerikaanse Remanufacture-programma, waarbij de huidige AH-64D's door het Amerikaanse bedrijf Boeing worden gemoderniseerd naar de AH-64E. Dit omvat onder meer revisie en upgrades van herbruikbare componenten en het aanbrengen van verbeteringen in prestaties en betrouwbaarheid.

Na de levering van de laatste AH-64E aan Nederland wordt een volgende cockpit software-update bij de US Army verwacht. Gezien deze update noodzakelijk is om nieuwe en toekomstige capaciteiten zoals de JAGM missile te kunnen gebruiken, kiest Nederland er voor om deze software-update te realiseren.

Uitwerking
Het Nederlandse 302 Squadron op de US Army-basis Fort Hood (Texas, VS) beschikt sinds begin 2023 over Nederlandse AH-64E helikopters voor opleiding en training van Nederlandse vliegers

en onderhoudspersoneel. De komende maanden wordt deze vloot aangevuld met een resterend aantal toestellen dat nog wordt gemoderniseerd. In 2025 bereikte Nederland bij het 301 Squadron de Initial Operational Capability (IOC).

Gedurende het programma worden tevens moderne missiesystemen geïntegreerd. Door deelname aan het Remanufacture-programma en hergebruik van componenten zijn kosten bespaard en desinvesteringen voorkomen.

- Relatie met andere projecten**
- Block Upgrade AH-64E, Chinook en Multi-Ship Multi-Type (MSMT)
 - Multi Ship Multi Type (MSMT) Helikopter Simulators
 - Verbetering AH-64E bewapening - Joint Air to Ground Missiles (JAGM)
 - Verbeteren Zelfbeschermingssystemen Helikopters

- Relevante Kamerstukken**
- Brief Project Apache Remanufacture (D-brief) d.d. 30-05-2018 (Kamerstuk 27 830 nr. 234)
 - Brief Behoeftestelling project Apache Remanufacture (A-brief) d.d. 01-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 209)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2025	1.100,3	710,4	180,7	179,2	29,9			
	DPO 2026	1171,6	659,6	34,4	188,9	38,5	194,9	55,3	

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Block Upgrade AH-64E, Chinook en Multi-Ship Multi-Type (MSMT)

Behoeften

De *midlife updates* (MLU, om de 15 jaar) en *block upgrades* (om de vijf jaar) zijn geplande modificaties die operationele en technische veroudering van materieel tegengaan. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om upgrades op het gebied van zelfbescherming, bewapening en om soft- en hardware gerelateerde aanpassingen om zo veroudering te voorkomen en inzetbaarheid te kunnen garanderen. De voorziene *block upgrade* wordt uitgevoerd bij alle Apache helikopters en Chinook helikopters en bij de *Multi-Ship Multi-Type Simulator*.

Uitwerking

De *block upgrade* richt zich op de implementatie van een geüpdatet *Operational Flight Program* (OFP) in de Apache en de Chinook. De OFP betreft de software van het toestel. Hardware upgrades die noodzakelijk zijn om de OFP-update te kunnen installeren, worden eveneens meegenomen. Voor de AH-64E is de update onder andere noodzakelijk om gebruik te kunnen maken van de uitgebreidere capaciteiten op gebied van samenwerking, verbeterde beveiligde radioverbindingen en het *Common InfraRed CounterMeasures* (CIRCM) zelfbeschermingssysteem. Ook wordt het navigatiesysteem verbeterd.

Voor de Chinook is de software-update tevens noodzakelijk om CIRCUM te kunnen gebruiken. Naast deze software-update wordt in de *block upgrade* de minigun geïntroduceerd op de Chinook. Deze is nodig omdat het bestaande wapen niet

meer volstaat in de huidige dreigingssituatie. Door aan te sluiten bij de verwerving van de minigun door het Commando Landstrijdkrachten wordt de zelfbescherming van de Chinook verbeterd en worden de kosten van een individueel traject bespaard.

Voor zowel de Apache als de Chinook geldt dat de update nodig is om dezelfde configuratie aan te houden als de *US Army* voor interoperabiliteit en om nabije *obsolescence* te voorkomen. Door het streven om de configuratie van Apache en Chinook gelijk te houden met die van de *US Army* wordt op een kostenefficiënte manier geprofiteerd van de Amerikaanse ontwikkelprogramma's en contracten en worden schaalvoordelen behaald.

Om optimaal te trainen in de simulator, is het noodzakelijk dat deze de werkelijkheid zo goed mogelijk benadert. Op die manier wordt negatieve training voorkomen. In de MSMT *block upgrade* worden de verschillende software-updates en ontwikkelingen van de helikopters doorgevoerd in de simulatoren van de Apache en de Chinook. Verder worden de databases regelmatig geüpdatet en worden de *Image Generators* en *projectors* gemoderniseerd om een zo reëel mogelijke training te kunnen bieden.

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk DPO 2026	50-250 50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Block Upgrade AH-64E, Chinook en Multi-Ship Multi-Type (MSMT) (vervolg)

Relatie met andere projecten

- Apache *Remanufacture*
- Chinook Vervanging en Modernisering
- *Multi-Ship Multi-Type* (MSMT) Helikopter Simulatoren
- Verbetering AH-64E bewapening (JAGM)
- Verbetering Zelfbeschermingssystemen Helikopters

Relevante Kamerstukken

- Brief Gecombineerde A-brief materieelprojecten (A-brief) d.d. 23 april 2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 463)

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Als gevolg van een verlate deellevering is de projectplanning verlengd.

Chinook Vervanging & Modernisering

Behoefte
Het project ‘Chinook Vervanging & Modernisering’ betreft de verwerving van nieuwe CH-47F MYII CAAS Chinook helikopters voor de vervanging van de oudere CH-47D toestellen en de uitbreiding van de vloot, alsmede de standaardisatie van de Chinookvloot door de modernisering van een aantal CH-47F(NL).

Uitwerking
Defensie heeft een contract afgesloten het Amerikaanse bedrijf Boeing. Alle nieuwe toestellen zijn in 2020 geleverd en het ombouwen van de resterende CH-47F(NL) toestellen is afgerond. Daarmee beschikt Defensie nu over een Chinookvloot van identieke toestellen. De Amerikaanse overheid heeft een mogelijkheid aangeboden om het systeem *Common Infrared Countermeasures* (CIRCM) en een *3D Head-up-Display* (HUD) systeem op de nieuwe toestellen te integreren. In 2024 is het projectbudget en de projectomvang aangepast teneinde gebruik te maken van deze mogelijkheid. De verwerving van deze systemen maakt nu deel uit van het project.

- Relatie met andere projecten**
- *Block Upgrade* AH-64E, Chinook en *Multi-Ship Multi-Type* (MSMT)
 - *Multi Ship Multi Type* (MSMT) Helikopter simulatoren
 - Verbetering Zelfbeschermingssystemen Helikopters

- Relevante Kamerstukken**
- Brief Chinook Vervanging en modernisering (B/C/D-brief) d.d. 07-09-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 157)
 - Brief Behoeftestelling project Chinook *Midlife Update* (A-brief) d.d. 16-05-2011 (Kamerstuk 27 830, nr. 101)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2025	1167,8	949,4	78,1	81,7	58,6			
	DPO 2026	1205,1	880,8	0,5	92,2	86,6	144,1		

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Cyber en Elektromagnetische Activiteiten (CEMA) capaciteit CLRS

Behoeftte

Defensie heeft de behoefte de zelfbeschermingsmiddelen van een aantal wapensystemen te programmeren, verifiëren en valideren. Op dit moment is deze capaciteit binnen Defensie maar beperkt aanwezig, waardoor Defensie afhankelijk is van andere landen. Hierdoor mist het Defensie de vereiste soevereiniteit, flexibiliteit en kwaliteit om effectief te kunnen optreden.

Uitwerking

Dit project betreft het inrichten van een startcapaciteit voor het ondersteunen van één of mogelijk twee verschillende wapensystemen binnen het Commando Lucht- en Ruimtestrijdkrachten: *In Country Reprogramming* (ICR). Middels deze startcapaciteit kan de benodigde ervaring worden opgedaan om de volledige behoefte gedetailleerder in kaart te brengen. De kortetermijndoelstelling is dat Defensie de benodigde capaciteit voor de zelfbeschermingsmiddelen van het Embraer C-390M transportvliegtuig kan genereren, programmeren en valideren. In combinatie met het project 'Verbetering zelfbescherming helikopters' wordt de mogelijkheid onderzocht dit vervolgens uit te breiden naar de H225M Caracal helikopters. Hiervoor zijn investeringen nodig voor additioneel personeel, onderzoek, ICT-middelen, technische apparatuur en aanpassingen aan infrastructuur.

Daarbij wordt ter ondersteuning van de benodigde kennisopbouw en het invullen van de personele behoefte samengewerkt met het Nederlands Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium (NLR) en TNO.

Binnen dit project werken het Commando Lucht- en Ruimtestrijdkrachten en het Commando Zeestrijdkrachten nauw samen op gebied van data-uitwisseling voor dreigingsdatabases en het programmeren van zelfbeschermingsmiddelen. Onderzocht wordt hoe deze samenwerking kan worden uitgebreid naar het Commando Landstrijdkrachten. Naast doelherkenning en programmering van zelfbeschermingssystemen is data relevant voor het nabootsen van vijandelijke wapensystemen. Geavanceerde dreigingsemiters hebben hoogwaardige data nodig om nieuwe generatie wapensystemen effectief na te kunnen bootsen. De data en kennis die wordt opgebouwd over de bescherming tegen deze systemen draagt bij aan het creëren van een geavanceerde trainingsomgeving voor multi-domein operaties.

Relatie met andere projecten

- Apache Remanufacture
- Chinook Vervanging & Modernisering
- Midlife Update NH90
- Midlife Update (MLU) voor het wapensysteem infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL
- Operational Training Infrastructure (OTI)
- Vervanging Medium Utility Helikopter (aanschaf H22M Caracal)
- Verbeteren zelfbeschermingssysteem helikopters
- Vervanging tactische luchttransportcapaciteit

Relevante Kamerstukken

- Brief Gecombineerde A-brief materieelprojecten (A-brief) d.d. 23 april 2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 463)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk DPO 2026	50-250 50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Defensie verwierft extra *Deep Precision Strike* munitie voor de aanvulling van de inzetvoorraden. De gesprekken met de Amerikaanse overheid over de aanschaf van deze munitie zijn inmiddels opgestart. Tevens is de *Letter of Acceptance* getekend voor de aanschaf van de noodzakelijke software voor de inzet van deze capaciteit.

Defensie wil in staat zijn om belangrijke, maar moeilijk bereikbare doelen van een mogelijke tegenstander op grote afstand uit te schakelen met conventionele bewapening. Voorbeelden daarvan zijn logistieke en communicatie-infrastructuur, commandocentra en luchtverdedigingsinstallaties. Deze doelen bevinden zich vaak ver landinwaarts in goed verdedigd gebied. Met moderne langeafstandswapens kan Defensie dergelijke doelen met grote precisie aanvallen, waarbij nevenschade zoveel mogelijk wordt vermeden. De mogelijkheid om als dusdanig op te treden wordt ook wel *Deep Precision Strike* capaciteit genoemd.

Voor de F-35 bewapening voor de *Deep Precision Strike* capaciteit is gekozen voor de Amerikaanse JASSM-ER (*Joint Air-to-Surface Standoff Missile Extended Range*, AGM-158B) van de Amerikaanse fabrikant Lockheed Martin. Deze munitie wordt via *Foreign Military Sales* bij de overheid van de Verenigde Staten aangeschaft.

Samen met de aanschaf van deze AGM-158B JASSM-ER worden ook diverse trainingsmiddelen aangeschaft ter ondersteuning van de opbouw van kennis en kunde van operationeel en ondersteunend personeel. Daarnaast wordt software aangeschaft om het wapen daadwerkelijk in te kunnen zetten.

Met de aanschaf van deze hoogwaardige technologische capaciteit draagt Defensie bij aan het vullen van een belangrijke *Capability Gap* binnen de NAVO in Europa. De taak die met deze capaciteit wordt uitgevoerd is nieuw voor Defensie.

- Anti-A2AD capaciteit F-35
- Programma Doorontwikkeling F-35

- Brief *Deep Strike* Capaciteit Air (D-brief) d.d. 06-06-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 440)
- Brief Behoeftestelling Project *Deep Strike* Capaciteit Air (A-brief) d.d. 03-04-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 391)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2025	250-1000	D						
	DPO 2026	250-1000	Vertrouwelijk						

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

F-35 tactische bewapening

Behoefte
Defensie heeft behoefte aan een aanvullend tactisch wapen op de F-35 voor de inzet tegen dynamische en/of goed verdedigde tactische doelen onder alle inzetomstandigheden. Daarnaast moet dit wapen een hoge overlevingskans hebben om niet door anti-munitie wapensystemen te worden onderschept voordat het effect kan worden bereikt. Dit wapen draagt bij aan de ondersteuning van grondtroepen in het nabij-gevecht. De huidige wapens voor tactische inzet zijn precisiegeleide en kortedracht vrijevalmunitie voor inzet tegen statische doelen (GPS- en/of lasergeleid), met een lage overlevingskans door een gebrek aan snelheid of hoge radarreflectie of een gebrek aan inzetopties op het gevechtveld (weer, rook, camouflage, deceptie, jamming, etc.). De F-35 tactische bewapening is complementair aan de huidige wapenvoorraad omdat er ook nog behoefte bestaat voor de huidige precisiegeleide munitie.

Uitwerking
Dit wapen wordt aangeschaft als aanvulling op de bestaande wapenvoorraad. Tijdens de uitvoering van het project wordt bepaald in hoeverre de kandidaten voldoen aan de definitief te stellen eisen. De kwantitatieve behoefte is gebaseerd op de doelstellingen van de NAVO (Capability Targets) en de verwachte eisen uit de Minimum Capability Requirements van de NAVO.

- Relatie met andere projecten**
- Anti-A2/AD capaciteit F-35
 - Doorontwikkeling F-35
- Relevante Kamerstukken**
- Brief Gecombineerde A-brief materieelprojecten (A-brief) d.d. 23 april 2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 463)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
			Commercieel vertrouwelijk						
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2026	50-250							

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
De AIM-120C7 en AIM-120C8 Advanced Medium Range Air to Air Missile (AMRAAM) raket zijn geleverd.

In 2024 heeft de VS toestemming gegeven voor de aanschaf van de meest recente versie AMRAAM-raket, de AIM-120D3. In mei 2025 is hiervoor de Letter of Offer and Acceptance getekend.

F-35: Verwerving middellange tot lange afstandsraket

Behoefte
Het project betreft de behoefte aan een lucht-lucht middellange- tot langeafstandsraket voor de F-35. Voor het jachtvliegtuig is een middellange- tot langeafstandsraket een onmisbare capaciteit voor het verkrijgen en behouden van het luchtoverwicht en voor de zelfverdediging. Daarmee is het een randvoorwaarde voor het succesvol uitvoeren van de diverse operationele taken. Hierdoor bestaat de behoefte aan een nieuwe middellange- tot langeafstandsraket die aansluit bij de operationele capaciteit van de F-35.

Uitwerking
De middellange tot langeafstandsraket AIM-120C7 en AIM-120C8 AMRAAM voor de Nederlandse F-35A toestellen zijn inmiddels beschikbaar. Ook worden er met dit project diverse trainingsmiddelen aangeschaft voor operationeel en onderhoudspersoneel, om zodoende hun kennis en kunde op peil te houden om inzet mogelijk te maken.

Defensie heeft voor dit project een contract afgesloten met het Amerikaanse bedrijf Lockheed Martin.

- Relatie met andere projecten**
- Programma Doorontwikkeling F-35
- Relevante Kamerstukken**
- Brief Behoeftestelling over het project Middellange tot lange afstandsraket voor de F-35 (A-brief) d.d. 24-10-2016 (Kamerstuk 26 488, nr. 418)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	100-250							
	DPO 2025	250-1000							
	DPO 2026	250-1000							

Vertrouwelijk
Vertrouwelijk

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Eind 2025 heeft Defensie een contractamendement getekend voor de ontwerpfase van de benodigde aanvullende functionaliteiten voor de MLU NH90, waaronder het tactisch datalink netwerk Link 16. De projectomvang is uitgebreid en het projectbudget is verhoogd.

Midlife Update NH90

Behoefte
Defensie beschikt over maritieme gevechtshelikopters van het type NH90. Deze zijn in gebruik bij het Commando Lucht- en Ruimtestrijdkrachten en worden ingezet in combinatie met eenheden van het Commando Zeestrijdkrachten. Deze helikopters zijn vanaf 2010 in gebruik met een verwachte levensduur van 30 jaar. Om het wapensysteem inzetbaar en operationeel relevant te houden in de complexe maritieme omgeving is een *Midlife Update* (MLU) nodig.

Uitwerking
De behoeftestelling voor de MLU is gezamenlijk met andere NH90 gebruikers opgesteld. Dat draagt bij aan een betere samenwerking, schaalvoordelen, standaardisatie, interoperabiliteit en een efficiënte opdrachtverstrekking aan de industrie. De leverancier is het consortium NHI (*NATO Helicopter Industries*). Er wordt gestreefd naar een zo gelijk mogelijke configuratie van alle helikopters van de deelnemers aan het programma (SWR3). Dit komt de instandhouding van de helikoptervloot ten goede en draagt bij aan een hogere beschikbaarheid van de helikopters. Daarnaast wordt het eenvoudiger om de samenwerking met partnerlanden, zoals België en Duitsland, verder te intensiveren, onder andere op het gebied van onderhoud en opleidingen. Dit levert schaalvoordelen op.

De deelnemende landen hebben behoeftestellingen gedefinieerd, die bestaan uit:

- Een volledige upgrade van de software;
- Verouderde missiesystemen vervangen of updaten naar de laatste standaarden;
- Modernisering van communicatie- en navigatiemiddelen;
- Modernisering van sensoren (o.a. sonar);
- Invoering tactische datalink 22, ter vervanging van Link 11;
- Aanpassen van instandhouding van logistieke systemen en trainingsmiddelen (o.a. de flight simulator) om duurzaam en toekomstbestendig te kunnen opereren.

Na de behandeling van de D-Brief is het contract voor het ontwerp en de kwalificatie voor het prototype helikopter getekend. Hiermee is de ontwerpfase gestart. De contractonderhandelingen voor de uitvoering van de MLU (*retrofit*) op de helikopters zijn in een ver gevorderd stadium. Defensie streeft ernaar het contract vóór eind 2026 te tekenen. Aan de projectomvang zijn Link 16 (vanuit het project ‘*Network Enabled Capabilities Helicopters*’) en de interne technische voorbereidingen en voorzieningen (*provisions for*) toegevoegd voor de mogelijke toekomstige integratie van nieuwe bewapening.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln							
		t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	
Oorspronkelijk	250-1000								
DPO 2025	658,8	62	66,8	37,7	68,8	79,3	86,1		
DPO 2026	711,8	55,2	38,4	50,7	85,5	96,5	95,5	114,5	
Effect op exploitatie	8,1		0,1	0,1	0,1	2,6	2,6	2,6	

Midlife Update NH90 (vervolg)

Relatie met andere projecten

- Network Enabled Capabilities Helikopters
- NH90
- Vervanging MK46 *Lightweight* torpedo
- Verbetering Zelfbeschermingssystemen Helikopters

Relevante Kamerstukken

- Brief *Midlife Update* NH90 (D-brief) d.d. 19-12-2023 (Kamerstuk 25 928, nr. 77)
- Brief Behoeftestelling *Midlife Update* NH90 (A-brief) d.d. 15-04-2022 (Kamerstuk 25 928, nr. 76)

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO. In 2025 heeft Defensie de marktverkenning afgerond en is de verwervingsvoorbereiding gestart.

Modelling & Simulation Special Operation Forces (SOF) Air

Behoeftte

Met het project 'Vervanging *Medium Utility* Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)' (vMUH) wordt een nieuwe vloot helikopters gerealiseerd als onderdeel van de nieuwe SOF Air capaciteit. Om zo goed mogelijk invulling te geven aan de benodigde training en missievoorbereiding is er behoefte aan hoogwaardige simulatiecapaciteit.

Uitwerking

In de Defensienota 2022 ‘Sterker Nederland, veiliger Europa’ heeft Defensie aangekondigd om de *Special Operations Forces* (SOF) capaciteiten verder te versterken, waaronder de SOF-capaciteiten in het luchtdomein. Hiertoe is Defensie het programma SOF *Air Rotary Wing* gestart, waar dit project deel van uitmaakt.

Dit project realiseert cockpitsimulatoren, cabinesimulatoren en ontplooibare simulatoren voor de SOF Air capaciteit. Deze simulatiecapaciteit dient te voorzien in hoogwaardige training voor de volledige helikopterbemanning, inclusief de mogelijkheid om zowel de cockpitsimulatoren en de cabinesimulatoren, alsmede beide simulatoren, integraal aan elkaar te koppelen (*multi role, multi-ship*). Defensie gaat de genoemde simulatoren in het project 'Operational Training Infrastructure' integreren om de simulatie van realistische dreigingen in de training van SOF helikopterbemanning te realiseren.

Doordat voor de Caracal een kort-cyclische upgradesystematiek wordt voorzien, dienen de simulatoren daarnaast eenvoudig en snel aan te passen zijn aan de configuratie van de helikopter.

Door zoveel als mogelijk gebruik te maken van gestandaardiseerde interfaces en protocollen kunnen ook andere simulatoren worden gekoppeld. Hiermee behoort training met nationale en internationale partners, alsmede multi-domein optreden tot de toekomstige mogelijkheden.

Na een intensieve marktverkenning in 2025 is gestart met de verwervingsvoorbereiding.

Relatie met andere projecten

- *Multi-Ship Multi-Type (MSMT) Helikopter* simulatoren
- *Operational Training Infrastructure (OTI)*
- *Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)*

Relevante Kamerstukken

- Brief Gecombineerde A-brief materieelprojecten (A-brief) d.d. 23 april 2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 463)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2026	50-250	Commercieel vertrouwelijk						

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Als gevolg van een verlate deellevering is de projectplanning verlengd.

MQ-9 Bewapening

Behoefte

Het project ‘Bewapening MQ-9’ betreft de verwerving van munitie en munitieartikelen voor de MQ-9 toestellen en om deze munitie in te zetten. Met de bewapening van de MQ-9 is Defensie in staat om met dit wapensysteem gelijktijdig waarnemings- en aanvalsmiddelen in te zetten gedurende een langere periode. Het vergroot, door de combinatie van het langdurig kunnen inzetten van waarnemings- en aanvalsmiddelen op hetzelfde platform, de snelheid en flexibiliteit van het handelen van de krijgsmacht. Tegelijkertijd levert dit een krachtige capaciteit op het gebied van het beschermen van eigen of coalitietroepen op.

Uitwerking

Het project Bewapening MQ-9 betreft de verwerving van munitie en bijbehorende munitieartikelen voor de MQ-9 met als doel om bewapende inzet van de MQ-9 mogelijk te maken. Het betreft de volgende types munitie:

- Hellfire AGM-114 R2 (lasergeleide raket)
- GBU-12 (lasergeleide bom)
- GBU-49 (GPS- en lasergeleide bom)

Het merendeel van de munitie en bijbehorende munitieartikelen wordt reeds gebruikt binnen Defensie. Het project ‘Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit’ voorziet in het aanpassen en geschikt maken voor bewapening van de huidige en nieuw te verwerven MQ-9’s. Dit wordt uitgevoerd voor het Amerikaanse bedrijf General Atomics en betreft zowel hardware als software aanpassingen aan het systeem en de levering van de benodigde *launchers* en *weapon pylons*.

Relatie met andere projecten

- Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling project MQ-9 Bewapening (A-brief) d.d. 23-05-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 399)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	50-250							
DPO 2025	50-250	Vertrouwelijk						
DPO 2026	50-250	Vertrouwelijk						

Vertrouwelijk

Vertrouwelijk

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
De kosten voor de nieuwbouw voor de simulatoren vallen hoger uit dan verwacht. Het budget is daarom verhoogd. Daarnaast is door vergunningsproblematiek (stikstof) en aanvullend flora- en faunaonderzoek de nieuwbouw met één jaar vertraagd.

Multi Ship Multi Type (MSMT)
Helikopter Simulatoren

Behoefte
Met de reeds afgestoten simulatoren voor de Apache en de Chinook was het trainen in tactisch en gecombineerd helikopteroptreden in complexe scenario's niet mogelijk. Het trainen met enkel live vliegreuen is echter niet doelmatig en niet effectief. Live vliegreuen zijn relatief kostbaar en vergen veel van het personeel en het materieel. Verder zijn door de beperkte beschikbaarheid van helikopters de trainingsmogelijkheden schaars. Training in een hoogwaardige en tactische missie-simulator biedt het voordeel dat verschillende noodsituaties en een verhoogde dreigingsomgeving onder uitdagende meteorologische omstandigheden veilig en tegen lagere kosten op realistische wijze kunnen worden nagebootst. Daarnaast biedt training in simulatoren de mogelijkheid om tactische procedures te beoefenen zonder dat buitenstaanders mee kunnen kijken. Door versterking van de trainingscapaciteit met een hoogwaardige en tactische missie-simulator te combineren met live vliegreuen kan de gereedheid van de benodigde helikopterbemanningen op het noodzakelijke niveau worden gebracht en het voortzettingsvermogen worden gegarandeerd.

Met het MSMT-concept integreert Defensie de huidige Apache AH-64E en Chinook CH-47F-simulatoren met de te verwerven additionele simulatoren vanuit het MSMT-project. De koppeling van de simulatoren is hierin essentieel en is mede bepalend voor de keuze van de simulatoren, die worden geleverd door de Amerikaanse bedrijven Boeing, NAVAIR en AVT. Daarnaast is

voor de aansturing een *Tactical Control Center* nodig. Gedurende de realisatie wordt de koppeling tussen alle Apache en de Chinook-simulatoren onderzocht, voorbereid en uitgevoerd.

De interim huisvesting van MSMT is niet toereikend om alle simulatoren te huisvesten. Om deze te kunnen huisvesten en beschermen, is nieuwbouw noodzakelijk.

Uitwerking
Het MSMT project gebruikt als basis de huidige simulatoren voor de Apache (LCT) en de Chinook (*Transportable Flight Proficiency Simulator*, TFPS). Het project wordt in drie fasen uitgevoerd. In fase één is de bestaande simulatorcapaciteit per wapensysteem verdubbeld. Tevens is in de benodigde infrastructuur voorzien (aanpassen interim faciliteit alsmede gestart met aanvang bouw permanente huisvesting op vliegbasis Gilze-Rijen) en is de organisatie van het simulatiecentrum opgezet.

Het definitief ontwerp voor de benodigde permanente huisvesting is afgerond door het Rijksvastgoedbedrijf, deze wordt in 2026 "op de markt" gezet voor *pricing* en *availability*.

In fase twee worden de systemen uitgebreid met twee *Rear Crew Trainers* (RCT) voor de Chinook en twee *Targeted Fidelity Apache Tactical Trainers* (TFATT) voor de Apache en wordt het DHC Simulatiecentrum opgericht. De Amerikaanse overheid heeft de verwerving voor de twee systemen voor Nederland op zich

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	25-100	A						
DPO 2025	170,8	57,2	35,3	50,2	28,0			
DPO 2026	225,7	41,3	98,9	47,1	38,4			

Multi Ship Multi Type (MSMT) Helikopter Simulatoren (vervolg)

genomen via *Foreign Military Sales*. De RCT's en de TFATT's zijn gecontracteerd. De simulatoren worden per type helikopter gekoppeld.

Fase drie, de koppeling tussen de Apache en de Chinook simulatoren, is begin 2023 in opdracht gegeven en nog in onderzoek. In 2026 wordt onderzocht hoe deze koppeling definitief in te vullen. Het koppelen van verschillende type simulatoren blijkt complexer dan verwacht.

Relatie met andere projecten

- Apache *Remanufacture*
- Block Upgrade AH-64E, Chinook en Multi-Ship Multi-Type (MSMT)
- Chinook Vervanging & Modernisering
- Network Enabled Capabilities Helikopters
- Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling Multi Ship Multi Type (MSMT) Helikopter Simulatoren (A-brief) d.d. 17-10-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 264)

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
De onderzoeksfase heeft langer geduurd dan oorspronkelijk verwacht door complexiteit in het ontwikkeltraject. De planning verschuift hierdoor met één jaar.

Network Enabled Capabilities
Helikopters

Behoefte
Met dit project zal Defensie de *Command and Control* (C2) van het helikopteroptreden upgraden naar een moderne standaard, waardoor de locatie en informatie over de missie en dreiging efficiënter kan worden gedeeld met andere vliegende systemen en grondeenheden. Bemanningen kunnen zo het missieplanningsproces voor helikopteroptreden automatiseren, waardoor ze sneller en accurater kunnen reageren op veranderingen in de planning en uitvoering. Dit zal de operationele effectiviteit van de helikopters aanzienlijk verbeteren, risico's verminderen voor de bemanningen en grondgebonden eenheden en uiteindelijk tot een veiligere en efficiëntere uitvoering van missies leiden.

Uitwerking
Het projectdoel is het verbeteren van de *Situational Awareness*, *Situational Understanding* en de operationele besluitvorming (*Command & Control*) tijdens het helikopteroptreden van Defensie. Hiervoor moet de gerubriceerde informatie-uitwisseling en de tactische communicatie tussen de helikopters, grondeenheden en plannings- en commandoposten op de grond worden verbeterd.

Met de aanvullende tactische communicatieapparatuur (datalinks) en de *End-User Devices* wordt een koppeling tussen de grondeenheden en de helikopters gecreëerd. Het netwerk verbindt de commandolijn, verschillende helikoptertypes en eenheden van het Commando Landstrijdkrachten en het Commando Zeestrijdkrachten.

- Relatie met andere projecten**
- Apache *Remanufacture*
 - Chinook Vervanging en Modernisering
 - Foxtrot
 - *Midlife Update* (MLU) NH90
 - *Multi Ship Multi Type* (MSMT) Helikopter Simulatoren
 - Vervanging *Medium Utility Helikopter* (Aanschaf H225M Caracal)

- Relevante Kamerstukken**
- Brief Behoeftestelling *Network Enabled Capabilities* (NEC) Helikopters (A-brief) d.d. 13-01-2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 457)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2025	50-250							
	DPO 2026	50-250							

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
De retrofit-activiteiten zijn voltooid voor alle NH90 helikopters. Alle toestellen beschikken nu over dezelfde moderne configuratie. Daarnaast zijn verschillende systemen voor de Full Mission Flight Trainer (FMFT) geleverd. De additionele drie toestellen uit de Defensienota 2024 zijn gecontracteerd.

NH90

Behoefte

In verband met de uitfasering van de Lynx-helikopter en de AB-412 neemt Defensie deel aan het helikopterproject NH90, een internationaal programma met België, Duitsland, Frankrijk en Italië (de NATO Helicopter Management Organization landen). Het project past binnen het streven om de expeditionaire capaciteiten van de krijgsmacht te verbeteren en om Europese en NAVO-tekorten ten aanzien van helikoptercapaciteiten te verminderen.

Eén van de maatregelen uit de Defensienota 2024 is de invulling van de behoefte van extra maritieme NH90 helikopters om de gevechtscapaciteiten van Defensie te versterken. Door de aanschaf van deze NH90 helikopters neemt het voortzettingsvermogen, de inzetgereedheid en daarmee de slagkracht van Defensie toe.

Uitwerking

Planning modificatietrajecten:

De modificatietrajecten voor de NH90 kennen de volgende verdeling:

- 1. *Retrofit*. Begin 2022 is de retrofit aan het laatste Meaningful Operational Configuration-toestel afgerond.
- 2. *Upgrade*. De helikopters die in de Full Operational Configuration zijn afgenomen hebben bij de leverancier de benodigde upgrade ondergaan.

- 3. *Update*. Het derde modificatietraject betreft een update van de software van de helikopter naar de uiteindelijke contractuele standaard. Vanaf 2025 is de vloot NH90 helikopters van Maintenance Release 1(MR1) voorzien.
- 4. *Herijking*. Alle toestellen worden gemodificeerd om de NH90 NFH beter geschikt te maken voor (maritieme) transporttaken en voor de ondersteuning van landoperaties. Om de beschikbaarheid van de helikopters zo min mogelijk te beïnvloeden worden deze modificaties tijdens het regulier onderhoud uitgevoerd.

Full Mission Flight Trainer (FMFT)

Sinds oktober 2019 is de FMFT in Nederland operationeel. De FMFT moet een upgrade ondergaan om de configuratie in overeenstemming te brengen met de laatste configuratie van de helikopters (MR1). De ontwikkelfase en de productie van de verschillende systemen is afgerond. In 2025 zijn de systemen geleverd. Na de installatie en bijbehorende testen zal de oplevering plaatsvinden. De kosten voor deze upgrade worden gefinancierd vanuit het projectbudget.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	250-1000							
DPO 2025	1623,7	1185,2	58,9	74,7	107,	56,9	8,2	
DPO 2026	1662,5	1376,6	38,2	61,9	69,4	52,9	41,3	5,0

NH90 (vervolg)

Uitbreiding

Voor de uitbereiding van de NH90 helikopter vloot heeft Defensie in december 2025 een contract getekend voor additionele helikopters. In het contract is tot 2026 een optie opgenomen voor extra helikopters. De helikopters worden afgenomen in de *Midlife Upgrade* (MLU) configuratie van *NATO Helicopter Industries* (NHI).

De helikopters zijn ter versterking en ondersteuning van maritieme en amfibische operaties. Door meer NH90's met meer crews in een robuustere organisatie te plaatsen, levert dit direct meer gevechtskracht op. Enerzijds kan hiermee het voortzettingsvermogen van de huidige taakstelling beter worden gewaarborgd en anderzijds kan meer kortdurende inzet plaatsvinden. Zowel vanaf schepen van Commando Zeestrijdkrachten als vanaf de wal voor zowel de maritieme gevechtstaken als voor de amfibische transporttaken.

Dit project heeft een nauwe samenhang met de MLU NH90 omdat de nieuwe NH90's in deze configuratie worden opgeleverd. Bovendien vangen deze extra NH90's een gat in capaciteit op wat ontstaat door de implementatie van de MLU op de huidige vloot.

Relatie met andere projecten

- *Midlife Update* NH90
- NEC Helikopters
- Verbetering Zelfbeschermingsystemen Helikopters

Relevante Kamerstukken

- Brief over resultaten verwervingsvoorbereidingsfase (D-brief) d.d. 22-05-2000 (Kamerstuk 25 928, nr. 6)
- Brief over ondertekening MoU en D-fase d.d. 05-09-1991 (Kamerstuk 19 282, nr. 10)
- Brief over afronden studie (B/C-brief) d.d. 01-10-1990 (Kamerstuk 19 282, nr. 7)
- Brief over Nederlandse helikopterbehoefte (A-brief) d.d. 03-06-1987 (Kamerstuk 19 282, nr. 5)

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

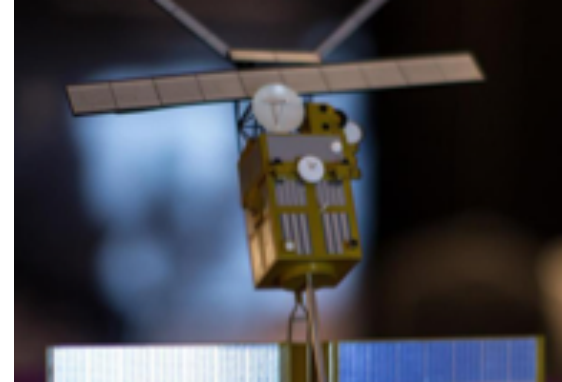
Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

De eerste *Synthetic Aperture Radar* (SAR)-satellieten zijn medio 2025 gelanceerd en inmiddels operationeel. Afgelopen jaar is tevens de (door)ontwikkeling van twee typen satellieten, ESM en hyperspectraal, in opdracht gegeven bij de Nederlandse industrie.

Opbouw Operationele Satelliet Capaciteit

Behoeftte

Het gebruik van de ruimte is randvoorwaardelijk voor praktisch alle vormen van militair optreden en het gebruik hiervan neemt de komende tijd sterk toe. Om de Nederlandse krijgsmacht in staat te stellen om effectief op te treden en zelfstandig te bepalen waar en wanneer noodzakelijke informatie wordt verzameld, is het cruciaal dat Defensie, naast het gebruik van deze bestaande capaciteiten, ook eigen ruimtecapaciteiten ontwikkelt. Met deze eigen capaciteiten verwerft Defensie een positie waarmee het kan deelnemen aan internationale samenwerkingsverbanden en een betere eigen informatiepositie. Defensie zet daarmee in op het ontwikkelen van capaciteit en technologie ten behoeve van aardobservatie, om communicatie met satellieten mogelijk te maken en om grondgebonden capaciteit te realiseren ter ondersteuning hiervan. Dit stelt de krijgsmacht in de gelegenheid om op veilige en regelmatige manier satellietbeelden te verkrijgen van het merendeel van het aardoppervlak, waarbij het de soevereiniteit van landen niet schendt.

Uitwerking

Het project behelst de technologieontwikkeling en operationalisering van hoogwaardige, innovatieve ruimtecapaciteiten die voorzien in de informatiebehoefte van Defensie en (inter)nationale partners. Om aan deze behoefte te voldoen, bouwt Defensie in samenwerking met kennisinstituten (NLR en TNO) en de industrie aan capaciteiten voor het

ruimtedomein. Dit betreft onder meer het doorontwikkelen van de huidige capaciteiten op de bestaande technologie van BRIK II en MILSPACE2 satellieten; het genereren van aardobservatiebeelden met behulp van zowel (hyperspectrale) camera's als radars in de ruimte; en het ontwikkelen van lasercommunicatie. Deze capaciteiten worden in een constellatie van kleine satellieten gelanceerd. Dit alles vindt plaats in een doorlopend en stapsgewijs proces, in verschillende onderzoeks- en ontwikkelingslijnen.

Innovatie

De ruimte is een snel veranderend, operationeel domein, waarin activiteiten plaatsvinden die directe invloed hebben op militaire operaties. Defensie richt zich op het opbouwen van een aantal satellietcapaciteiten die innovatief van aard zijn en de hoogwaardige kennis binnen Nederland benutten, om hiermee een goede nationale informatiepositie en een goede internationale samenwerkingspositie te realiseren.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief over het project 'Opbouw Operationele Satelliet Capaciteit' (A-brief) d.d. 05-06-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 405).

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2025	50-250	A						
	DPO 2026	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
De onderzoeksfase heeft langer geduurd dan oorspronkelijk verwacht door complexiteit in het ontwerp. De planning verschuift hiermee met één jaar.

Operational Training Infrastructure

Behoefte

Om effectief en adequaat te kunnen reageren op uiteenlopende dreigingen en gereed te zijn voor een mogelijk hoofdtak 1-scenario, is het voor de Nederlandse krijgsmacht van belang om goed te kunnen oefenen en trainen voor de bescherming van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied. Het Commando Lucht- en Ruimtestrijdkrachten (CLRS) moet hiervoor kunnen opereren binnen sterk verdedigde vijandelijke gebieden en heeft hier effectieve en moderne trainingsmiddelen voor nodig. Defensie verworft daarom gespecialiseerde infrastructuur die het luchtmacht personeel ondersteunt in het effectief trainen in realistische en veilige omstandigheden.

Uitwerking

Na afronding van dit project is er een infrastructuur ingericht waarin zowel *Live*, *Virtual* and *Constructive* elementen met elkaar verbonden zijn. Deze trainingsomgeving bootst met name een (*peer*) *Integrated Air Defense System* na. Hierdoor kan het CLRS dagelijks tegen een geavanceerde tegenstander trainen en zijn de *air crews* beter getraind om (meer) effectief op te treden in een *Anti-Access/Area-Denial-environment* die huidige en toekomstige conflicten kenmerken.

Het project bestaat uit diverse bouwstenen die samen zorgen voor een zo optimaal mogelijke trainingsomgeving:

- **Adversary Air (Live) (ADAIR)**
Vliegcapaciteit die de capaciteiten en tactieken van vijandelijke toestellen nabootst. Voor ADAIR maakt Defensie

nu gebruik van ingehuurd capaciteit. Defensie onderzoekt de mogelijkheden van inzet van onze huidige vliegers voor ADAIR met als doel een positieve bijdrage te leveren aan het behoud van het vliegerbestand.

- **Threat Emitters (Virtual)**
Mobiele systemen die signalen uitzenden die door de vliegtuigen herkend worden als vijandelijke radarsystemen.
- **Simulatie (Constructive)**
Het combineren van computer gegenereerde entiteiten, simulatoren met de *live* trainingsomgeving.
- **War room**
Ruimte met ICT-middelen (data-infrastructuur en *software*) om de training te volgen, aan te sturen en te kunnen debriefen.
- **Data-infrastructuur**
Beveiligde verbindingen waar data van verschillende geclassificeerde niveaus ontvangen en verstuurd kan worden (betreft o.a. netwerken, *datalinks* en *voice* communicatie).

Relatie met andere projecten

- Programma Doorontwikkeling F-35

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling *Operational Training Infrastructure* (A-brief) d.d. 03-02-2025 (Kamerstuk 27 830 nr. 459)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2025	50-250							
	DPO 2026	50-250							

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Afgelopen jaar heeft het F-35 Joint Program Office een herijking uitgevoerd op de Block 4 doorontwikkeling van de F-35 missiesystemen, waarbij de projectplanning, de -omvang en het -budget zijn geactualiseerd.

Kleinere F-35 Air System verbeteringen die het afgelopen jaar in gang zijn gezet betreffen onder andere de uitbreiding en verbetering van de simulatiecapaciteit voor vliegertraining.

Zoals op 23 maart 2026 met een Nota van Wijziging aan uw Kamer gecommuniceerd wordt de financiële ruimte van het ‘Programma Doorontwikkeling F-35’ tot het volgende begrotingsmoment benut om de uitgaven voor de Patriot Fire Unit en additionele Boxers RCT30 in te passen in de begroting. Het projectbudget is bijgesteld.

Programma Doorontwikkeling F-35

Behoefte

Om het F-35 jachtvliegtuig *up-to-date* te houden tegen nieuwe dreigingen en de effectiviteit hiervan verder te verbeteren, wordt er in het internationale F-35 programma door alle partnerlanden samengewerkt aan de doorontwikkeling van het toestel. Deze gezamenlijke *Follow-on Development* vindt plaats onder leiding van het F-35 Joint Program Office binnen de gemaakte afspraken van het *Production, Sustainment & Follow-on Development* (PSFD) Memorandum of Understanding. Hierbij wordt een integrale *Air System* benadering gehanteerd, die niet alleen de toestellen omvat maar bijvoorbeeld ook simulatoren en andere trainingsmiddelen, en F-35 specifieke ICT-systemen of grondapparatuur.

De doorontwikkeling van het programma rondom de F-35 heeft een min of meer continue karakter waarbij frequente *software updates* en kleinere en grotere *hardware updates* elkaar zullen opvolgen. Daarom is de doorontwikkeling van de F-35 binnen Defensie als een programma vormgegeven, waarbij er een taakstellend budget is gealloceerd voor Nederlandse PSFD-deelname tijdens het gehele traject en voor de bekostiging van aanpassingen aan de Nederlandse vloot gedurende de gehele levensduur. Uit dit taakstellende budget wordt jaarlijks een deel aangewend voor de Nederlandse PSFD-bijdrage en voor *hard-/software updates* die tot uitvoering komen.

Uitwerking

De doorontwikkeling van de F-35 richt zich primair op het realiseren van nieuwe operationele capaciteiten door het verbeteren en vervangen van de missiesystemen. Onder missiesystemen wordt een breed palet aan sensoren en computers verstaan, waarmee het toestel -in verschillende banden van het elektromagnetisch spectrum- dreigingen of doelen in de omgeving kan waarnemen, deze waarnemingen over elkaar legt (*fusion*) en hieruit voor de vlieger een geïntegreerd beeld presenteert. Voorbeelden van dergelijke missiesystemen zijn de radar, de elektro-optische camera's, de *Electronic Warfare* sensoren en de computers en beeldschermen die de gegevens verwerken. Daarnaast wordt de *software* van de missiesystemen uitgebreid om nieuwe typen geleide wapens te kunnen afvuren. Ook vinden voorbereidingen plaats voor het verbeteren van de motor en het systeem dat koellucht produceert ten behoeve van de missiesystemen. De leverancier van de F-35 toestellen is het Amerikaanse bedrijf Lockheed Martin.

Kleinere updates die parallel hieraan worden voorbereid omvatten onder meer het verbeteren van simulatoren waarbij projectoren worden vervangen door digitale beeldschermen. Verder wordt voortdurend gewerkt aan het upgraden van onder andere de missieplanningssystemen en andere ICT-applicaties.

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	>2500							
	DPO 2025	4023,3	147,6	174,2	37,6	211,4	131,8	509,8	
	DPO 2026	3486	215,6	136,1	139,2	155,8	189,6	87	86

Programma Doorontwikkeling F-35 (vervolg)

Relatie met andere projecten

- Anti-A2AD capaciteit F-35
- *Deep Strike* capaciteit Air
- F-35: Verwerving middellange tot lange afstandsraket

Relevante Kamerstukken

- Kamerbrief bekendmaking programma Doorontwikkeling F-35 d.d. 14-02-2024 (Kamerstuk 26 488, nr. 475)

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2025.

Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit

Behoefte

Het project *Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicle* (MALE UAV) betreft de verwerving en introductie van een compleet systeem van toestellen (inclusief sensoren) en grondstations van waaruit de toestellen worden bediend. Destijds is de keuze gemaakt voor de MQ-9 Reaper.

In de Defensienota 2022 is de behoefte kenbaar gemaakt om de MQ-9 capaciteit uit te breiden met extra toestellen en te versterken met additionele sensoren. Deze uitbreiding maakt deel uit van het project MALE UAV en gaat verder door als project "Uitbreiden en versterken MQ-9". Van het initiële project MALE UAV dient alleen de simulator nog te worden aangeschaft. Deze aanschaf is opgenomen in dit project.

Uitwerking

De eerste vliegtuigen en grondstations binnen het project zijn succesvol afgenomen bij het Amerikaanse bedrijf General Atomics Aeronautical Systems en overgedragen aan het Commando Lucht- en Ruimtestrijdkrachten. In de komende jaren worden deze voorzien van aanvullende capaciteiten. Voor de simulator is het contract tussen de Amerikaanse overheid en de beoogde fabrikant in onderhandeling.

Met de uitbreiding van de MQ-9 capaciteit worden naast de additionele toestellen ook een aantal maritieme radars en verschillende sensoren aangeschaft. Het contract met de Amerikaanse overheid hiervoor is in juli 2023 getekend.

Relatie met andere projecten

- Bewapening MQ-9

Relevante Kamerstukken

- Brief project Bewapening MQ-9 (A-Brief) d.d. 23-05-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 399)
- Brief Behoeftestelling versterking MQ-9 SIGINT/ESM (A/D-Brief) d.d. 18-01-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 383)
- Brief Versnelling investeringsprojecten F-35 en MQ-9 d.d. 24-06-2022 (Kamerstuk 26 488, nr. 468)
- Brief project MALE UAV (D-brief) d.d. 06-06-2018 (Kamerstuk 30 806, nr. 47)
- Brief Voorstudiefase MALE UAV (B-brief) d.d. 21-11-2013 (Kamerstuk 30 806, nr. 16)
- Brief Behoeftestelling project MALE UAV (A-brief) d.d. 14-12-2011 (Kamerstuk 30 806, nr. 10)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	100-250							
	DPO 2025	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						
	DPO 2026	250-1000	Commercieel vertrouwelijk						

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Verbeteren Visuele geleiding
helikopters

Behoefte

Defensie heeft de behoefte om met haar helikoptervloot onder alle mogelijke weersomstandigheden te kunnen opereren. De hernieuwde focus op hoofdtak 1 verhoogt deze operationele noodzaak. Voorbeelden van situaties waarin momenteel niet alle helikoptertypes volledig effectief kunnen opereren zijn starten en landen bij opstuivende sneeuw of zand. De huidige instrumenten geven onvoldoende informatie om in deze situaties veilig te landen, alsmede bij laagvliegen met verminderd zicht in gebieden met slecht zichtbare obstakels, zoals kabels.

Uitwerking

NH90
De NH90 helikopter beschikt nog niet over een systeem voor het opereren in *Degraded Visual Environments* (DVE). Op dit moment wordt er bij nacht vooral boven water gevlogen met conventionele nachtkijkers. Voor het veilig uitvoeren van de amfibische transporttaken in DVE-omstandigheden boven land is daarom een aanvullend systeem nodig. Voor de NH90 is behoefte aan een systeem dat de noodzakelijke vluchtgegevens uit de helikopter kan halen en de vliegers voorziet van specifieke informatie zodat in DVE-omstandigheden boven land veilig kan worden geopereerd. De voorkeur gaat uit naar een systeem wat reeds binnen het Commando Lucht- en Ruimtestrijdkrachten in gebruik is in verband met training en instandhouding. Alle NH90 helikopters worden voorzien van een dergelijk systeem.

Apache helikopter

De Apache helikopter beschikt reeds over een DVE-systeem. Echter is het display in de helm niet geïntegreerd met de recente Apache *upgrade* waardoor informatie enkel voor één oog wordt geprojecteerd (monoculair). Voor verbeterde referenties en verhoogde veiligheid tijdens DVE-omstandigheden moet het display in de vliegerhelm worden uitgebreid naar een binoculair display. Dit is bij voorkeur een systeem wat ook bij de *US Army* in gebruik is, om onder andere instandhouding en upgrades effectief en efficiënt te laten verlopen. Alle Apache helikopters en vliegerhelmen worden voorzien van een update waardoor veiliger en efficiënter kan worden opgetreden bij nacht en DVE-omstandigheden.

Chinook helikopter

De Chinook helikopter wordt uitgerust met een 3D helmdisplay-systeem dat noodzakelijke vluchtgegevens kan presenteren tijdens DVE-omstandigheden. Er wordt nog onderzocht of er voor de Chinook aanvullende sensoren beschikbaar zijn die daarmee kunnen worden geïntegreerd voor verbeterde referenties. Alle Chinook helikopters worden voorzien van de update.

Financiën

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

Oorspronkelijk
DPO 2026

50-250
50-250

t/m 2025

2026

2027

2028

2029

2030

2031

Commercieel vertrouwelijk

Verbeteren Visuele geleiding helikopters (vervolg)

Caracal helikopter

De toekomstige Caracal helikopters worden eveneens voorzien van een systeem dat noodzakelijke vluchtgegevens kan presenteren tijdens DVE-omstandigheden. Er wordt nog onderzocht of er aanvullende sensoren beschikbaar zijn die met dit systeem kunnen worden geïntegreerd. Alle Caracal Helikopters dienen daarmee te worden voorzien van de update.

Relatie met andere projecten

- *Block Upgrade AH-64E*, Chinook en *Multi-Ship Multi-Type (MSMT)*
- *Modelling & Simulation Special Operation Forces (SOF) Air*
- *Midlife Update (MLU) NH90*
- *Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)*

Relevante Kamerstukken

- Brief Gecombineerde A-brief materieelprojecten (A-brief) d.d. 23 april 2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 463)

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

De *Letter of Offer and Acceptance* is in maart 2026 door de Amerikaanse overheid ter ondertekening aangeboden aan Nederland.

Verbetering AH-64E Bewapening (JAGM)

Behoefte

Het project behelst de verbetering van de bewapening van de Apache AH-64E helikopter met laser- en radargeleide raketten van het type AGM-179 JAGM. Het Amerikaanse bedrijf Lockheed Martin levert deze raketten.

De huidige vloot van de Apache gevechtshelikopter is grotendeels gemoderniseerd van de AH-64D naar de AH-64E standaard. Onderdeel van deze modernisatie is de integratie van een *Longbow* vuurleidingsradar. Om de operationele capaciteit verder te verbeteren, wordt een nieuw type laser- en radargeleide geleide raket aangeschaft die in combinatie met deze nieuwe *Longbow* vuurleidingsradar kan worden ingezet.

Samen met de aanschaf van de AGM-179 JAGM worden ook diverse trainingsmiddelen aangeschaft ter ondersteuning van de opbouw aan kennis en kunde van zowel operationeel als ondersteunend personeel om inzet mogelijk te maken.

Uitwerking

Met de upgrade van de AH-64D naar de AH-64E is de additionele behoefte ontstaan voor bewapening die past bij de nieuwe mogelijkheden van de gevechtshelikopter. De *Longbow* radar geeft de AH-64E Apache helikopter de mogelijkheid radargeleide raketten af te vuren. Met de aanschaf van de JAGM raket ontstaat deze mogelijkheid, naast de reeds aanwezige mogelijkheid gebruik te maken van geleiding door laserdoel-aanstraling.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Apache Remanufacture

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoefstelling Verbetering AH-64E Bewapening (IAGM) (A-brief) d.d. 07-03-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 387)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	50-250							
	DPO 2025	50-250	A						
	DPO 2026	50-250	Vertrouwelijk						

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

De projectomvang is uitgebreid met systemen voor NH90, AS-532 Cougar en Radio Frequency-defeat voor de hele helikoptervloot. Het projectbudget en de projectomvang zijn aangepast.

Verbetering zelfbeschermings-systemen helikopters

Behoefte

Defensiehelikopters zijn essentiële (wapen)systemen voor militaire operaties, die onze krijgsmacht wereldwijd inzet voor een veelzijdigheid aan taken. Daarbij kan de helikopter binnen het bereik komen van vijandelijke grondgebonden luchtafweersystemen, zoals infrarood- of radargeleide raketsystemen en geleide luchtdoelartillerie. Om de veiligheid van een helikopter en haar bemanning tijdens operaties te vergroten en de effectiviteit van helikopteroperaties te waarborgen, moeten helikopters beschikken over een reeks systemen en technologieën die zijn afgestemd op de operationele behoeften en dreigingen waarmee helikopters worden geconfronteerd.

Uitwerking

Het project voorziet in een verbetering van de Defensiehelikopter zelfbeschermingssystemen op basis van prioriteiten. De lopende fase moet uitwijzen of de volgende eerste negen prioriteiten en daarbij behorende randvoorwaarden kunnen worden ingevuld met het beschikbare taakstellende budget:

- 1. De NH90 helikopters voorzien van een (digitale) Radar Warning Receiver (RWR);
- 2. De NH90 helikopters voorzien van een verbeterd Chaff (radar) Counter Measure systeem;
- 3. De Chinook helikopters voorzien van een Directed Infrared Counter Measure (DIRCM) systeem;

- 4. De Apache helikopters voorzien van een verbeterde (digitale) RWR;
- 5. De Apache helikopters voorzien van een DIRCM systeem;
- 6. De NH90 helikopters voorzien van een Expendable Active Decoy capaciteit.
- 7. De NH90 helikopters voorzien van een DIRCM systeem.
- 8. De Cougar helikopters uitrusten met een beperkt aantal DIRCM systemen (voorafgegaan door een haalbaarheidsonderzoek).
- 9. Het realiseren van een Radio Frequency-defeat capaciteit binnen de gehele DHC helikoptervloot (studie-opdracht aan het Commando Lucht- en Ruimtestrijdkrachten).

Relatie met andere projecten

- Project Apache Remanufacture
- Project Chinook Vervanging en Modernisering
- Project Midlife Update NH90
- Project Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling project Verbetering Zelfbeschermingssystemen Helikopters (A-brief) d.d. 21-05-2024 (Kamerstuk 27 830 nr. 437)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2025	250-1000							
	DPO 2026	250-1000							

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
De productie van de nieuwe PC-7 lesvliegtuigen voor het Commando Lucht- en Ruimtestrijdkrachten is begin 2026 gestart.

Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit

Behoefte

Op dit moment beschikt Defensie over PC-7 lesvliegtuigen ten behoeve van de Elementaire Militaire Vlieger Opleiding (EMVO). De PC-7 vloot bereikt in 2027 het einde van de levensduur, de zogeheten *End-Life-Of-Type* (ELOT). Om de initiële vliegeropleidingscapaciteit te continueren, is Defensie voornemens om deze capaciteit ook na de ELOT PC-7 te behouden.

Het doel is om met dit project te voorzien in een capaciteit gebaseerd op het gewenste effect, te weten het behoud van een initiële vliegeropleidingscapaciteit. Leerling-vliegers worden tijdens de EMVO voorbereid op de vervolgopleiding, waardoor er uiteindelijk voldoende vliegers beschikbaar zijn voor Defensie.

Uitwerking

Defensie heeft behoefte aan een moderne opleiding voor vliegers met flexibele capaciteit en functionaliteit. Het lesvliegtuig moet veilig en voorspelbaar zijn om leerling-vliegers vaardigheden te leren in noodsituaties en complexe manoeuvres. Naast lesvliegtuigen worden ook digitale grondgebonden leermiddelen zoals simulators aangeschaft voor optimale opleiding.

Ook zijn grondgebonden leermiddelen nodig, waaronder simulators en virtuele trainingssystemen. Defensie wil een geïntegreerd systeem met onder andere *computerbased training*, virtuele instructeurs en mission planning systemen om de opleiding te optimaliseren. Het Zwitserse bedrijf Pilatus is de leverancier binnen dit project.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief project Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit (D-brief) d.d. 14-10-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 450)
- Brief project Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit (B-brief) d.d. 26-01-2023 (Kamerstuk 27 830,nr. 384)
- Brief Behoeftestelling project Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit (A-brief) d.d. 16-12-2020 (Kamerstuk 27 830,nr. 325)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	100-250							
	DPO 2025	151,0	25,2	12,1	98,5	3,3	11,9	25,2	
	DPO 2026	146,2	25,3	9,6	98,5	2,1	10,7		

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Op 29 september 2025 is gestart met de bouw van de radarinstallatie in Herwijnen.

Vervanging Medium Power Radars in Wier en Nieuw Milligen

Behoefte

Voor de nationale en internationale bewaking en beveiliging van het luchtruim en het begeleiden van militaire luchtoperaties in nationale oefengebieden, beschikte Defensie over twee *Medium Power Radars* (MPR). De veroudering van deze radars leidde tot stijgende exploitatielasten en toenemende risico's qua inzetbaarheid. Vervanging is noodzakelijk omdat er bij Defensie geen alternatieve capaciteit beschikbaar is. Beide verouderde radar systemen zijn inmiddels uit dienst genomen.

Uitwerking

Nederland heeft behoefte aan sensorcapaciteit voor luchtruimbewaking. Het noodzakelijke volume aan sensorcapaciteit is gerelateerd aan het door de NAVO aan Nederland toegewezen verantwoordelijkheidsgebied en de nationale en internationale (operationele) eis.

Het project richt zich primair op vervangende capaciteit voor de detectie van luchtvaartuigen in relatie tot luchtruimbewaking en verdediging. De NAVO en Nederland hebben daarnaast in diverse studies tekortkomingen onderkend in de mogelijkheden voor detectie van *ballistic missiles*. Met de keuze voor de SMART-L radars krijgt Defensie de beschikking over moderne radars die in staat zijn om het luchtruim te bewaken en exo-atmosferische *ballistic missiles* te detecteren. De eerste SMART-L is sinds 2020

operationeel in het noorden van Nederland. Defensie heeft voor dit project een contract afgesloten met Thales Nederland.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Kamerbrief Vaststellingsbesluit Radarstation Herwijnen d.d. 10-03-2025 (Kamerstuk 31 936, nr. 1222)
- Kamerbrief start bouw Herwijnen d.d. 10-03-2025 (Kamerstuk 31 936, nr. 1247)
- Kamerbrief Vertraging plaatsing SMART-L radar in Herwijnen d.d. 20-12-2024 (Kamerstuk 31 936, nr. 1196)
- Kamerbrief radardekking in Nederland d.d. 29-02-2024 (Kamerstuk 31 936, nr. 1146)
- Kamerbrief Update continuïteit van de radardekking en de procedure rondom de plaatsing van het militaire radarstation in Herwijnen d.d. 18-12-2023 (Kamerstuk 31 936, nr. 1136)
- Kamerbrief Continuïteit radardekking en interim maatregelen d.d. 07-09-2023 (Kamerstuk 31 936, nr. 1095)
- Kamerbrief besluit locatiekeuze nieuw radarstation Herwijnen d.d. 03-06-2022 (Kamerstuk 31 936, nr. 940)
- Brief Behoeftestelling Vervanging twee *Medium Power Radars* (A-brief) d.d. 24-02-2009 (Kamerstuk 27 830, nr. 62)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	25-100							
	DPO 2025	129,8	108,3	15,5	6,0				
	DPO 2026	130,9	99	25,7	6,2				
	Effect op exploitatie	20,8		2,6	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2025.

Vervanging Medium Utility
Helikopter (Aanschaf H225M
Caracal)

Behoefte

In de Defensienota 2022 ‘Sterker Nederland, veiliger Europa’ heeft Defensie aangekondigd om *Special Operations Forces* (SOF) capaciteiten verder te versterken, waaronder de SOF-capaciteiten in het luchtdomein. Hiertoe is Defensie het programma SOF *Air Rotary Wing* gestart. Onder dit programma vallen diverse projecten. Eén van deze projecten is de vervanging van de Cougar helikopter door een - voor SOF-optreden geschikte - *Medium Utility* Helikopter (MUH), die speciale operaties op land en op zee kan uitvoeren. Dit is een van de maatregelen waarmee Defensie het 300 Squadron van het Defensie Helikopter Commando (DHC) ombouwt tot een SOF-helikoptereenheid. Deze eenheid is eind 2024 opgericht. De MUH’s worden geplaatst binnen het DHC op de Vliegbasis Gilze-Rijen.

Uitwerking

In de onderzoeksfase zijn aan de hand van een uitgebreide marktverkenning meerdere helikoptertypes voorgeselecteerd. Hierbij was een belangrijk uitgangspunt om een bewezen en beproefde SOF-helikopter te verwerven, die aan de gestelde eisen voldoet. Door te kiezen voor een bewezen concept worden langdurige en complexe verwervingsprocessen, inclusief unieke ontwikkelbehoeftes, voorkomen. Met inbreng vanuit zowel SOCOM, Marine, Landmacht, Luchtmacht en Marachaussee zijn de eisen en wensen voor de te verwerven helikopter opgesteld.

In de onderzoeksfase is gebleken dat alleen de Airbus Helicopters H225M Caracal voldoet aan de gestelde eisen. De leverancier is daarmee het Franse Airbus.

In de D-fase is projectopdracht met bijhorend budget bijgesteld. Daarbij is de kwalitatieve baseline vastgesteld die in november 2024 op contract is gezet bij Airbus. De basisconfiguratie voor het zelfbeschermingssysteem is vastgesteld en in december 2024 gecontracteerd.

Relatie met andere projecten

- Modelling & Simulation Special Operation Forces (SOF) Air
- Programma Foxtrot

Relevante Kamerstukken

- Brief project Vervanging *Medium Utility* Helikopter (D-brief) d.d. 15-10-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 451)
- Brief Behoeftestelling project Vervanging *Medium Utility* Helikopter (A/B-brief) d.d. 05-06-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 403)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	1000-2500							
DPO 2025	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						
DPO 2026	1000-2500	Commercieel vertrouwelijk						

Commercieel vertrouwelijk

Commercieel vertrouwelijk

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Zweden en Denemarken zijn in juni 2025 formeel toegetreden tot het internationale *Multi Role Tanker Transport* (MRTT)-programma. Finland heeft een verzoek ingediend voor deelname aan het programma. De totale MRTT vloot wordt uitgebreid, waardoor Nederland extra vliegers krijgt.

Naar verwachting wordt dit project eind 2026 afgerond, omdat de Nederlandse behoefte is vervuld. Dit is de laatste keer dat dit project is opgenomen in het DPO.

Vervanging strategisch lucht-transport en AAR (MRTT)

Behoefte
Doel van dit internationale project is de gezamenlijke verwerving van *Air-to-Air Refueling* (AAR)- en luchttransportcapaciteit (MRTT-vliegtuigen). Het gaat hierbij om een reductie van de tekortkoming van een belangrijke strategische capaciteit in Europa. Er zijn acht deelnemende lidstaten: België, Denemarken, Duitsland, Luxemburg, Nederland, Noorwegen, Tsjechië en Zweden. Finland neemt deel als *observing nation*. De ondersteuning vindt plaats door het *NATO Supply and Procurement Agency* (NSPA).

Naast het gebruik voor AAR en luchttransport wordt inzet van de vliegtuigen voorzien voor humanitaire noodhulp en (medische) evacuaties. Realisatie van het project sluit aan op de uitfasering van de Nederlandse KDC-10 vliegtuigen.

Uitwerking
Zweden en Denemarken zijn in juni 2025 formeel toegetreden tot het internationale MRTT programma. De *Multinational MRTT Unit* heeft op 26 maart 2026 de *Full Operational Capability* status bereikt. De totale MRTT vloot wordt uitgebreid met extra toestellen, geleverd door het Franse Airbus.

Naast AAR en transport (passagiers/cargo) verzorgt de eenheid ook medische evacuaties (tot en met *high care*).

Relatie met andere projecten
Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief MRTT-samenwerkingsprogramma d.d. 29-06-2017 (Kamerstuk 27 830, nr. 204)
- Brief *Update Multi Role Tanker Transport* (MRTT) project d.d. 28-07-2016 (Kamerstuk 27 830, nr. 183)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2025	468,6	457,4	11,2					
	DPO 2026	469	466,7	2,3					

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
In juni 2024 is het contract getekend met fabrikant Embraer voor de levering van nieuwe C-390M toestellen voor Nederland en Oostenrijk. In oktober 2025 is dit project uitgebreid met extra toestellen voor Zweden. Aansluitend vindt de ombouw naar de eindconfiguratie plaats. De projectduur is verlengd.

Embraer is gestart met de productie van de eerste toestellen.

Vervanging tactische luchttransport capaciteit

Behoefte
De huidige vloot voor tactisch luchttransport bestaande uit C-130H Hercules vliegtuigen, is respectievelijk in 1992 (twee nieuwe) en in 2005 door Defensie aangeschaft. De oudste van deze vliegtuigen is geproduceerd in 1978, waarmee de gebruikelijke technische en operationele levensduur van dertig jaar ruim verstreken is. De gereedheid van de C-130 is door de ouderdom van de vloot te laag. De vervroegde vervanging van de C-130 vliegtuigen is dan ook noodzakelijk om de capaciteit van het tactisch luchttransport te herstellen en, door gebruik te maken van operationele en technische ontwikkelingen, toekomstbestendig te maken.

Het doel is om met dit project te voorzien in de aanschaf van vliegtuigen, trainingsmiddelen, de benodigde opleidingen en reservedelen.

Uitwerking
Met deze capaciteit heeft Defensie de mogelijkheid om langdurig vliegtuigen uit te zenden naar een missiegebied en daarnaast een vliegtuig gereed te hebben voor strategische verplaatsingen. Defensie zet in specifieke gevallen het tactisch luchttransport ook in voor vervoer van mensen, goederen en gevaarlijke stoffen, omdat de inzet van een groot strategisch transportvliegtuig voor de bevoorrading van missies niet altijd opportuun is. Met de vloot van vijf toestellen beschikt Defensie

over voldoende toestellen om eenheden mee te trainen en de gereedstelling van de eigen operationele eenheden te ondersteunen.

Defensie heeft tevens simulatoren gecontracteerd voor de (missie)training van vliegers en loadmasters. Zo kan de bemanning trainen met het veilig laden, lossen en vastzetten van vracht en passagiers. De simulatoren ontlasten de operationele vliegtuigen, waardoor deze vaker beschikbaar zijn voor inzet.

Defensie schaft de C-390M toestellen aan via een *single source* verwervingstraject bij de Braziliaanse fabrikant Embraer S.A. Het project is een internationale samenwerking tussen Nederland, Oostenrijk en Zweden, waarbij Nederland optreedt als *lead nation*.

Relatie met andere projecten

- Programma Foxtrot

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling project tactische luchttransport capaciteit (D-Brief) d.d. 10-06-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 441)
- Brief Behoeftestelling project tactische luchttransport capaciteit (B-brief) d.d. 16-06-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 360)
- Brief Behoeftestelling project tactische luchttransport capaciteit (A-brief) d.d. 12-10-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 317)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	250-1000							
	DPO 2025	1251,2	115,5	77,5	321,7	224,6	389,9	86,0	36,0
	DPO 2026	1450,4	231,1	290,8	277	5	443,4	119,6	121,8
	Effect op exploitatie	30,2			0,7	5,8	7,9	7,9	7,9

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Niet gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Sinds de laatste aangeboden voortgangsrapportage (VGR) zijn in totaal 52 vliegtuigen afgenomen. Nieuwbouw-werkzaamheden voor het 3e F-35 squadron op Volkel vorderen voorspoedig. Defensie is na de beëindiging van de Regeling Grote Projecten (RGP) gestart met de evaluatie van dit project (E-fase) en heeft uw Kamer op 1 april geïnformeerd over het plan van aanpak. Naar verwachting wordt uw Kamer eind 2026 met een E-brief geïnformeerd over de uitkomst van deze fase.

Verwerving F-35

Behoefte
Het project ‘Verwerving F-35’ heeft tot doel te voorzien in de aanschaf en invoering van de F-35, ter vervanging van het F-16 vliegtuig. Deze vliegtuigen worden verdeeld over drie volwaardige F-35 squadrons, een opleidingseenheid en een testeenheid. Hierbij is de planning erop gericht om in 2024 de volledige operationele inzetbaarheid, ofwel *Full Operational Capability* (FOC) status te behalen.

Naast de benodigde vliegtuigen worden ook bijbehorende middelen aangeschaft, zoals trainingsmiddelen, grondapparatuur, F-35 specifieke ICT-middelen en nieuwbouw dan wel aanpassing van infrastructuur noodzakelijk voor het kunnen opereren met en ondersteunen van de F-35. De F-35 wordt via het *Foreign Military Sales* (FMS) traject verworven. Het Amerikaanse Lockheed Martin is de leverancier van de toestellen.

Uitwerking
Initieel zijn F-35 vliegtuigen aangekocht ten behoeve van deelname aan de initiële Operationele Test & Evaluatie (IOT&E). Later zijn deze vliegtuigen, samen met een aantal andere, gestationeerd op Luke AFB waar in multinationalaal verband F-35 vliegeropleidingen plaatsvinden. In Nederland zijn de vliegtuigen afgeleverd op achtereenvolgens Leeuwarden (vanaf 2019) en Volkel (vanaf 2022).

Gedurende de looptijd van het project is tot driemaal besloten om additionele toestellen te bestellen. In 2019 is besloten om extra F-35’s aan te schaffen en hiermee de oprichting van een derde squadron mogelijk te maken. Ten behoeve van dit derde squadron zijn in 2022 nogmaals extra F-35’s aangeschaft.

Op dit moment zijn twee squadrons volledig uitgerust met F-35’s en alle bijkomende middelen en infrastructuur. Op 26 september 2024 heeft het Commando Lucht- en Ruimtestrijdkrachten de FOC-status bekendgemaakt en op 27 september 2024 is afscheid genomen van de F-16.

Voor het 3^e squadron zijn nu nagenoeg alle vliegtuigen geleverd en is de oplevering van infrastructuur in een vergevorderd stadium, met een geplande ingebruikname van begin 2027. Voor alle drie de squadrons worden de komende jaren nog zogenaamde line-ops gebouwen gerealiseerd, waarin de vliegtuigen onder optimale condities kunnen worden gereedgesteld

Als gevolg van de Defensienota 2024 heeft Defensie besloten om nogmaals extra F-35’s aan te schaffen om zo de drie squadrons robuuster in te richten. Afhankelijk van de uitkomsten van het onderzoek naar de mogelijkheden van onbemenste jachtvliegcapaciteit, bestaat de mogelijkheid om een additioneel toestel af te roepen.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	>2500							
DPO 2025	6971,7	113,6	34,0	174,2	37,6	211,4	131,8	509,8
Effect op exploitatie	235,7			37,3	34,0	64,2	48,2	52,0

Verwerving F-35 (vervolg)

Relatie met andere projecten

- Anti-A2AD capaciteit F-35
- *Deep Strike capaciteit Air*
- F-35: Verwerving middellange tot lange afstandsraket
- Programma Doorontwikkeling F-35

Relevante Kamerstukken

- Kamerbrief aanbidding 25^e Voortgangsrapportage project Verwerving F-35 d.d. 4 juni 2025 (Kamerstuk 26 488, nr. 478)
- Kamerbrief Vervanging F-16 (D-brief) d.d. 22 december 2014 (Kamerstuk 26 488, nr. 369)
- Kamerbrief project Vervanging F-16 d.d. 01-07-2011 (Kamerstuk 26 488 nr. 275)

Lucht materieel

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

De vervanging van de vliegtuigafreminstallatie op vliegbasis Eindhoven start in 2027. De vervanging van de installatie op vliegbasis Woensdrecht staat nu voor medio 2030 gepland als gevolg van het uitblijven van de benodigde vergunningen. Het project is daarom verlengd.

Vliegtuigafreminstallatie

Behoefte

Bij het gebruik van een start- en landingsbaan door jacht- en gevechtsvliegtuigen moet met het oog op de veiligheid aan het begin en aan het einde van de baan een vliegtuigafreminstallatie (VAI) zijn geïnstalleerd. De huidige VAI's dateren van 1985. De huidige VAI's bereiken in 2026 het einde van hun functionele levensduur bereiken en moeten worden vervangen. De nieuwe VAI's dienen geschikt te zijn voor alle jacht- en gevechtsvliegtuigen, waaronder de F-35.

Uitwerking

Defensie heeft een contract afgesloten met het Nederlandse bedrijf Patria BV. De VAI's zijn succesvol geïnstalleerd op vliegbasis Gilze-Rijen, de parallel- en hoofdbaan van vliegbasis Volkel en de twee banen op vliegbasis Leeuwarden.

Relatie met andere projecten

Geen

- Relevante Kamerstukken
- Brief Behoeftestelling project Vliegtuigafreminstallatie (A-brief) d.d. 18-10-2019 (Kamerstuk 27 830,nr. 296)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	25-100							
	DPO 2025	70,1	60,2	9,9					
	DPO 2026	71,3	50,3	11,4	4	5,6			

IT

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Conform planning is in 2025 de oorspronkelijke projectscope gerealiseerd. De realisatie van de simulatiemiddelen voor de MLU CV90 loopt door tot in 2027, evenals de verwerving van de simulatiemiddelen voor het nieuwe tankbataljon.

Geïnstumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden

Behoefte
Om de operationele inzetbaarheid van grondgebonden eenheden te garanderen is professioneel, realistisch en efficiënt trainen noodzakelijk. De geïnstumenteerde oefen- en trainingscapaciteit biedt eenheden de mogelijkheid om gevechtsduels met de organieke wapens en wapensystemen met gesimuleerde effecten van munitie te beoefenen en te evalueren. De levensduurverlenging heeft als doel deze capaciteit langer beschikbaar te houden door de apparatuur te vernieuwen en nieuwe functionaliteiten toe te voegen.

Daarnaast worden bij MLU programma’s en de verwerving van nieuwe voertuigen, specifieke voertuigensoren aangeschaft.

Uitwerking
Deze capaciteit biedt de mogelijkheid om eenheden tot bataljonsniveau gevechten te laten beoefenen met de organieke wapens en wapensystemen, echter met gesimuleerde effecten van munitie. Dit maakt het mogelijk om bij de evaluatie van een oefening goed inzicht te krijgen in het optreden en de effectiviteit van deze eenheden.

In 2022-2025 vindt de levensduurverlenging plaats van het huidige geïnstumenteerde oefen- en trainingscapaciteitssysteem. Het systeem blijft daardoor operationeel inzetbaar tot 2031 (met een plusoptie van vijf jaar tot 2036). Daarnaast worden nieuwe wapens en sensoren van voertuigen toegevoegd aan het systeem.

Defensie heeft een contract afgesloten met de Zweedse leverancier Saab.

- Relatie met andere projecten**
- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
 - Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie
 - Midlife Update (MLU) Fennek
 - Midlife Update (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL
 - Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)
 - Verwerving Leopard-2A8 gevechtstanks

- Relevante Kamerstukken**
- Brief Behoeftestelling project Geïnstumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden (A-brief d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 223)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	25-100							
DPO 2025	120,4	73,7	4,1	24,4	1,0	1,0	1,0	
DPO 2026	102,9	73,5	8,7	20,7				

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Denemarken is aangesloten bij het project.

Joint Electronic Attack (EOV)

Behoefte

Dit project vernieuwt de huidige mobiele capaciteiten voor Electromagnetic Attack (EA), waaronder de huidige Elektronische Oorlogvoering (EOV)-pantserwielvoertuigen die sinds 1989 bij het Commando Landstrijdkrachten in gebruik zijn. Sindsdien is veel veranderd op het gebied van EOV, waaronder de transitie van analoge techniek naar digitale netwerken en nieuwe communicatietechnieken. Het Commando Landstrijdkrachten beschikt met de middelen van dit project over capaciteiten om opponenten te storen, neutraliseren, misleiden, en/of te manipuleren in het elektromagnetisch spectrum. Deze offensieve capaciteit levert tevens een bijdrage aan *force protection*.

Uitwerking

Het project Joint Electronic Attack bestaat uit twee deelprojecten:

1. Vervanging en vernieuwing van de EOV-middelen.
2. Vervanging van de mobiliteitsmiddelen.

Het project wordt in samenwerking met Duitsland en Denemarken uitgevoerd. In deze samenwerking is Nederland *lead nation*.

Innovatie

De technieken rondom het elektromagnetisch spectrum ontwikkelen zich snel. Daarom bekijkt Defensie in dit project op welke manieren de modernste componenten en technieken kunnen worden verwerkt, om zo een voorsprong te verkrijgen op het gebied van elektronische oorlogvoering.

Relatie met andere projecten

- Vervanging ESM-capaciteiten KL EOV-systeem

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling Joint Electronic Attack (A-brief) d.d. 15-04-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 353)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	100-250							
DPO 2025	50-250	A						
DPO 2026	50-250	A						

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Het aanvullende contract voor de volledige modernisering is in 2025 getekend. De looptijd van het project is aangepast op basis van de afgesproken werkzaamheden.

Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS)

Behoefte

Sinds 2008 gebruikt het Commando Landstrijdkrachten TACTIS als een opleidings- en trainingsmiddel voor schiettechniek en tactiek, met name voor het voertuigpersoneel. TACTIS dient gemoderniseerd te worden omdat het technisch en functioneel verouderd is. Veel hardwareonderdelen van het systeem zijn beperkt leverbaar en/of te onderhouden. Functioneel dient TACTIS te worden gemoderniseerd om de huidige en toekomstige wapensystemen te simuleren, waaronder het CV90 Infanteriegevechtsvoertuig na de *Midlife Update* (MLU).

Uitwerking

TACTIS is een geavanceerd simulatiesysteem waarin de gehele operationele keten, van de gevechtseenheden tot alle ondersteunende en logistieke eenheden, tot en met compagniesniveau, integraal wordt gesimuleerd. Hierdoor kunnen eenheden van verschillende grootte effectief in onderling verband trainen. De voor deze modernisering vereiste aanpassingen kunnen alleen door de oorspronkelijke Franse fabrikant Thales worden uitgevoerd. De modernisering is daarom *single source* besteed bij de oorspronkelijke fabrikant van TACTIS.

Innovatie

TACTIS is een bewezen effectief en efficiënt opleidings- en trainingsmiddel met een hoog trainingsrendement. De simulator heeft aangetoond dat technische innovatie op het gebied van opleiding en training een meerwaarde levert aan de kennis en kunde van onze militairen. Tijdens de modernisering wordt ook geïnnoveerd op het gebied van het gebruik van standaarden. Hierdoor wordt het in de toekomst ook mogelijk om simulatoren van andere leveranciers aan TACTIS te koppelen.

Relatie met andere projecten

- Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie
- *Midlife Update* (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL
- Programma Foxtrot
- Verwerving Leopard-2A8 gevechtstanks
- Verwerving Verwerving infanteriegevechtsvoertuig CV90

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling project Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS) (A-brief) d.d. 16-03-2023. (Kamerstuk 27 830, nr. 389)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
Oorspronkelijk	50-250							
DPO 2025	250-1000	A						
DPO 2026	250-1000	A						

Programma Foxtrot

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd: Foxtrot Spiral 0 voor 44

**Batalijonstaakgroep, SOF Tactical C4I Network (STCN),
Vervanging Grond-Lucht Radio's, Defensiebrede
vervanging HF-radiosystemen, Levensduurverlenging
NIMCIS**

Niet gemandateerd: Militaire Transmissie Bouwblok (MTBB), Platform IT-infrastructuur Bouwblok

Belangrijke wijzigingen

Voor het deelproject Foxtrot MTBB zijn de eerste militaire radio's geleverd na de contractsluiting in 2025.

Na de parlementaire afronding van de D-fase van het deelproject Platform IT-infrastructuur heeft Defensie in december 2025 de contracten getekend met Thales Nederland.

Voor het civiele transmissie bouwblok wordt op dit moment een pakket van eisen samengesteld in samenspraak met KPN.

Behoefte

Onze militairen moeten onder operationele omstandigheden altijd veilig verbonden zijn. Zij moeten met elkaar kunnen communiceren en gegevens kunnen uitwisselen. Bovendien vraagt de veiligheidssituatie dat de interoperabiliteit met onze bondgenoten wordt vergroot. Om dit te bereiken is de modernisering en vervanging van tactische communicatiemiddelen en daaraan gebonden IT-infrastructuur essentieel. Het wapensysteemgebonden IT-programma Foxtrot voorziet hierin. Hiermee worden onze eenheden effectiever en onze mensen minder kwetsbaar.

Uitwerking

Door de reikwijdte van het programma Foxtrot is het programma van invloed op alle krijgsmachtdelen. Het omvat de modernisering van de tactische communicatiemiddelen en IT infrastructuur van voertuigen, uitgestegen militairen, vaartuigen en vliegende platformen. Hiermee worden alle grote eenheden van het Commando Landstrijdkrachten en de bataljons van het Korps Mariniers van moderne middelen voorzien, evenals het Defensie Helikopter Commando (DHC) en de militaire politie-eenheden van de Koninklijke Marechaussee. Daarnaast geeft het programma invulling aan de opschaling van de krijgsmacht met alle nieuwe platformen.

Het programma omvat meerdere bouwblokken en projecten en kent twee sporen: modernisering en continuïteit.

De modernisering verbetert de connectiviteit tussen de verschillende platformen (voertuigen, vaartuigen, vliegtuigen en uitgestegen militairen). Defensie kiest voor een beheerste implementatie van het programma Foxtrot in *spirals* (versies). Het grote aantal platformen leidt er namelijk toe dat het moderniseringsspoor niet in één omslagmoment kan worden gerealiseerd. Om onze operaties gedurende de lopende moderniseringsprojecten te kunnen continueren omvat het programma naast modernisering ook een continuïteitsspoor.

1. Modernisering

MTBB

Het MTBB vormt de hoeksteen van de door het programma Foxtrot te leveren infrastructuur en voorziet geleidelijk alle te moderniseren eenheden van technologisch hoogwaardige militaire transmissiemiddelen. Het MTBB-project bestaat uit de aanschaf van militaire radio's (zogenaamde *combat net radio's*), bijbehorende software, *waveforms* (een militair-specifiek protocol voor het kunnen communiceren en uitwisselen van data, een civiel voorbeeld hiervan is WiFi), gerelateerde randapparatuur en systeem integratie services. De radio's worden verworven bij de Amerikaanse leverancier L3Harris. Dit komt onder andere de interoperabiliteit met Duitsland ten goede.

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	1000-2500							
	DPO 2025	>2500	D						
	DPO 2026	>2500		Commercieel vertrouwelijk					

Programma Foxtrot (vervolg)

Platform IT-infrastructuur

Platform IT-infrastructuur bestaat uit de aanschaf van alle IT-middelen voor de informatievoorziening binnen een (mobiel) platform. Het gaat hier om zaken als intercomfunctionaliteit, netwerkcapaciteit, server- en opslagcapaciteit voor de tactische applicaties, de diverse koppelingen met de operators en passagiers binnen het platform, en de netwerkverbindingen met overige netwerken binnen het platform. Daarnaast worden ook integratiediensten ingekocht om een succesvolle en efficiënte realisatie van de gemoderniseerde IT-middelen te realiseren.

Platform IT-infrastructuur bestaat uit vier deelbehoeftes (zogenaamde percelen). Het gaat hier ten eerste om het perceel *End User Devices* (EUD) met daarin onder meer laptops, bemanningsstations en beeldschermen. Daarnaast omvat het perceel *Cross Domain Solutions* (CDS) security gateways en firewalls ter beveiliging van de data die operationele eenheden onderling uitwisselen. Het perceel *Position, Navigation & Timing* (PNT) betreft sensoren en distributiemiddelen van het PNT signaal. Tot slot voorziet C2Infra als grootste perceel in onder andere spraak, intercom, opslag en verwerkingsmiddelen.

Voor het perceel EUD neemt Defensie deze apparaten af van een leverancier met een bestaand raamcontract en voor het perceel CDS verwerft Defensie bij het Nederlandse Technolution. Voor het perceel PNT worden de beproevingen afgerond en start vervolgens het verwervingsvoorbereidingsproces. Voor het vierde perceel C2infra schaft Defensie een oplossing aan bij Thales Nederland, zoals gemeld in de D-brief.

2. Continuïteit

SOF Tactical C4I Network (STCN)

SOF TACTICAL C4I Network voor de eenheden van het Special Operations Command (SOCOM): dit beoogt de *command & control*-ondersteuning van SOCOM te waarborgen en daarmee de tactische informatievoorziening te verbeteren.

Vervanging Grond-Lucht Radio's

Alle radiosystemen die bij de krijgsmacht in gebruik zijn voor grond-luchtverbinding worden één-op-één vervangen door moderne radio's met uitgebreidere technische mogelijkheden van fabrikant L3Harris uit de Verenigde Staten.

Defensiebrede vervanging HF-radiosystemen

Vervanging van de HF-radiosystemen, voor de krijgsmachtbrede vervanging van de bestaande *High Frequency* communicatiemiddelen voor het statisch en het ontplooidoptreden.

Levensduurverlenging NIMCIS

Dit project waarborgt de inzetbaarheid van het NIMCIS systeem tot en met de vervanging uit het programma Foxtrot. Het NIMCIS systeem is het primaire communicatie- en informatiesysteem van het Korps Mariniers en verzorgt tevens de interoperabiliteit binnen de NL/UK *Amphibious Force*.

Programma Foxtrot (vervolg)

Innovatie

Binnen het programma Foxtrot wordt continu gekeken naar de nieuwste technieken om de digitale transformatie binnen het multidomein optreden mogelijk te maken. Daarmee behoudt Defensie een voorsprong op het gebied van communicatietechnologie en hebben onze militairen een informatievoorsprong op het slagveld.

Relatie met andere projecten

- *Midlife Update* (MLU) Fennek
- *Midlife Update* (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)
- Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)
- Vervanging MRAD & SHORAD
- Vervanging tactische luchttransport capaciteit
- Verwerving Leopard-2A8 gevechtstanks
- Verwerving Infanterie gevechtsvoertuig CV90

Relevante Kamerstukken

- Brief Platform IT Infrastructuur (D-brief) d.d. 04-12-2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 475)
- Brief Militaire Transmissie Bouwblok (D-brief) d.d. 06-02-2025 (Kamerstuk 27 830, nr. 460)
- Brief Platform IT Infrastructuur (B-brief) d.d. 22-05-2024 (Kamerstuk 27 830, nr. 438)
- Brief Behoeftestelling programma FOXTROT (A-brief) d.d. 20-11-2023 (Kamerstuk 27 830 nr. 418)
- Brief Militaire Transmissie Bouwblok (B-brief) d.d. 01-11-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 419)
- Brief Vervanging Grond-Lucht Radio's (A-brief) d.d. 25-05-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 401)
- Brief Behoeftestelling project FOXTROT Spiral 0 voor 44 Bataljonstaakgroep (A-brief) d.d. 02-10-2020 (Kamerstuk 27 830 nr. 316)

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2025.

Realisatie Maritime Operations Centre Admiral BENELUX (MOC ABNL)

Behoefte

Het project *Maritime Operations Centre Admiral BENELUX* (MOC ABNL) vervangt het huidige verouderde Maritiem Hoofdkwartier Admiral BENELUX (MHK ABNL) in Den Helder. Dit hoofdkwartier is momenteel niet voldoende in staat om de operationele eenheden van het Commando Zeestrijdkrachten effectief te ondersteunen. De huisvesting en de faciliteiten voor informatievoorziening zijn bovendien gedateerd en niet geschikt voor de digitale transformatie en het multidomein optreden.

Uitwerking

Het voorziene MOC ABNL wordt het operationele hart van het Commando Zeestrijdkrachten en de ABNL voor Command & Control van de operationele eenheden van het Commando Zeestrijdkrachten en de ABNL bij de planning, de voorbereiding, de uitvoering en de afwikkeling van gereedstellings- en operationele activiteiten. De gehele maritieme Command & Control keten, die samenkomt in het MOC ABNL, ontwikkelt zich door naar slagvaardige organisatie met de juiste IT-middelen.

Relatie met andere projecten

Geen

- Relevante Kamerstukken**
- Brief behoeftestelling Realisatie *Maritime Operations Centre Admiral BENELUX* (MOC ABNL) (A-brief) d.d. 06-09-2022 (Kamerstuk 33 763, nr. 154)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031
	Oorspronkelijk	25-100							
	DPO 2025	69,7	5,9	15,0	4,2	23,9	13,5	7,1	
	DPO 2026	65,1	4,1	3,9	4,4	26,4	18,9	7,4	
	Effect op de exploitatie	37,5			2,5	2,5	2,5	2,5	2,5

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen

Dit project is voor het eerst in het DPO opgenomen als gevolg van een wijziging in de projectomvang. Het bestaande project is opgeschaald vanwege de uitbreiding van de krijgsmacht en daarom is het projectbudget verhoogd.

Vervanging Advanced Stinger Trainer (AST)

Behoefte

Voor het (initieel) opleiden en trainen van personeel in de werking, het gebruik en de bediening van de Stinger-luchtverdedigingsraket (hierna Stinger) wordt momenteel de Advanced Stinger Trainer (AST) gebruikt, een simulator. De huidige AST heeft zijn *End Life of Type* bereikt. Defensie vervangt daarom de simulator voor de opleiding en training van eenheden die werken met de Stinger.

Hiermee wordt ook invulling gegeven aan de ambitie van Defensie om veelvuldig gebruik te maken van simulatiemiddelen bij het trainen, opleiden en certificeren zodat het personeel effectief en efficiënt opgeleid, getraind en gecertificeerd kan worden.

Uitwerking

Het project voorziet in een statische simulatieoplossing voor opleiding en training (de AST) en een mobiele trainingsoplossing (classroom trainers). De AST bestaat uit een *dome* (bolvormig scherm) waarop luchtdoelen met realistische koersen in een realistische omgeving kunnen worden geprojecteerd.

Verder bestaat de AST uit onder andere Stinger-simulatiewapens, virtuele (nacht)verrekijkers, virtuele radar systemen, evaluatiemiddelen en ICT-middelen waaronder *Computer Assisted Instruction* (CAI). Deze maakt het mogelijk om

leerlingen (zelfstandig) lessen te laten volgen of te trainen. De classroomtrainers bieden de mogelijkheid om eenheden op eigen gewenste locatie te laten trainen. Het project voorziet ook in *Exercise Stinger Trainers* (EST's). Dit zijn Stinger-simulatiewapens die certificeren te velde, op basis van evaluaties van de operationele gereedheid, mogelijk te maken.

Via de CAI kunnen de resultaten van de schutters uitgewisseld worden tussen de AST, EST en de mobiele Stinger trainer. In operationele context vormen zowel de classroomtrainers als de EST's een verlengstuk van de AST, mede door het gebruik van dezelfde CAI-functionaliteit. De simulatoren zijn kostenefficiënt, kunnen 24/7 worden gebruikt, en de inzet is niet afhankelijk van weersomstandigheden, dure live targets, en oefen- en schietterreinen. Bovendien vermindert de inzet van de AST en classroomtrainers het gebruik van de kostbare operationele voorraad Stinger-munitie. De leverancier is het Amerikaanse bedrijf BlueHalo.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

Geen

Financiën

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

Oorspronkelijk
DPO 2026

50-250
50-250

t/m 2025

2026

2027

2028

2029

2030

2031

Commercieel vertrouwelijk

Projectfase
In realisatie

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Belangrijke wijzigingen
Denemarken en Zwitserland zijn toegetreden tot het project. Als gevolg van een meerbehoefte wordt het budget verhoogd en de projectplanning verlengd.

Vervanging ESM-capaciteiten KL EOVSysteem

Behoeft
Binnen Defensie worden *Electronic Support Measures*- (ESM) capaciteiten gebruikt voor het opsporen, lokaliseren en identificeren van zendapparatuur en signalen in het elektromagnetische spectrum. Doel van dit project is de capaciteiten voor Elektronische Oorlog Voering (EOV) meer onderlinge samenhang te geven, meer interoperabel te maken met systemen binnen Defensie en geschikt te maken voor inzet in een *joint* omgeving. Met de afronding van dit project zal de operationele capaciteit worden vergroot met gevalideerde informatie, effectieve (wapen)inzet, veiligheid en zelfbescherming.

Uitwerking
Het project wordt in samenwerking met Duitsland, Denemarken en Zwitserland uitgevoerd. Voor deze samenwerking is een *Memorandum of Understanding* (MoU) opgesteld. Gezamenlijke aanschaf op materieelgebied biedt schaalvoordelen en maakt kennisdeling eenvoudiger. Daarnaast biedt de samenwerking op EOVS-gebied mogelijkheden voor toekomstige operationele samenwerking waar interconnectiviteit en interoperabiliteit essentieel is. In de samenwerking met partnerlanden treedt Nederland op als *lead nation* voor de aanschaf van het ESM-systeem. Defensie heeft een contract afgesloten met de Duitse leverancier Hensoldt. Naast de aanschaf van het systeem wordt een gezamenlijk opleidings- en trainingscentrum gerealiseerd.

Innovatie
De technieken rondom het elektromagnetisch spectrum ontwikkelen zich snel. Daarom worden in dit project de modernste componenten en technieken verwerkt.

- Relatie met andere projecten**
- *Joint Electronic Attack* (EOV)
 - *Midlife Update* (MLU) Bushmaster

- Relevante Kamerstukken**
- Behoeftstelling Vervanging ESM-capaciteiten KL EOVSysteem (A-brief) d.d. 13-06-2017 (Kamerstuk 27 830, nr. 202)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
			t/m 2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
	Oorspronkelijk	25-100							
	DPO 2025	50-250							
	DPO 2026	50-250							

Commercieel vertrouwelijk

Commercieel vertrouwelijk

Projecten in afstoting

Projectnaam	Reden
Mijnenbestrijdingsvaartuig Alkmaarklasse	De AMBV's zijn op termijn niet meer nodig vanwege de instroom van de nieuwe vaartuigen uit het project 'Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (MCM)'.
Tactisch luchttransport	De C-130H Hercules vliegtuigen bereiken het einde van de levensduur en worden op termijn vervangen door nieuwe C-390M toestellen uit het project 'Vervanging tactische luchttransportcapaciteit'.

